

T. C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

RÜSTƏM BEHRUDİ'NİN ŞİİRLERİNDE DİL VE ÜSLUP

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Yasin KÖKDEN

Danışman
Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ

OCAK-2019
KIRIKKALE

T. C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

RÜSTƏM BEHRUDİ'NİN ŞİİRLERİNDE DİL VE ÜSLÛP

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Yasin KÖKDEN

Danışman
Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ

OCAK-2019
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ danışmanlığında Yasin KÖKDEN tarafından hazırlanan “Rüstəm Behrudi'nin Şiirlerinde Dil ve Üslûp” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

... / ... / 2019

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2019

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum Rüstəm Behrudi'nin Şiirlerinde Dil ve Üslûp adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../2019

Yasin KÖKDEN

İmza

ÖN SÖZ

Rüstəm Behrudi Azərbaycan edebiyatının yaşayan en önemli şairlerinden biridir. Şair, şiirleri ile yalnız Azerbeycan'da değil tüm Türk dünyasında tanınmıştır. Rüstəm Behrudi'nin Azerbaycan'ın bağımsızlık hareketleri sırasında söylediği şiirler toplumunun duygu ve düşüncelerini dile getirmiş ve sanatçının Azerbaycan halkı arasında sevilmesini sağlamıştır.

Biz bu çalışmada onun şiirlerindeki kelime hazinesini inceleyip, şiir kimliğini tespit etmeye çalıştık. Yaptığımız bu çalışmanın amacı, onun şairliğinin daha iyi anlaşılmasına ve açıklanmasına katkı sağlamaktır.

Çalışmaya Rüstəm Behrudi'nin Şaman Duası ve Yedi Reng Bir Rengdi Daha kitaplarında geçen 279 şiiri konu olmuştur. Çalışmayı yapmadan önce kiril harfleri ile yazılı olan metinlerimizi latin harflerine aktardık. Bu aktarımı yaparken Hatice Şirin User'in Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri adlı kitabından faydalandık. İncelememiz üç ana bölümden oluşmaktadır. Daha sonrasında bu şiirlerde geçen kelimeleri tespit edip, türlerine göre tasnif ettik ve bu kelimelerin tablolarını oluşturduk. Çalışmanın ikinci aşmasında ise en çok kullanılan kelimeleri bulduk ve kullanıldığı bağlamları belirledikten sonra bu kelimelerin geçtiği mısralara örnekler verdik. Çalışmada kullanılan örneklerin hangi şiirlerden alındığını mısraların yanında parantez açıp gösterdik. Son olarak da elde ettiğimiz verileri grafiklere dönüştürdük. Çalışmanın birinci bölümü, Rüstəm Behrudi ve üslûpbilim hakkında bilgiler verdiğimiz giriş kısmıdır. İkinci bölüm çalışmanın temel konusu olan Rüstəm Behrudi'nin kelime dünyasıdır. Bu bölümü hazırlarken Mustafa Balcı'nın Osman Türkay'ın Kelime Dünyası adlı doktora tezini örnek aldık. Adı geçen çalışmanın dışında Hüseyin Özbay'ın Çolpan'ın Şiirleri adlı çalışması da yer yer etkilendiğimiz ve çalışmada faydalandığımız bir kaynak olmuştur. Üçüncü bölüm ise tabloların gösterilmesinden oluşur.

Bu çalışmayı yaparken desteklerini hiç eksik etmeyen Mustafa KAYIHAN ve Kaan EMİNOĞLU'na teşekkür ederim. Ayrıca Rüstem Behrudi'nin şiirlerinde Dil ve Üslup adlı yüksek lisans tez konumu belirlemede bana yardımcı olan, benden yardımlarını ve tavsiyelerini eksik etmeyen, hocam, Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ'a teşekkür etmeyi burada bir borç bilirim.

Yasin KÖKDEN

ÖZET

Kökden, Yasin, Rüstəm Behrudi'nin Şiirlerinde Dil ve Üslûp, Dan. Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2018

Rüstəm Behrudi'nin Kelime Dünyası adlı çalışma, Üslûpbilim alanında yapılmış bir incelemedir. Rüstəm Behrudi şairliği ile Türk dünyasında tanınan bir isimdir. Onun şiirinde Türklük, Türk destanları, önemli Türk büyükleri, Turancılık, Türk devletlerinin içinde bulunduğu durumlar vb. temel konular olmuştur. Bu çalışma asıl olarak Rüstəm Behrudi'nin kelime hazinesinin incelendiği bir inceleme olmuştur. Çalışmada şairin en çok kullandığı kelimeler nitelik ve nicelik bakımından tespit edip, ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rüstəm Behrudi, Üslûpbilim, Kelime Dünyası, Söz varlığı.

ABSTRACT

Our study named Rüstəm Behrudi's words of World is a scientific research over area of stylistics. Rüstəm Behrudi is familiar with his poesy in Turkish nations. His poetry includes basic themes such as Turkishness, Turkish epic, important Turkish persons, pan-turanism and circumstances which Turkish states involves in. Our study is essentially an examination of his vocabulary. We determines his words used in his poetry in terms of quality and quantity.

Key words: Rüstəm Behrudi, Stylistics, World of Words, Vocabulary.

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1: Şiir Biçimleri	Sayfa 12
Grafik 2: Hece Ölçüsü Dağılışı	Sayfa 12
Grafik 3: İsimler	Sayfa 22
Grafik 4: Adların Kökenleri	Sayfa 25
Grafik 5: Söz ile İlgili Adlar	Sayfa 33
Grafik 6: Dertle İlgili Adlar	Sayfa 35
Grafik 7: Yurt ile ilgili Adlar	Sayfa 59
Grafik 8: Belirtme Sıfatları	Sayfa 73
Grafik 9: Renk Sıfatları	Sayfa 77
Grafik 10: Niteleme Sıfatları	Sayfa 78
Grafik 11: Zamirler	Sayfa 81
Grafik 12: Zamir Türleri	Sayfa 81
Grafik 13: Kişi Zamirleri	Sayfa 82
Grafik 14: Soru Zamirleri	Sayfa 85
Grafik 15: Zarf Türleri	Sayfa 87
Grafik 16: Zarflar	Sayfa 89
Grafik 17: Fiil ve Fiilimsiler	Sayfa 90
Grafik 18: Gəl- Fiili Çekimleri	Sayfa 92
Grafik 19: Bil- Fiili Çekimleri	Sayfa 94
Grafik 20: De- Fiili Çekimleri	Sayfa 98
Grafik 21: Get- Fiili Çekimleri	Sayfa 100
Grafik 22: Ol- Fiili Çekimleri	Sayfa 102
Grafik 23: Gör- Fiili Çekimleri	Sayfa 105
Grafik 24: Edatlar	Sayfa 117
Grafik 25: Bağlaçlar	Sayfa 118
Grafik 26: Ünlemler	Sayfa 119

KISALTMALAR

Çev.	Çevirmen
Haz.	Hazırlayan
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

İçindekiler Tablosu

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iii
GRAFİK DİZİNİ.....	iv
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
ÜSLÛP VE ÜSLÛPBİLİM.....	1
RÛSTƏM BƏHRUDİ'NİN ŞİİR DÜNYASINA GENEL BİR BAKIŞ	5
RÛSTƏM BƏHRUDİ'NİN KELİME DÜNYASI	20
I. BÖLÜM.....	23
1. İSİMLER.....	23
1.1. Adlar.....	23
1.1.1. Ruh	25
1.1.2. Tanrı	28
1.1.3. Söz.....	32
1.1.4. Dərd-Qəm-Tənhalıq	35
1.1.5. Göy-Göyüzü / Yer-Yerüzü.....	39
1.1.6. Ağaç.....	41
1.1.7. Günah	44
1.1.8. Ölüm.....	46
1.1.9. Dağ	49
1.1.10. Qurt-Yalquzaq	49
1.1.11. Şaman	51
1.1.12. Dərviş	54

1.1.13.	Payız-Sonbahar.....	56
1.1.14.	Yurt.....	58
1.1.15.	Azadlıq	62
1.1.16.	Dəli	66
1.1.17.	Sevda	67
1.2.	Özel Adlar	68
1.2.1.	Şahıs Adları	68
1.2.2.	İrk-Millet-Devlet Adları	70
1.2.3.	Dağ-Nehir-Göl-Mekân Adları	71
1.2.4.	Mitolojik-Dinî-Tarihî Adlar	72
1.3.	Sıfatlar.....	72
1.3.1.	Belirtme Sıfatları.....	72
1.3.1.1.	Sayı Sıfatları	73
1.3.1.2.	İşaret Sıfatları	73
1.3.1.3.	Soru Sıfatları.....	74
1.3.1.4.	Belgisiz Sıfatlar	75
1.3.2.	Niteleme Sıfatları.....	76
1.3.2.1.	+İİ İsimden Sıfat Yapan Ekle Türetilen Kelimeler	78
1.3.2.2.	+sİz İsimden Sıfat Yapan Ekle Türetilen Kelimeler	79
1.3.2.3.	Grammer Dışı Sıfatlar	79
1.4.	Zamirler.....	81
1.4.1.	Kişi Zamirleri.....	82
1.4.2.	Soru Zamirleri.....	84
1.4.3.	İşaret Zamirleri	85
1.4.4.	Belgisizlik Zamirleri	85
1.4.5.	Dönüşlülük Zamiri.....	86
1.5.	Zarflar.....	87

2.	FİİLLER.....	90
2.1.	Çekimli Fiiller.....	91
2.1.1.	Gəl-.....	91
2.1.2.	Bil-.....	93
2.1.3.	De-.....	97
2.1.4.	Get-.....	100
2.1.5.	Ol-.....	103
2.1.6.	Gör-.....	105
2.1.7.	Fiillerde Kip Tasarrufu.....	107
2.2.	Fiilimsiler.....	112
2.3.1.	Sıfat Fiiller.....	112
2.3.2.	Zarf Fiiller.....	115
2.3.3.	İsim Fiiller.....	116
3.	EDATLAR.....	116
3.1.	Edatlar.....	116
3.2.	Bağlaçlar.....	118
3.3.	Ünlemler.....	119
4.	İKİLEMELER.....	120
4.1.	Aynen İkilemeler.....	120
4.2.	Eş İkilemeler.....	120
4.3.	Zıt İkilemeler.....	121
5.	DEYİMLER.....	121
6.	CÜMLE.....	122
6.1.	İsim Cümleleri.....	122
6.2.	Ki'li Cümleler.....	125

6.3.	Hitap-Seslenme Cümleleri.....	127
6.3.1.	Sen Kelimesine Seslenme:	127
6.3.2.	Ruh Kelimesine Seslenme:.....	128
6.3.3.	Tanrı Kelimesine Seslenme:.....	128
6.4.	Soru Cümleleri.....	129
7.	TEKRARLAR.....	131
7.1.	Ek Tekrarları	131
7.2.	Kelime Tekrarı	132
7.3.	Mısra Tekrarı	133
7.4.	İfade Tekrarı	135
7.5.	Dörtlük Tekrarı	137
II.	BÖLÜM.....	140
3.	TÜRLERİNE GÖRE KELİME SIKLIĞI TABLOLARI	140
3.1.	ADLAR.....	140
3.2.	SIFATLAR	161
3.3.	ZAMİRLER	166
3.4.	ZARFLAR	167
3.5.	FİİLLER.....	170
3.6.	SIFAT FİİLLER	179
3.7.	ZARF FİİLLER	192
3.8.	İSİM FİİLLER	196
3.9.	İKİLEMELER	198
3.10.	BAĞLAÇLAR.....	200
3.10.	EDATLAR.....	200
3.11.	ÜNLEMLER.....	200

3.12. DEYİMLER.....	201
SONUÇ	204
KAYNAKÇA.....	207

GİRİŞ

ÜSLÛP VE ÜSLÛPBİLİM

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli bir anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir (Ergin, 2009: 3). Dil ve insan arasındaki ilişki günümüze kadar pek çok farklı şekilde incelenmiştir. Dil insanın olmazsa olmazıdır, eski deyişle “Dil ile insan, birbirinin lazım-ı gayr-ı müfarıkıdır.” (Hacıeminoğlu,2008: 13). Sıradan bir insan için bile dil ile düşünce arasındaki ilişki bu kadar önemli iken, bir sanatçı özellikle de bir şair için dilin kullanılışı neleri gösterir? Sanatçı ve dil arasındaki ilişkiyi Necmettin Hacıeminoğlu şöyle açıklamaktadır: Dil ile sanatkâr, birbirine mutlaka muhtaç, birbirini tamamlayan ve yaşatan iki tabii dosttur. Sanatkâr dili işler, geliştirir ve zenginleştirir. Dilin güzelliğine güzellik katar. Sonra da yalnız bu hizmetleri ile kalmayıp, eserleri vasıtası ile dile kazandırdıklarının devamını, ebedîleşmesini sağlar. Dili herkese sevdirebilir, herkesin gönlüne ve hafızasına nakşeder. O, dilin gerçek sahibidir (Hacıeminoğlu,2008: 35).

Üslûp, sanatçının dilsel imkânları kendine özgü ölçütlerle seçip kullanması sonucu oluşan bir kavramdır. (Karabulut, 2016: 1694) Üslûp, TDK'nin Türkçe sözlüğünde “Sanatçının görüş, duyusu, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil.” şeklinde tanımlanmıştır. Üslûp, insanın dünyayı, eşyayı, varlığı ve bunlara bağlı olarak hislerini, algılarını ifade ediş şekli; edebiyattaki anlamıyla dilin bir yazar tarafından belirli bir bağlamda kullanılmasıdır (Balcı, 2015: 16). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, üslûp kişiden kişiye değişen, her sanatçıda farklı bir biçimde var olan özelliklerdir.

Üslûpbilim yeni bir araştırma alanı olmasından dolayı terimin kapsamlı bir tanımını yapmak zordur. Şerif Aktaş, üslûpbilimi “dildeki ayırt edici anlatımın çözümlenmesi ve onun amaç ve etkisinin tasvir edilmesi” şeklinde tanımlar (Aktaş, 2002:137). Bir metnin üslûp bakımından değerlendirilmesi, edebiyat araştırmasıyla dilbilimin üst üste çakıştığı bir sahada yer alan bağımsız bir disiplindir (Aktaş,2014:10). Bu noktada

üslûpbilimin hem edebiyat bilimi hem de dilbilim sahasında yer alan bir bilim dalı olduğunu söylemek mümkündür. Üslûpbilim bir metindeki dilin kullanılış biçimi ile ilgilenir. Bir metnin üslûbunu çözmek için üç yöne ait unsurların karşılıklı ilişkisini çözmek gereklidir. Sözel, söz dizimsel ve anlam görünüşü çözülmeyen bir metnin üslûbu üzerinde çalışma imkanına sahip değiliz (Aktaş, 2014:38). Üslûp çalışması, bir yazar veya şairin ayırt edici üslûp özelliklerini belirlemek için yapılır. Üslûp araştırmacısı, bir yazarın sadece kendisine ait, başka hiçbir yazarda rastlanmayan üslûp özelliklerini somut bir şekilde ortaya koyma peşindedir (Coşkun,2010:74). Üslûp çalışmalarının nihai amacı, üzerinde durulan sanatçının eserlerindeki karakteristik özelliklerin belirlenmesidir.

Dilbilim ve edebiyat bilimi, dil tarihi boyunca paralellikler göstermiştir desek yanılmayız çünkü dilbilimin temel kaynaklarından biri de edebî eserlerdir. Dilbilim çalışmaları edebiyat incelemelerine katkıda bulunduğu ve dilin estetik bakımından rolünü araştırmak amacını güttüğü zaman, kısacası bir bakıma stilistik (üslûp incelemesi) çalışması haline gelince edebî bir mahiyet kazanır (Wellek-Warren,1983: 232). Bir Üslûpbilim çalışması sağlam bir genel dilbilim temeline dayandırılmadan başarılı bir şekilde yapılamaz (Wellek-Warren,1983: 232). Bu noktada bir yazarın üslûbunu tam ve sistematik olarak, dil bakımından inceleyerek yazarın üslûbu hakkında kesin ve sağlam fikirlere sahip olabiliriz. Rene Wellek ve Austin Warren ikilisine göre stilistik (üslûp incelemesi) çalışmanın iki metodu vardır. Bunlardan birincisi edebî eserin dil sisteminin sistematik bir tahlilini yapmak ve onun özelliklerini estetik amacı açısından yorumlayarak genel manasını ortaya çıkarmak. İkinci metot ise sistemin başka dil sistemlerinden ne gibi hususlarla ayrılıklar gösterdiğini etraflı olarak araştırmaktır (Wellek-Warren,1983: 237).

Üslûpbilim çalışmalarında kelime sıklığına dayalı yöntem diğer üslûp araştırmalarına göre farklılıklar arz eder. Diğer inceleme, şerh ve tahlil yöntemlerinde doğrudan doğruya metinle baş başa kalınır (Balıcı, 2015: 18). Bu noktada kelimeleri incelersek göreceğimiz şey şairin bile farkında olmadığı bir dünyadır. Çünkü bir sanatçı herhangi bir kelimeyi kullanırken bu kelimeyi kaç defa kullandım, hangi bağlamda kullandım ya da benim en çok kullanmam gereken kelime şu olmalı gibi ifadelerde bulunmaz.

Bu çalışmada yukarıda bahsedilen birinci metot kullanılmıştır. Çalışma için Rüstəm Behrudi şiirini her yönüyle örnekleyecek iki şiir kitabı seçilmiştir. Bu şiir kitaplarının birincisi *Şaman Duası*, ikincisi ise *Yeddi Reng Bir Rengdi Daha* adlı eserlerdir.

Bir yazar, yaşadığı dönemin ve yazdığı edebî türün kendisine sunduğu kelime dünyasından seçtikleriyle kendi sözlüğünü oluşturur (Coşkun,2010:76). Bir metinde kullanılan kelimelerin istatistikî olarak ortaya konması, üslûpbilimde kullanılan önemli bir metottur. Bu metot vasıtası ile Rüstəm Behrudi'nin söz varlığını tespit ettik. Söz varlığı deyince aklımıza sadece bir milletin veya bir yazarın kullandığı kelimeler gelmemelidir. Söz varlığı denince bir dildeki deyimlerin, kalıp sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının bütünü anlaşılmalıdır (Aksan,2015:15). Bu çalışmada Rüstəm Behrudi'nin kullandığı kelimelerin yanında deyim, atasözü ve ikileme gibi kalıplaşmış yapıları da inceledik. Söz varlığını incelerken şairin sık kullandığı kelimeleri belirleyip, kullanım biçimlerini tespit ettik. Daha sonrasında elde ettiğimiz verileri grafik ve tablolar hâline getirdik.

Çalışmada Rüstəm Behrudi'nin sık kullandığı kelimeler ve türleri, bu kelimelerin nitelikleri, şairin yoğun bir şekilde kullandığı cümle şekilleri, anlatımındaki canlılığı artırmak için kullandığı deyim ve ikilemeler bulunmaktadır. Çalışmanın temel amacı Rüstəm Behrudi'nin kelime dünyasını keşfetmektir. Bu amaca ulaşmak için öncelikle istatistikî verilerden yararlandığımızı söylemeliyiz. Bir metinde kullanılan isim, sıfat, zarf, zamir ve fiillerin istatistikî olarak ortaya konması, üslûp araştırmalarında sıkça başvurulan bir metottur. Ayrıntılara önem veren yazar ve şairler daha fazla sıfat ve zarf kullanırlar. İsim ve fiillerin daha sık kullanımında, yazarın kültür ve muhakeme gücünün yanı sıra türün ve konunun da tesiri vardır. (Coşkun, 2010:78). Kelimeler üslûbun temel malzemesi olduğuna göre onlarla ilgili sonuçlara ulaşmak için çeşitli istatistiklere yer verilmesi gereklidir. Kelimelerin ve kelime türlerinin tüm kelimelere oranı, şairin tercih ettiği yabancı kökenli kelimelerin sayısı ve genel kelime toplamına oranı veya şairin tercih ettiği kip ve kişi ekleri gibi konular, bu çalışmada üzerinde yoğunlaştığımız istatistikî veriler olmuştur.

Üslûp incelemelerinde yer alan bir diğer mesele de cümlelerdir. Cümle, şairin duygu ve düşüncelerini tam olarak yansıtan kelime topluluklarıdır. Bir üslûp çalışmasında cümleler de en az kelime incelemeleri kadar önemlidir. Üslûbu belirlemede cümle yapılarını ve türlerini belirlemek önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada Rüstəm

Behrudi'nin sıklıkla kullandığı cümle türleri olan hitap cümlelerinin, soru cümlelerinin, ki bağlaçlı cümlelerin üzerinde durulmuştur.

Üslûp bilgisi çalışmalarında bir şairin şiirleri inceleniyor gibi görünebilir. Ancak toplumda yankı bulmuş her şair, o toplumun özelliklerini, duyuşunu, algılayışını, edebî dünyasını şiirlerine yansıtmıştır. Bu nedenle de o toplumda yer edinmiş ve ün kazanmıştır. Rüstəm Behrudi yazdığı şiirlerle Türk dünyasında saygı uyandırmış ve kendisine okurlar bulmuştur. Rüstəm Behrudi'nin Salam Darağacı, Vetən, Bozqurt, Ana Dili gibi şiirleri tüm Türk dünyasında okunan, bilinen eserlerdir.

RÜSTƏM BƏHRUDİ'NİN ŞİİR DÜNYASINA GENEL BİR BAKIŞ

Rüstəm Behrudi 1957 yılında Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti'nin Ordubad şəhrine bağlı Behrud köyünde dünyaya gelmiştir (Bozkurt, 1990: V). Babasının adı Hidayet annesinin adı ise Zehra'dır (Bozkurt, 1990: V). Kendisinin yedisi erkek, ikisi kız olmak üzere dokuz kardeşi vardır. Dokuz kardeşin en büyüğü olan Behrudi; ilk eğitimini köyünde almıştır (Gökdağ,2016:278). Yedi yaşında başladığı ilkokulu 1974'te bitirmiştir. (Bozkurt, 1990: V). Daha sonra 9 ve 10. sınıfları komşu Bilev köyündeki lisede tamamlamıştır (Gökdağ,2016:278). Rüstəm Behrudi yüksekokul mezunudur. 1979'dan itibaren altı yıl öğretmenlik yapmıştır (Bozkurt,1990: V). 1980 yılından önce Ulduz ve Azərbaycan dergileriyle, Edebiyat və İncəsənət gazetelerinde yayımlanan şiirleri geniş halk kitleleri nezdinde tanınmasına yol açmıştır (Gökdağ,2016: 278). Şair 1984 yılında Bakü'ye gelir. Bakü'deki ilk yıllarını şöyle anlatır: “Baku'ya 1984 yılının yağmurlu ve dumanlı bir gününde geldim. Uzun müddet işsiz kaldıktan sonra, bir süre gece bekçiliği yaptım. Bir ara Yazıçı Neşriyatı'nda redaktör olarak çalıştım.” (Bozkurt,1990: V).

Rüstəm Behrudi şiirinde yer alan temel duygu vatan, millet sevgisidir. Şair bu duygularını, “Benim için Turan ve memleket sevgisinden büyük hiçbir şey yoktur bu yeryüzünde.” diyerek ifade etmiştir (Behrudi,2010:190)¹. Rüstəm Behrudi Bakü'de Ebulfeyz Elçibey, Hudu Memmedov, Mireli Seyidov, Ziya Bünyadov gibi isimlerle aynı çevrede bulunmuş ve Azərbaycan'ın bağımsızlık çabalarıyla çalkalandığı bir dönemde saydığımız bu isimlerle birlikte mücadele veren insanlar arasında yer almıştır. Azatlık Meydanı'nda okuduğu şiirlerle halkta büyük bir tesir uyandırmıştır (Gökdağ,2016:278-279). Rüstəm Behrudi otuzlu yaşlarını şöyle ifade etmektedir: “Otuz yaşında ölüme *hoş geldin* dedim, otuz yaşımı doldurduktan sonra bir meleğe yüz çevirip ‘*Tanrı mı gönderdi, özün mü geldin*’ adlı şiirimi yazdım. Otuz iki yaşında *Darağacı*’na selam verdim. Mart 1990’da hapsedildim. Kendimi bildim bileli Türk’ün büyüklüğüne vurgunum” (Bozkurt, 1990:V).

¹ Bu alıntı “Turan Ruhu Sözlerimde Çırpınan Öлке” adlı kitabın Sözdardı bölümünde yer almaktadır. Asıl şekli şöyledir. “ Menüm üçün Turan ve Memleket sevgisinden böyük heç ne yoxdu bu yerüzünde”.

Rüstəm Behrudi'nin şiirlerini yayımlamaya başladığı dönemde Azərbaycan'da yeni bir kimlik arayışı söz konusudur. Azərbaycan'da tarihin yeniden yorumlanması, millî şuurun yeniden kavranılması en çok yazılan, tartışılan millî problemler olmuştur. (Akpınar,1994:1970). Bunun başlangıç sebebinin, Stalin devrinin zulmü ve tarihin çarpıtılması olduğu açıktır. (Akpınar,1994:170). O günlerde yaşanan Ermeni-Türk çatışmaları da Azərbaycan'daki kimlik arayışını hızlandırmıştır. Rüstəm Behrudi 1985 yılında Ulduz dergisinde yayımladığı “Şaman Duaları” adı altında neşredilen, silsile şiirlerde bu arayışa katılmıştır (Akpınar,1994:1970).

Rüstəm Behrudi 1986 yılında *Yaddaşlara Yazın* adlı ilk şiir kitabını yayımlamıştır (Gökdağ, 2016:279). Şair, daha sonra *Şaman Duası, Salam Dar Ağacı, Tənhalıqda Ölüm Qorxusu Yoxdu, Bitəcək Hər Şəy Bitməli, İblis Mələkdən Gözəldi, Yer üzü Görüş Yeridi, Qanlı Gölge, Bir Dəli Ayrılıq Kimi, Görən Niyə Susub Allah, Ruhü Sözlerimdə Çırpınan Ölkə, Yeddi Rəng Bir Rəngdi Daha, Şaman Duasından Dar Ağacına* isimli şiir kitaplarını yayımlamıştır.

Rüstəm Behrudi 25. 11. 2017 tarihinde, “*Şaman Duasından Dar Ağacına*” adlı kitabının tanıtıldığı bir programda şu ifadelerle anılmaktadır: “O Şaman, Zaman, İlham şairidir. O dar ağacının aleyküm-selam dediği yegâne şairdir. O Türk savaşında bir sıra neferidir.”² Bu tanımlar şairin dünya görüşünü, yaşam anlayışını göstermektedir. Rüstəm Behrudi Türk dünyasında tanınmış bir sanatçıdır. Ahmet B. Ercilasun, Rüstəm Behrudi'yi “Rüstəm Behrudi zamanlar üstünde yaşayan bir şairdir.” diyerek anlatır (Behrudi,2010:9). Tofik Hacıyev şairin Türk tarihi açısından önemini, “Dede Korkut kitabından sonra, hiçbir kimsede etnik tarihimiz Rüstəm Behrudi'de olduğu kadar bu genişlikte, açıklıkta söze dökülmemiştir.” diyerek anlatmıştır (Behrudi, 2010:7)³. Yavuz Akpınar, Rüstəm Behrudi'yi çağdaş Azerî şiirinin yükünü büyük ölçüde paylaşmakta olan, olgunluk devri eserlerini vermiş bulunan şairler

² 25. 11. 2017 tarihinde yapılan bu programın tamamına ulaşmak için aşağıdaki linke bakınız: https://www.youtube.com/watch?v=V_F_PC-qLwI&t=1916s

³ Bu alıntı “Turan Ruhü Sözlerimde Çırpınan Ölkə” adlı kitapta şu şekildedir: “Dədə Qorkut kitabından sonra, hiçbir kəsdə etnik tariximiz Rüstəm Bəhrudi'de olduğu qədər bu genişlikdə bədiilik predmetinə çərilməyib.”

arasında göstermektedir⁴. Yavuz Akpınar, Azeri şiirinin 1980'lerdeki durumunu anlatırken dönemin genç şairlerinden örnekler vermiştir. Bu örneklerden biri de Rüstəm Behrudi'dir. Yavuz Akpınar, Azerî Edebiyatı Araştırmaları adlı kitapta Rüstəm Behrudi şiirini "Şair sosyal problemleri, ahlakî meseleleri şiirinde açık bir şekilde tenkit ateşine tutmak ve ifşa etmek istediğini bildirmektedir. Bu hususiyet Azerî şiiri için yeni bir şey değildir. Yeni olan genç neslin bir temsilcisinin bu ananeleri zamanın ihtiyaçlarına göre devam ettirme teşebbüsüdür." diyerek açıklar (Akpınar,1994:169). Rüstəm Behrudi hakkında bir de belgesel bulunmaktadır. *Uzakların Adamı* adlı bu belgesel 2012 yılında yayınlanmıştır ve burada şair kendi şiirlerini okumuştur.⁵

Rüstəm Behrudi şiirinin çeşitli kaynakları olduğunu söylersek yanılmış olmayız. Şiirlerine bakıldığında, Rüstəm Behrudi'nin mitolojiyi, eski Türk hayatını şiirlerine ilham veren bir kaynak olarak gördüğü anlaşılıyor (Akpınar,1994:171). Rüstəm Behrudi şiirinde, Türklüğe ait derin tarihî kökler ve geniş coğrafi alan üzerindeki şanlı sayfalarla birlikte Türklerin kendi arasındaki sen ben kavgası ağırlıklı olarak aksettirilmiştir (Gökdağ,2016:279). Rüstəm Behrudi Türk kültürünü, Türk'ün söyleyiş ve duyusunu şiirlerinde başarıyla yansıtmış bir sanatçıdır. Onun bu özelliği tüm Türk toplulukları arasında bilinen, tanınan bir sanatçı olmasını sağlamıştır.

Dede Korkut, Rüstəm Behrudi şiirinin ana kaynaklarından biridir. Rüstəm Behrudi şiirlerini incelediğimizde, Dede Korkut hikâyelerine yapılan göndermelere rastlamaktayız. Bu konuya dair, Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ tarafından, "Rüstəm Behrudi: Dede Korkut'un İzinden Giden Şair" adlı bir makale de yazılmıştır. Dede Korkut hikâyelerinin dışında kalan Türk destanları da Rüstəm Behrudi'nin şiirinde yer almaktadır. *Oğuz Xan'ın Öyküsü*, *Oğuz Xan'ın Ağısı* adlı şiirlerde şairin Oğuz Kağan destanından yararlandığı, *Yaradılış Məsələsi* adlı şiirde ise Yaradılış destanından yararlandığı görülmektedir. Bu şiirlerden başka *Canım Ağaç Gözüm Ağaç* ve *Canım*

⁴ XX. Yüzyıl Azerbaycan edebiyatı üzerine ayrıntılı bilgi elde etmek için bakınız. Akpınar, Yavuz, Azerî Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994.

⁵ YURDFİLM. (2012). Uzaqların Adamı. <https://www.youtube.com/watch?v=6kYWzZNhH2M&t=550>

İşiq Gözüm İşiq adlı şiirlerde Uygur Türklerine ait olan Türeyiş destanının etkisi vardır. Aşağıdaki mısralar bu durumu göstermektedir:

Göydən enmişəm işiq-tək

Bir işiq tək yaraşiq tək

(*Oğuz Xan'ın Öyküsü*)

Yaradılış Məsələsi adlı şiirden alınan bu parça şairin destan geleneğini, çok iyi bildiğinin bir göstergesidir:

Bir vaxt,

Dünya dediyimiz bu yer kürəsi,

Üzürdü sulara başına yalqız,

Tanrı Qara Xanla sular üzbəüz.

Bir Tanrı vardı, bir də sular yalqız...

Tanrının ağına gəlmirdi həç nə,

Bilmirdi özü kim, bu sular nədi.

Min iller bələcə Tanrı qaldı tək,

Min iller bələcə sular, oynadı... (*Yaradılış Məsələsi*)

Şiir, Altay ve Saka Türklerinin Yaradılış destanından⁶ etkilenilerek yazılmıştır. Böyle bir şiiri yazmak için her şeyden önce çok iyi bir Türk kültürü birikimi gerekmektedir. Rüstəm Behrudi, Turan idealine sadece mücadelecı bir ruhla ulaşılamayacağını farkındadır. Turan'a ulaşmak için güçlü bir kültür birikimine ihtiyaç vardır. Bu durum, şiirlerinde eski Türk geleneklerinin bu kadar baskın olmasının sağlamıştır.

⁶ Yaradılış Destanı için ayrıca bakınız. Ögel, Bahattin, Türk Mitolojisi (I. Cilt), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971, s. 419-492.

Rüstəm Behrudi, Turan'ı birçok şiirinde konu almıştır. Onun şiirinde Turan'a ulaşmak bir idealdir. Bu ideal uğrunda bir mücadele verilmelidir. Birlik ve bütünlük Turan ideali için olmazsa olmazdır. Şair Turan'ın durumunu anlatırken karamsar bir hâldedir. Aşağıdaki şiir parçaları Turan'ın içinde bulunduğu ruhî durumu göstermektedir:

Qan sellenir, qan, yene qan,

Qan içinde üzür Turan.

Tanrım bugün yerde qalan,

Bu qan meni öldürecek.

Memleketim Turan tek ölürem yavaş yavaş, asta asta.

Rüstəm Behrudi Türklerin bir birlik içinde olamadığını da pekçok şiirinde ifade etmiştir. Ona göre Turan'ın önüneki en büyük engel Türklerin kendi arasındaki ayrılıklarıdır. Bu durumu anlatan bir şiirinin başlığı manidardır: “*Her Şey Arılıqdan Başladı*”. Her şeye rağmen Rüstəm Behrudi büyük idealinden vazgeçmez. Onun için birlik, bütünlük çok önemli bir niteliktir. *Veten* şiirinden aldığımız şu parça bu durumu göstermektedir:

Menim adım “Ya bütövlük, ya qandı”

Zalım dostlar qebul edin bu andı,

Qara başım bu yol üste qurbandı, - (*Veten*)

Rüstəm Behrudi yaşadığı dönemdeki olaylara, sosyal ve ahlakî meselelere sessiz kalmaz ve onları şiirlerinde dile getirir. Yaddaşalar Yazın adlı kitapta yer alan “Mene Sus Deme” adlı şiirindeki “*Edalet, hegiget susdurulanda/ Men ordan sesimi ucaldacağam*” mısraları şairin haksızlığa sessiz kalmayacağını göstermektedir. Tebriz'in bombalanmasını anlatan *Qara Xəbər* şiiri, Filistin'in saldırı altında olmasını anlatan *Gayrət* şiiri ya da Aras çayı üzerinde gerçekleşen tarihî Boraltan olayını anlatan *Aras Çayı* şiiri, Rüstəm Behrudi'nin haksızlıklara, adaletsizliklere başkaldırdığının birer göstergesidir.

Rüstəm Behrudi güncel olayları konu aldığı şiirlerinde tarihî bakış açısına sahiptir. Şiirlerinde, bugün olan olayların tarihsel bir derinliğe sahip olduğunu vurgular. *Qara Xeber* şiirinden alınan aşağıdaki bölümde, Güney Azerbaycan'daki Tebriz şehrinin içinde bulunduğu durumu anlatan şair, Settarxan ve Hiyabani'den bahsederek bu hâlin tarihî derinliğine vurgu yapmaktadır:

Açıldı sabahım qara heberle

Bugün Settarxansız, Hiyabanisiz

Tebriz bombalanır teyyarelerle

Min ildir belece Tebriz demekden

Sözüm heşem oldu, bu dilim yağır

Azrail bombalar Tebrize deyil

Garımış, qartımış sebrime yağır. (*Qara Xeber*)

Rüstəm Behrudi şiirlerinde, Orhan Veli, Fuzuli, Hüseyin Nihal Atsız, Celil Memmedguluzade, Aşık Veysel Şatıroğlu gibi isimlerin etkileri görülmektedir. Şair kendini tanımlarken “Axı, sadıq yarım qara torpaqdı’ /Söyləyən kişinin nəvəsiyəm mən” demektedir. Rüstəm Behrudi bu mısralarda Aşık Veysel ile olan bağlantısını açık bir dille ifade eder. Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde Türkiyeli sanatçıların da etkisi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yukarıda saydığımız sanatçılar arasında özellikle Rüstəm Behrudi'yi etkileyen bir isim varsa o da Hüseyin Nihal Atsız'dır. Rüstəm Behrudi 3 Mayıs 2016 yılında yaptığı bir konuşmada Hüseyin Nihal Atsız'ın kendi ve Türk milleti için öneminden bahsetmiştir⁷.

Rüstəm Behrudi'nin çok sık işlediği konulardan biri de dindir. Şair din kavramını eleştirel bir bakış açısıyla ele alırken, dini olumsuz yönde kullanmaya çalışan insan ve toplulukları yoğun bir şekilde eleştirir. Rüstəm Behrudi şiirinde Şamanizm inancından esintileri bulunmak mümkündür. Şamanistlere göre bütün dünya ruhlarla doludur.

⁷ Bu konuşmayı <https://www.youtube.com/watch?v=Y6Gfkebbcd0> internet adresinden izleyebilirsiniz.

Dağlar, göller, ırmaklar (“yer – su”) hep canlı nesnelere (İnan,1976: 34). *Men Ayrılıqlara Yandım* adlı şiirde şair ağaç ve toprağın ruhundan bahseder. Bu durum eski Türklerde yer alan yer-su ruhlarına benzer bir nitelik taşır. Daha sonrasında günah ve tövbe gibi dini kavramlar da şiirinde yer almaktadır:

Payızda

Çılpaq ağaçlar torpağın ruhudu

Üzülüb geden

Sapsarı yarpaqlar ağaçların

Ağaçların ruhudu, sen benim

Günahkâr bendeler tövbesiz

Dinsiz,

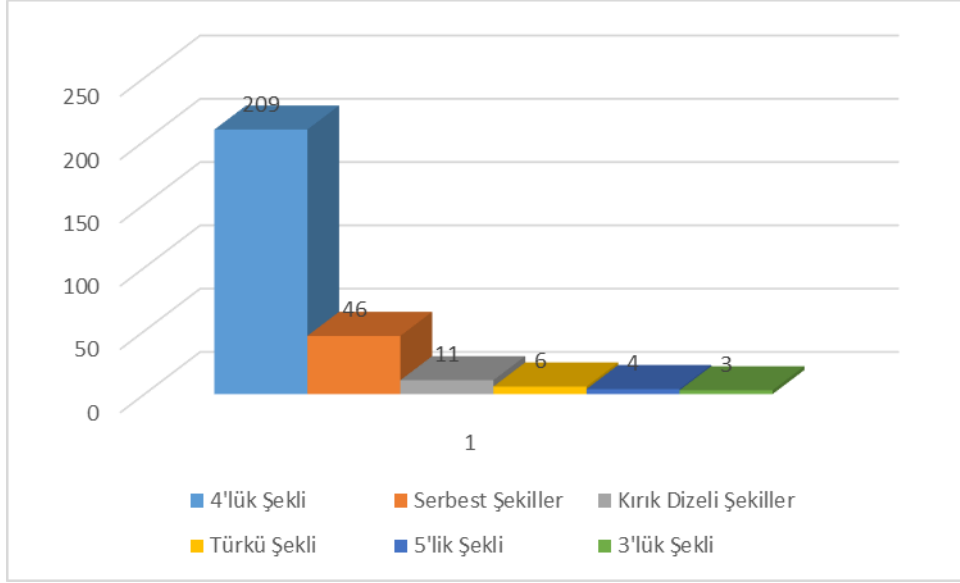
Denizler yosunsuz

Balıqlar denizsiz

Yaşaya bilemez.

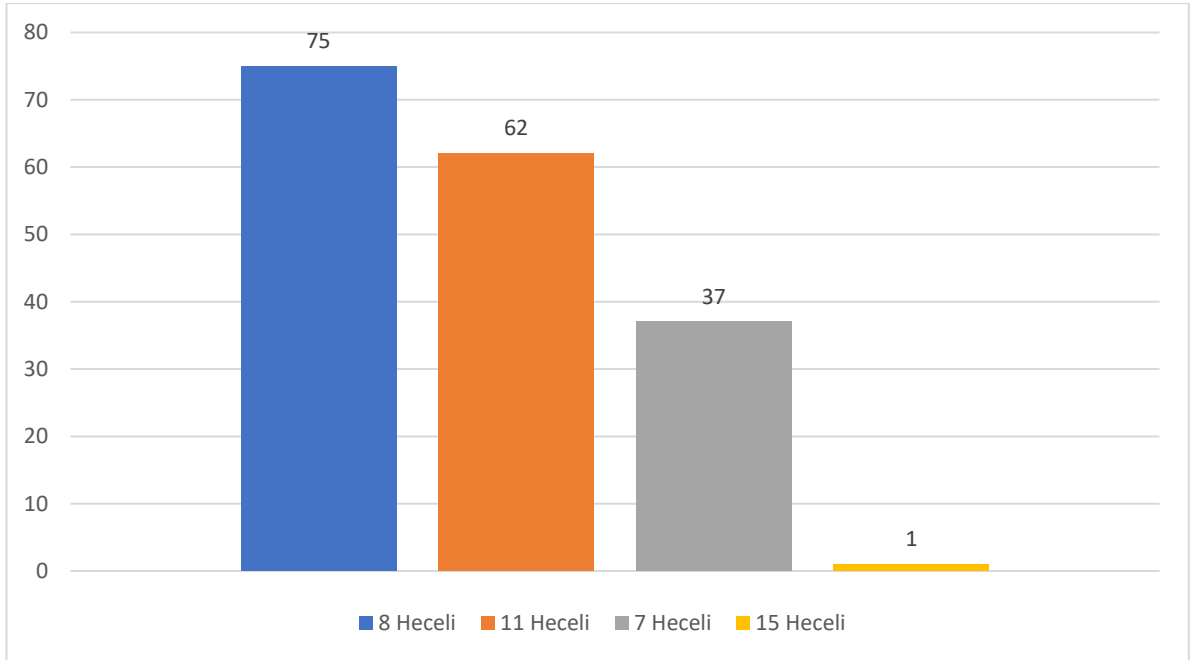
(*Men Ayrılıqlara Yandım*)

Rüstəm Behrudi şiirinin biçim özellikleri yoğun olarak halk edebiyatı şiirlerine benzemektedir. İncelemeye konu olan şiirlerde hece ölçüsü ve dördlük nazım şekli ağır basmaktadır. *Yeddi Renk Bir Renkti Daha* adlı kitapta incelenen 163 şiirden 111 tanesi; *Şaman Duası* adlı şiir kitapta ise içerisinde bulunan 116 şiirden 82 tanesi dördlüklerle yazılmıştır. Geriye kalan şiirler ise genellikle serbest tarzda yazılmıştır. Rüstəm Behrudi, *Şaman Duası* adlı kitapta *Vətən* ve *Cavid'i Düşünürkən* adlı şiirleri üçlük nazım birimi ile yazmıştır. Sonuç olarak Rüstəm Behrudi'nin en çok dördlük nazım birimini kullandığını söylemek mümkündür. Aşağıdaki grafik Rüstəm Behrudi'nin şiirinde kullandığı nazım birimi sayısını göstermektedir:

Grafik 1: Şiir Biçimleri

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi Rüstəm Behrudi en sık 4'lük nazım şeklini kullanmaktadır. Şair dörtlük nazım birimi ile yazdığı şiirlerde hece ölçüsünü kullanmaktadır. 7, 8 ve 11 heceden oluşan şekiller, şiirlerin büyük bir çoğunluğuna hâkimdir. Şekil bakımından türkü biçiminde olan şiirleri de bulunmaktadır. Aşağıdaki grafikte şiirlerde kullanılan hece ölçüsü sayıları verilmiştir:

Grafik 2: Hece Ölçüsü Dağılışı

7 Heceli yazdığı dörtlükler:

Rüstəm Behrudi bu hece kalıbını 8 ve 11’li hece şekillerine bakılınca daha az kullanmıştır. Bu hece sayısındaki şiirlere şunları örnek gösterebiliriz: *Bu Nə Cür Məmləkətdi, İncil və Kuran, Məmləkət Üstünə Ağı, Bitməmiş Dua Üstünə, Ey Sərgərdan Ulduzlar, Turan Qalxıb Ayağa, Olmamaqdı Bu Olmaq, Bir Gün Çıxıb Gedərəm, Gecə Beşin Yarı, Ağlayan Tək Ağlayar ...*

Örnek:

Töv-bə- du-a qur-tar-maz, “7 Heceli”

Tan-rı- ya-zan- bu- bax-tı

Cə-hən-nə-min- qa-pı-sı

Mə-nə- çox-dan- a-çıq-dı. (Ey Sərgərdan Ulduzlar)

8 Heceli yazdığı dörtlükler:

Şairin en yaygın kullandığı hece kalıbıdır. Bu hece sayısındaki şiirlere şunları örnek gösterebiliriz: *Oğuz Xan’ın Öyküsü, Yurd Uğrunda Yurd Daşında, Aras Çayı, Mən Dəli Havalar Dəli, Boşluq, Əbediyət Qorxusu, Bitməyəcək, Hər Şəy Bitəcək, Ölüm Bilmir...*

Örnek:

Tan-rı- i-şı-ğı- ü-züm-də “8 Heceli”

Ü-züm- bi-lir- ə-lim- bil-mir.

Mən- Tan-rı-ya- yol- ge-di-rəm,

Gü-nüm- bi-lir- i-lim- bil-mir. (Ölüm Bilmir)

11 Heceli yazdığı dörtlükler:

Sıklık sayısı açısından hece kalıpları arasında ikinci sıradadır. Bu hece sayısındaki Şiirlere Şunları rnek gösterebiliriz: *Sizi ağırırım, Mən Niyə zmd Bzmirm Qardaş, Yurd Nağılı, Hər Bir Őy Dnck zn Bir Də, Günahkar Canım Da Məndən Habrsiz, Drdimi Demy Sözüm yrŐir, VtndaŐ Deyiliz Qanan Kimi, Dar Ağacı, Mn Dördü Hcrym ...*

rnek:

Bu- kn-lm- bir- q-rib- m-sa-fir-xa-na,

“11 Heceli”

Qa-pı-sın- a-ma-đa- ba-har- yaz- hs-rt.

Bu- e-vin- sa-hi-bi- qo-na-đı- bir-di,

Qo-naq- da- sa-hib- d- -kil-mz- hs-rt.

(*Mn Dördü Hcrym*)

Trk Őekinde yazılan dörtlükler:

Trk Şeklinde yazılmış Şiirler asıl olarak dörtlük tipindedir. Ayrıca bu Şekilde yazılmış Şiirlerin de yine birer hece sayısı vardır ancak türkü biçimindeki Şiirlerde genellikle ilk dörtlüğün ikinci ve dördüncü mısraları nakarat olarak tekrarlanır. Daha sonraki dörtlüklerin son mısralarında bu nakarat yinelenir. Bu yönüyle bu tip Şiirleri ayrı bir başlık olarak, türkü Şeklinde topladık. Trk Şeklinde yazılan Şiirlerin nakarat kısmı aynı zamanda Şiirin adı da olmaktadır. Çalışmada 6 tane türkü Őekliyle yazılmış Şiire rastladık. Bu tip Şiirlere Şunları rnek gösterebiliriz: *ldrn, Mni ldrn, Mnzilim Uzaqdı Mnim, Apar Mni Buralardan, Allahın Edamı, Őax İsmail Xataı’ye, Qoymuyur Mni, Qoymuyur Mni YaŐayay. Burada Mzarımda Bitn Yovşan* adlı Şiirin beş mısradan oluşan ancak yukarıdaki Şiirler gibi nakarata sahip olduğunu söylememiz gerekir.

Örnek:

Əldə yüz bəhanə var,

Öldürün məni, öldürün! (Nakarat)

Məni öldürməyə nə var?

Öldürün məni, öldürün! (Nakarat)

Çərxi-fələk, tərsinə dön,

Sirli Tanrı dərsinə dön.

Mən çıxmışam bəndəlikdən,

Öldürün məni, öldürün! (Nakarat)

(*Öldürün, Məni Öldürün*)

Sərbəst şəkildə yazdığı şiirler:

Bu tip şiirlerde herhangi bir ölçü bulunmamaktadır. Mısralar 4'lük, 3'lük... gibi birimlere ayrılmazlar. İncelemeye konu olan şiirlerden 46 tanesi serbest şekilde yazılmıştır. Rüstəm Behrudi önemli şiirinin birçoğunu serbest şekille yazmıştır. *Hər Şəy Ayrılıqdan Başladı, Bozqurd, Canım Ağaç Gözüm Ağaç, Canım İşıq Gözüm İşıq, Bütövlük...* gibi onun şair kimliğini ortaya koyan şiirler serbest şekille yazılmıştır.

Örnek:

Yaz ötdü, yay getdi, payız ötüşdü...

Bu da göy üzünə oxşayanların,

Soyuq ulduzların sevgilisi qış...

Mənim dörd fəsilə sığmaz bu halım.

Yüz ildi, min ildi görür o Tanrı

Gözlərim sonsuzluğa,

qollarım boşluqlara

Göy üzütək açılmış...

Göy üzünə açılıb

Ən bakirə sözüynən

açılıb dua qılmışam...

Dualarım yetişdi

Tanrının dərgahına (İblis)

Dizelerin kırılması ile yazılan şiirler:

Bu şəkil Rüstəm Behrudi şiirində dörtlük şeklinin dəyişdirilmiş bir hâli olaraq istifadə edilmişdir. Şair genelliklə uzun hece kalıpları ilə yazdığı mısraları ikiye bölərək tek dörtlükten oluşən mısraları sekize çıxartır. Bu biçimde yazılmış şiirler, digər şiirlerden fərqli görünür. Bu türe *Yolçuluq* adlı şiiri nümunə verə bilərik:

Men sevda yolçusuyam

Dəlilik var başımda

Ona görə sözlərim

Kədərlidir, qəm dadır

Gözləməkdən yoruldum

Son səbri var daşın da

Duydum daha dözmərəm

Dözüm məni aldadır

(*Yolçuluq*)

Yukarıdaki şiir parçası aslında 14 heceli bir dördlüktür. Ancak şair mısraları ikiye ayırarak 8 mısralı bir şekil ortaya çıkartmıştır. Bu tip şiirlere örnek olarak şunları gösterebiliriz: *Yolçuluq, Şaman Duası, Tanrım, Sənin Qapını Mənə Bir Mələk Açdı, İlahi Dinclik, Sən Də Aç Öz Sırrını, Kim Bəzədi Bu Yazı, Ah Bu Ruhun Əzabı, Şair Tövbəyə Sığmaz...*

Rüstəm Behrudi şiirinde bir önemli biçimsel özellik de anjanbemandır. Anjanbeman; cümlelerin, tamlamaların veya kelime gruplarının bir mısradan bitmeyip diğer mısralarda da devam etmesi demektir. Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde cümlelerin ve sıfat tamlamalarının mısralar arasında bölünmesiyle oluşturulan anjanbeman örneklerine sıklıkla rastlandığını söyleyebiliriz.

1. Sıfat Tamlamalarının Bölünmesiyle Yapılan Anjanbeman

Aşağıdaki örneklerde sıfat tamlamaları mısralar arasında bölünmüştür:

Mən qapısız, pəncərəsiz

Hücrəyə sığın adamam

(*Yolam, Özümə Gedirəm*)

Mən əbasız, xirqəsiz,

Bir dərvişəm Parisdə

(*Parisdə*)

...ruhu didərgin gəzən

Yarpaqlara qoşulub

payızda öləcəyəm.

(*Qatilim Olacaqsan*)

Gözlərinə min sual

Rüyasında tir tir əsən

bir maral...

(*Gandallanmış Cəsarət*)

2. *Cümlələrin Bölünməsiylə Yapılan Anjanbeman:*

Aşağıda, *Azadlıq, İsanın Kəfəni və Zəvvalar* adlı şiirdən alınan mısraların tamamı tek bir cümleyi ifadə etmektedir:

İstanbulda Kadıköydə

Çamlıca xəstəxanasının

pərdəsiz pəncərələrindən

Həyətdə qar altında çiçəkləyən

Gilənar ağacına baxa-baxa

Sən və Azadlıq haqqında

düşünürəm...

Bu gün Şaman imanını,

Öz içində Turanını,

“Damarında Türk qanını

Zərrə-zərrə bulan gəlsin”.

(*Vida Türküsü*)

Aşağıda, *Məni Tanımadı Bu Ölüm Mələk* adlı şiirdən alınan parçada art arda gələn benzer yapılar bir cümleye ait ögələrdir:

Bir də oyatmaram, böyük dərdlərin

Çəkilə biləsi acısı olmur.

Mənimtək şairin, bilsən, qardaşı,

Atası, anası, bacısı olmur.

Tövbə şiirindən alınan bu bölümde ise cümlenin öznesi olan *delisov ürek* ve cümlenin geri kalanı farklı mısralarda yer almaktadır:

Yoxsa ki, tezliklə dəlisov ürək

Bir qəfil ölümə çəkəcək məni. (Tövbə)

Buna benzer bir durum *Bu Qapı* adlı şiirde keçmektedir. Burada da dolaylı tümleç cümleyi oluşturan mısradan ayrı kalmıştır:

Kimdi, günahkâr bir evə

Çıxarıb qoyur qapımı (Bu Qapı)

Bu bölümde Rüstəm Behrudi şiirlerine tema ve biçim açısından genel bir bakış yaptık. Sıradaki bölümde Rüstəm Behrudi şiirinin söz varlığı incelenecektir.

RÜSTƏM BƏHRUDİ'NİN KELİME DÜNYASI

Şairin üslûbunu tayin eden en önemli vasıtalarından biri de “leksikoloji”dir (Özbyay,1994:178). Şairin duygu, düşünce ve ruh dünyasına dair ipuçları vermesi sebebiyle onun tercih ettiği kelimeler ayrı bir değer taşır (Yelok,2008:297). Üslûp bir bakıma tercih edilen kelimelerin kombinezonuyla ortaya çıkar (Özbyay,1994:178). Bu noktada Rüstəm Behrudi'nin kelime dünyasına dair, öncelikle kelime sıklıklarından bahsetmek gerekir. Rüstəm Behrudi şiirlerinde sıklık sayısı çok olan 30 kelime şunlardır: “*Mən (891), Bu (620), Bir (577), Sən (460), Gəl- (342), Ruh, (281), Ol- (271), Tanrı (257), De- (246), Bil- (237), Nə (229), Get- (211), Var (204), Söz (198), Yox (168), Dərd (195), Gör- (170), Yol (155), Allah (148), Bax- (131), Qoy- (110), Yer (125), Ayrılıq (119), Ağaç (113), Ölüm (111), Adam (110), Göy (109), Göz (108), Öl- (108), Qəm (100)*”

Kelimelerin sıklık verileri çalışmanın temeli olacaktır. Üslûpbilim üzerine yapılmış çalışmalarda kelime sıklıkları bakımından ne gibi benzerlikler ve farklılıklar olduğunu görmek için, bazı üslûpbilim çalışmalarına bakmak ve bu çalışmaları karşılaştırmak gereklidir. Burada bazı üslûp incelemelerindeki sık kullanılan kelimeleri göstereyim.

Hüseyn Özbyay'ın Abdülhamid Süleyman Çolpan'ın şiirlerini incelediği çalışmada, tıpkı bu çalışmada olduğu gibi en çok kullanılan kelime ben zamiri olmuştur. Bu çalışmada en çok kullanılan on kelime şunlardır: *Mən (126), Sən (106), Köz (95), Köñil (87), Tutkun (78), Tüben (78), Esir (78), Kul (78), Də- (75), Kün (69)* (Özbyay, 1993: 182).

Veli Savaş Yelok'un Erkin Vahidov'un kelime dünyası üzerine yazdığı makalede ben ve sen zamiri, bu sıfatı, var ismi sık kullanılan kelimeler arasındadır. Bu durum bizim çalışmamızda da benzerdir. Bu çalışmada çok kullanılan on kelime şunlardır: *Böl- (1. 450), De- (1. 094), Bir “sıfat” (1. 017), Mən (925), Bù “sıfat” (902), Û “sıfat” (740), Sen (706), Qıl- (627), Öz (518), bår (495)* (Yelok, 2008).

Mustafa Balcı'nın Osman Türkay'ın kelime dünyası üzerine yaptığı incelemede ben ve ne zamiri, bir kelimesi ve ses adı tıpkı bu çalışmada olduğu gibi sık kullanılan kelimeler arasında yer almıştır. Bu çalışmada en çok kullanılan kelimeler şunlardır:

Bir (2.170), Ben (375), Dünya (363), Işık (314), Ne (311), İnsan (257), Ses (256), Su (254), Göz (253), Deniz (238), Zaman (221) (Balcı, 2015: 217).

Sunay Deniz'in Cemal Süreya'nın Şiirlerinde Kelime Dünyası adlı yüksek lisans çalışmasında bir kelimesi, de-da bağlacı, sen ve ben zamirleri, var adı ve olmak fiili sık kullanılan kelimeler arasındadır. Bu çalışmada en çok geçen on kelime şunlardır: Bir (966), De-Da (315), Ol- (273), Sen (265), Ve (248), O (241), Bu (222), Gibi (170), Ben (166), Var (159) (Deniz: 2014, 10).

Yudum Görmüş tarafından yapılan Yunus Emre Divanı'nın Kelime Dünyası adlı yüksek lisans çalışmasında, tıpkı bu çalışmada olduğu gibi, olmak fiili, ben, sen ve ne zamirleri ile can adı sık kullanılan kelimeler arasında yer almıştır. Bu çalışmada sık kullanılan on kelime şunlardır: Ol- (1178), Ol (902), Ben (890), Ne (727), Bir (638), Aşk (590), Sen (546), İle (482), U-Ü (477), Can (470) (Görmüş: 2003, 13).

Özden Gül Hıra'nın hazırlamış olduğu Bahtiyar Vahabzade'nin "Sandıktan Sesler" isimli Şiir Kitabının Dil ve Üslûp Bakımdan İncelemesi adlı yüksek linsans tezinde en çok kullanılan on kelime şunlardır: Men (251), Ol- (142), Öz (137), de- (93), də-da (81), bil- (70), hə (66), ki (47), yox (54), gör- (53) (Hıra, 2010).

Yukarıda yüksek lisans tez çalışmasını hazırlamadan önce incelediğimiz altı üslûpbilim çalışmasının en sık kullanılan on kelimesini verdik. Rüstəm Behrudi'nin en sık kullandığı kelime "Mən" zamiridir. Bu kelimeyi "Bir", "Bu" ve "Sen" kelimeleri izlemektedir. İncelenen ve verileri kullanılan üslûp çalışmalarında da zamirlerin -özellikle de ben, sen zamirlerinin- sık kullanılan kelimeler arasında olduğu görülmektedir. Bir ve bu gibi sıfatlar da üslûp çalışmalarında sıklık sayısı fazla çıkan kelimelerdir. Üslûp incelemelerinde de-, ol- gibi günlük yaşantımızda çokça başvurduğumuz fiillerin de sıklık sayısı fazla çıkmaktadır. Bu karşılaştırmalardan yola çıkarak üslûp incelemelerinde pek çok ortak nokta ve sonucun ortaya çıkabileceğini söyleyebiliriz. Bir üslûp incelemesinde isim ve fiillerin kullanımı önemli bir yerdedir. Çünkü bu iki kelime türünün anlam değeri sanatçılar tarafından verilebilmektedir. Zamirlere, bu, şu, bir gibi sıfatlara mecaz anlam yüklemek mümkün değildir.

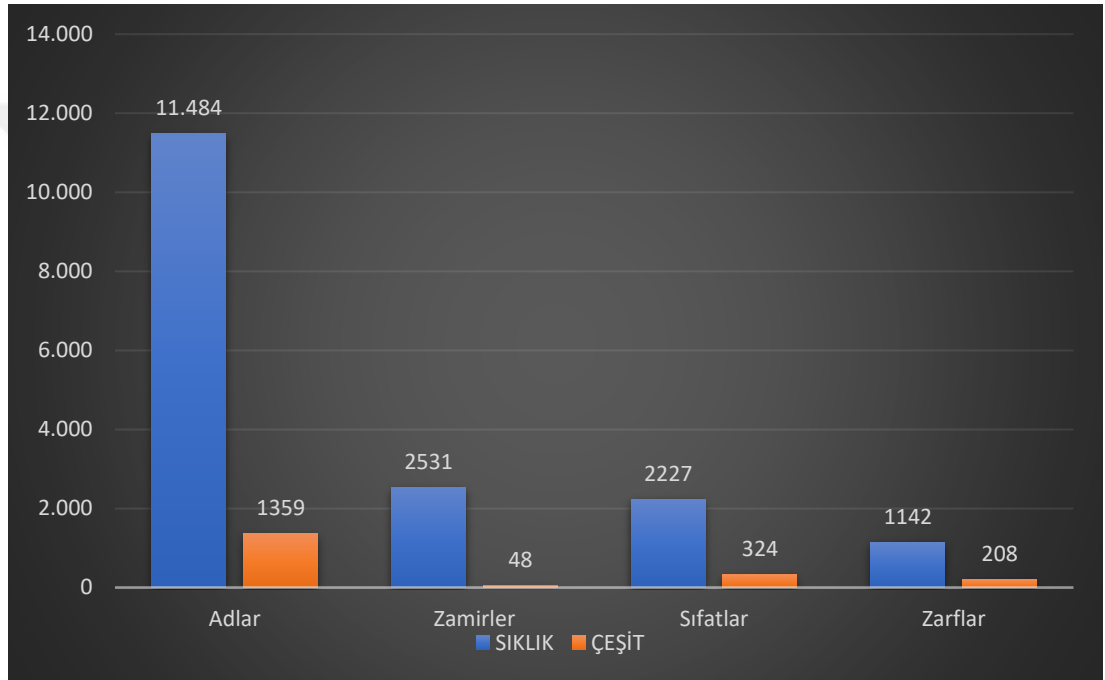
Üslûp bir kişiye ait olan, özel bir kavramdır ve şairleri birbirinden ayıran en önemli özelliktir. Rüstəm Behrudi'nin sık kullandığı kelimeler bize onun şiir dünyasını açacaktır. Yukarıda söylediğimiz otuz kelime bile Rüstəm Behrudi şiirini tanıttak niteliktedir. Rüstəm Behrudi'nin kelime dünyası sıradaki bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

I. BÖLÜM

1. İSİMLER

Bu bölümde isim soylu kelime türleri olan adlar, zamirler, sıfatlar ve zarflar incelenmiştir. İncelenen kelimeler, kullanılış sıklığı göz önüne alınarak azdan çoğa doğru sıralanmıştır. Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde kullanılan isim soylu kelimelerin sıklık ve çeşit sayısını gösteren grafik şöyledir:

Grafik 3: İsimler

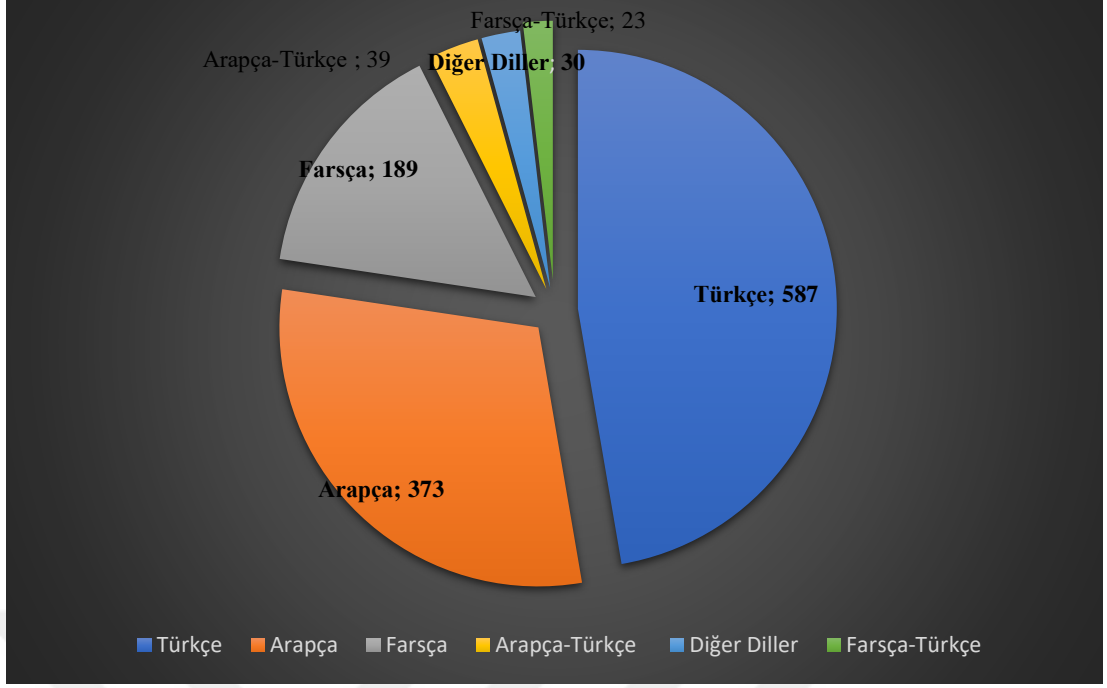
1.1. Adlar

Şiirlerde geçen adların toplam sıklık sayısı 11.484'tür. İncelemeye konu olan şiirlerde 1359 farklı ad kullanılmıştır. Kelime çeşitliliği bakımından adlar diğer kelime türlerinden fazladır. Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde en çok kullanılan adlar ve bu adların sıklık sayısı şöyledir:

“Ruh (281), Tanrı (257), Var (204), Söz (198), Dərd (195), Yox (168), Yol (155), Allah (148), Yer (125), Ayrılıq (119), Ağaç (113), Ölüm (111), Adam (110), Göy (109), Göz (108), Qəm (100), Vaxt (95), İl (94), Haqq (91), Payız (86), Əl (85), Mələk (85), Can (79), Gün (77), Günah (73), Dünya (73), Son (69), Torpaq (71), Çiçək (65), Yarpaq (65), Od (64), Gecə (63), Ad (63), Sevdə (62), Dil (61), Səs (60), Tənhəlik (60), Zaman (57), Ömür (56), Qan (56), Könül (55), Tövbə (54), Bədən (53), Qapı (53), Dəniz (52), Yurd (52) Daş, (50), Dağ (50), Ürək (48), Yağış (48), Sevgi (47), Dua (45), Baş (44), Din (43), Sırr (43), An (42), Tale (41), Vətən (41), Ah (40), Azadlıq (40), İşıq (40), Kədər (40), Külək (40), Üz (40), Cəhənnəm (39), Sabah (38), Dəli (37), Ev (37), Şair (37), Ana (35), Bəndə (35), İblis (35), Ocaq (35), And (33), Məzar (33), Qurd (33), Eşq (32), Yazı (32), Ay (31), Bəxt (31), Qardaş (31), Su (31), Taxt (31), Həsərət (30), Tabut (29), Dərviş (28), Gözyaşı (28), Uzaq (28), Yuxu (28), Rüzgər (27), Ulduz (27), Yalnızlıq (26), Dar Ağacı (25), Rəng (25), Sevinc (25), Şəhər (25), Bulud (24), Əzab (24), İsa (24), Div (23), Gözəl (23), Nağıl (23) Sonbahar (23), Yara (22), Başdaşı (21), Duman (21), Qəbir (21), Yalqız (21), İman (20), Kül (20), Pəncərə (20), Qul (20), Kənd (20), Təklük (20), Yad (20), Yas (20), Məhəmməd (19), Məmləkət (19), Qiyamət (19), Cənnət (18), Musa (18), Quş (18), Şeytan (18), Turan (17), Yovşan (17), Divanə (16), İstək (16), Qılınc (16), Şaman (16), Quran (14), Tənha (14), Nəvə (12), Yalquzaq (11), Dözüm (10). ”

Rüstəm Behrudi şiirinde sık kullanılan adlara baktığımızda, onun şiirinin temalarını da görebiliriz. Özgürlük, esaret, keder, dert, yalnızlık, Türklük, din, ölüm Rüstəm Behrudi şiirinde sık kullanılan temalar olmuştur.

Rüstəm Behrudi şiirlerinde geçen adların hangi kökenlerden geldiğini bilmek, şairin üslubunu tespit için gereklidir. Aşağıdaki grafikte incelemeye konu olan şiirlerde geçen adların hangi dillerden geldiği gösterilmektedir:

Grafik 4: Adların Kökenleri

İncelemeye konu olan şiirlerde birbirinden farklı 1359 ad geçmektedir. Yukarıdaki grafik özel adların çıkartılması ile elde edilmiştir. Rüstəm Behrudi'nin ad tercihlerinin 587 tanesi Türkçe, 373 tanesi Arapça, 189 tanesi ise Farsça kökenlidir. Arapça ve Farsça adlara Türkçe ekler getirilerek türetilen adların toplam sayısı 62'dir. Buradan yola çıkarak Rüstəm Behrudi'nin ad terciherinin farklı kökenlere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, bu grafik Azerbaycan Türkçesinde Arapça ve Farsçanın etkisini de göstermektedir.

1.1.1. Ruh

Ruh; bedende, vücuttan ayrı olarak bulunduğu inanılan maddesiz varlık ilkesi, hayatın özü, can demektir (Çağbayır,2007:3979). Kelime incelenen şiirlerde en sık geçen ad durumundadır. Bu ad pek çok yerde “*Bədən*” ve “*Can*” adları ile bütünlük içerisinde kullanılmıştır. Şair “*Bədən*” ile “*Ruh*” arasında mecazi bir anlam ilişkisi kurmuştur. Ona göre *Ruh* özdür, *Bədən* ise bu özün üstünü örten, üzerine giyilen bir elbisedir. “*Ruh*” adının bu bağlamdaki kullanımına *Olmaqdı Bu Olmamaq* adlı şiirinden örnek verebiliriz:

Həyat nə ki öyəsən,

Ruha bədən geyəsən (*Olmaqdı Bu Olmamaq*)

Şair, hayatı ruha beden giymək şəklində tanımlamaktadır. Buna benzer bir digər istifadəsi *Qayıt Deyen Olmadı* adlı şiirində bulabiliriz:

Öz ruhunu bədənindən

Mənim tək soyan olmadı. (*Qayıt Deyen Olmadı*)

Bu örneklərdə görüldüğü gibi ruh bedene giyilen və ya bedəndən çıxartılan bir elbisedir. Rüstəm Behrudi şiirində *Ruh* ilə *Beden-Can* arasındakı bu əlaqə bir anlamda zıtlıq mənəsi daşıyır. Şöylə ki giymək bəkimindən kurulan bu anlam əlaqəsi ruhun güclü fakat bedənin cılız olduğunu göstərir. Çünkü bir şeyi giymənin amacı, korunmaktır. Bu korunma dışarıdan gelecək bir cismə karşı olabileceği gibi, Rüstəm Behrudi şiirində olduğu şəkliylə manevi bir değer de taşıyabilir. Şair, ruhun bedene sığmayan bir kavram olduğunu, bu kavramın içində bulunduğu bedəndən çok daha kuvvetli ve gerçək olduğunu *Ah Bu Ruhun Azabı* adlı şiirde şöylə ifade eder:

Tənhalığa məhkumdur

ölməz ruh, cılız bədən.

Bu nə sirdir, ilahi,

neyləyib bədən yazıq, -

Ruhum ilə üzbəüz

dayanıbdı ölmədən.

Sən bədənə sığmırsan

neyləyim, ruhum səni? (*Ah Bu Ruhun Azabı*)

Rüstəm Behrudi sadece ruh ve beden arasında değil; *Can* ve *Ruh* arasında da buna benzeyen bir anlam ilişkisi kurmuştur. *Ölüm Bilmir* adlı şiirde “*Can*” adı ile “*Ruh*” adı arasında tıpkı “*Beden*” adında olduğu gibi, bir içlik-dışlık zıtlığı yer almaktadır. Şair, *Ölüm Bilmir*'de ruhu can ocağı içinde sönen bir ateşe benzetmiştir:

Ruham, candan uzaqda mən

Odam, sönen ocaqda mən (Ölüm Bilmir)

Rüstəm Behrudi bedeni, ruhun giysisi olması dışında ruhun içine konduğu bir kafes olarak da tahayyül eder. Görüldüğü gibi bu benzerlik ilişkisi de yine içlik-dışlık veya özde olan ile onu saran arasındaki nesnenin birlikte ifade edilmesidir. Bu duruma *Məzarım Üşüdü* adlı şiirden bir örnek verelim:

Aç, aç o bədən qəfəsi,

Görəcəksən ruh nəfəsi. (Məzarım Üşüdü)

Rüstəm Behrudi şiirlerinde hitap-seslenme cümlelerine sıkça başvurur. Bu cümlelerde çeşitli kavram, şahıs ve nesnelere seslendiğini söylemek mümkündür. Şairin en çok seslendiği kavramlardan biri de *Ruh*'tur. Aslında bu tür kullanımlar şairin kendisiyle yaptığı monologdan başka bir şey değildir. *Ruh*'a olan seslenmelerde şair bir uyanışı, kendine gelişi dile getirmektedir.

Yolçu sərxoş, yol başına

Ruhum vaxtdı, dur ayağa;

Çəkib gedək, gücümüz yox (Yolam, özümə gedirəm)

Ruhum, bax, mənim heç kimim,

Səninsə heç nəyin yoxdu. (Boşunadı Can Atmalar)

Bu kullanılışlar dışında “*Can*” kelimesi *Bir Dərdim Var Çəşid-Çəşid* adlı şiirde pervaneye benzetilmiştir. Bu benzerlik ilişkisi klasik edebiyatta yoğun bir şekilde kullanılan Şem ile Pervane hikâyesinden, izler taşır:

Can pərvanə, ömür bir şam

Eriyirəm səhər-axşam. (Bir Dərdim Var Çəşid-Çəşid)

1.1.2. Tanrı

İncelenen şiirlerde en çok kullanılan isimlerden ikisi *Allah* ve *Tanrı* kelimeleridir. *Allah* kelimesinin sıklık sayısı 148, *Tanrı* kelimesinin ise 257’dir. Şair bu iki kelime anlam bakımından birbirine yakın olarak kullanmıştır. Buna rağmen bu kelimelerin kültürel nitelikleri arasında farklar bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Kelimelerin sıklık sayısına bakıldığı zaman, görülecektir ki *Tanrı* kelimesi 109 kez daha fazla kullanılmıştır. Bu durum Rüstəm Behrudi’nin daha çok *Tanrı* kelimesini kullandığını göstermektedir. Tanrı kelimesi Türk kültüründe farklı anlam çerçeveleri içerisinde kullanılmıştır. Yazılı Türkçenin ilk ürünleri olan Orhun Yazıtlarından bu yana pek çok metinde geçen bu kelime, aslen tengri şeklinde olup anlamı gök’tür⁸. Rüstəm Behrudi Tanrı kelimesini kullanırken Türk kültüründeki anlam ve değerinden faydalanmıştır. Bu kelimenin özellikle Tanrı Dağ(1) gibi bir isim tamlamasında kullanılmış olması, şairin *Tanrı* adına Orta Asya Türklerinden gelen bir anlam yüklediğini göstermektedir. *Vira Türküsü* adlı şiirde bu kullanıma örnek olacak bir mısra vardır:

“Mənim Tanrı dağındaki

Qismətimi bölən gəlsin” (Vira Türküsü)

Şair Tanrı Dağı ifadesini *Ah Bu Ruhun Əzabı* adlı şiirde Tanrı Dağ şeklinde kullanmıştır. Bu şekildeki kullanışın, metindeki anlamından yola çıkarak bir isim tamlaması olduğunu söyleyebiliriz. Zaten elimizdeki Tanrı Dağı şeklinin isim

⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Abdülkadir İnan, Eski Türk Dini Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976, s. 17-19.

taqlaması olduğu açıktır. Tanrı Dağ Şeklinde ise ikinci kelimedden sonra iyelik eki yer almamıştır. Bu yapı tam anlamı ile bir isim taqlaması Şeklini almamıştır. Bu duruma benzer kullanımlar Orhun Yazıtlarında grlmektedir.⁹ Şair, burada Orhun Yazıtlarının etkisinde kalmıştır. Bu dşncemizi Şiirin içinde geçen Grşad (Krşat) zel adı da doğrulamaktadır.

Mn Grşadın ruhuyam,

dzmdim Tanrı dağda.

(*Ah Bu Ruhun zabı*)

Şair, *Tanrı* kelimesini kullanırken, telmih sanatına da başvurmuştur. *And Olsun* adlı Şiirdeki kullanım Hz. dem kıssasını, *Son Yolun Mndn Keeck* adlı Şiirdeki kullanım Hz. İbrahim kıssasını hatırlatmaktadır:

“And olsun

Tanrının İblis qiyamt gnndk

verdiyi amana! “

(*And Olsun*)

Tanrı dağına yol gedir,

Bu yol hr yandan keeck.

Tanrımız qurban istyir,

Kim grk candan keeck?

(*Son Yolun Mndn Keeck*)

⁹ Orhun Yazıtlarında zellikle Trk Bodun gibi etnik unsur bulunduran ya da tken Yiş gibi mekn bildiren isim taqlamalarında ikinci kelimedde iyelik eki bulunmadığı grlmştir. Daha fazla bilgi için bakınız. Hatice Şirin User, Eski Trk Yazıtları Sz varlığı İncelemesi, TDK Yayınları, Ankara, 2016, s. 98-100

Şairin *Tanrı* kelimesini, seslenme ve yalvarma cümlelerinde kullanmıştır:

Tanrım! Ölüm yatağında
Ölüm də çox asan görünür

azadlığı olmayana. (Azadlıq, İsanın Kəfəni və Zəvvalar)

Bu seslenme şekli, bazen bir soru anlamıyla da pekiştirilmiştir. Böylelikle şair hem nida hem de tecahü'l-arif sanatına yer vermiştir:

Bu nə yoldu Tanrım?!

Bu nə yoldu imanlı

İmansızla bir gedir. (Azadlıq, İsanın Kəfəni və Zəvvalar)

Tanrı kelimesi Rüstəm Behrudi şiirlerinde çok katmanlı bir hâl almaktadır. Başta da söylediğimiz gibi kelimenin eski Türklerdeki anlam değere şairin dimağında yer etmiştir. Bu noktada *Tanrı* kelimesi birçok bakımdan farklı anlam yükü taşıyan bir nitelik almıştır. Şayet, şair “*Sonuncu Tanrı Dərsinə Nə Qalır*” adlı şiirde kendi kendine “Nə qalır sonuncu tanrı dərşinə?” diye sormaktadır. Burada görüldüğü gibi *sonuncu Tanrı dərşisi* ile kıyamet gününden bahsedilmektedir. Bir başka kullanımda ise şair *Tanrı*'ya yas tutma işi isnat edilmiştir:

Nə yaxşı hələ ümid var,

Ölməz ki, qara sevdalar.

Öləndə tanrı yas tutar,

Üstündə mələk ağlayar (Ağlayan Tək Ağlayar)

Rüstəm Behrudi *Tanrı* adını alışılmışın dışındaki bağlamlarda kullanmaktadır. “*Bu Şəhərdə Kimsə Yox*” adlı şiirdeki kullanılış alışılmıştan farklı bir hâldedir. Şair burada mübalağa sanatına başvurmuş ve Tanrının aksinin, gözünden dökülen gözyaşlarında görüleceğini söylemiştir:

Ey ruhum, ağla, hönkür,

Gözüm yoxdu heç nədə.

Tanrı görsün əksini

Gözümdəki çeşmədə (Bu Şəhərdə Kimsə Yox)

Rüstəm Behrudi şiirində *Allah* adı tıpkı *Tanrı* gibi alışılmışın dışındaki kullanılışlara sahiptir. Aşağıdaki örneklerde *Allah*'ın ölmesi, *Allah*'ın bezmesi, yüz bin *Allah*, *Allah*'ın asılması gibi söylemler sıra dışı ve çok farklı kullanımlardır. Bu gibi söylemler Rüstəm Behrudi şiirde sıkça yer alır. Bu kullanımlar mecazi niteliklere sahip olmakla birlikte, toplumu veya bireyleri eleştiren bir değer taşımaktadır.

Allah ölübdü deyirlər,

Dünya başına qalacaq *(Allaha Ağt)*

Daha adsız, günahsız bəndələrdən

İblis də bezib, Allah da *(Qiyamət)*

Ölməz div yalnızlığım

Yüz min Allah içində *(Qardaşlar, Efəndilər)*

Allah asılacaq, edam var, edam... *(Allahın Edamı)*

Allah yine *Tanrı* adı gibi çok katmanlı bir kelimedir. İncelenen şiirlerde *Allah* adının sık olarak kullanıldığı yapılar şunlardır: “*Allah evi, Allahların sayı, Allahın sirri, Allahın dərgahı, Allahsız olma-*”. Bu kullanılışlar genellikle benzetme ilişkisi içerisinde yer almaktadır. Aşağıdaki örnekte şair gönlünü Allah evine benzetmektedir:

Bu könlüm *Allah evidi*

(*Bu Könlüm Allah Evidi*)

Bədən ruhumuzun kölgəsi, Allah

(*37 Yaş*)

Şairin Allah ve Tanrı kelimelerini ikileme oluşturacak şekilde art arda kullandığı örnekler de bulunmaktadır:

Tanrısı, Allahı yox.

(*Nə Yaxşı Ki Allah Var*)

Rüstəm Behrudi'nin bir kullanımı da *Allah'im* şeklindedir ancak bu biçim Tanrı'm biçimine göre daha az kullanılmıştır. Şair bu şekli genellikle seslenme-hitap ve yalvarma amacıyla kullanmaktadır:

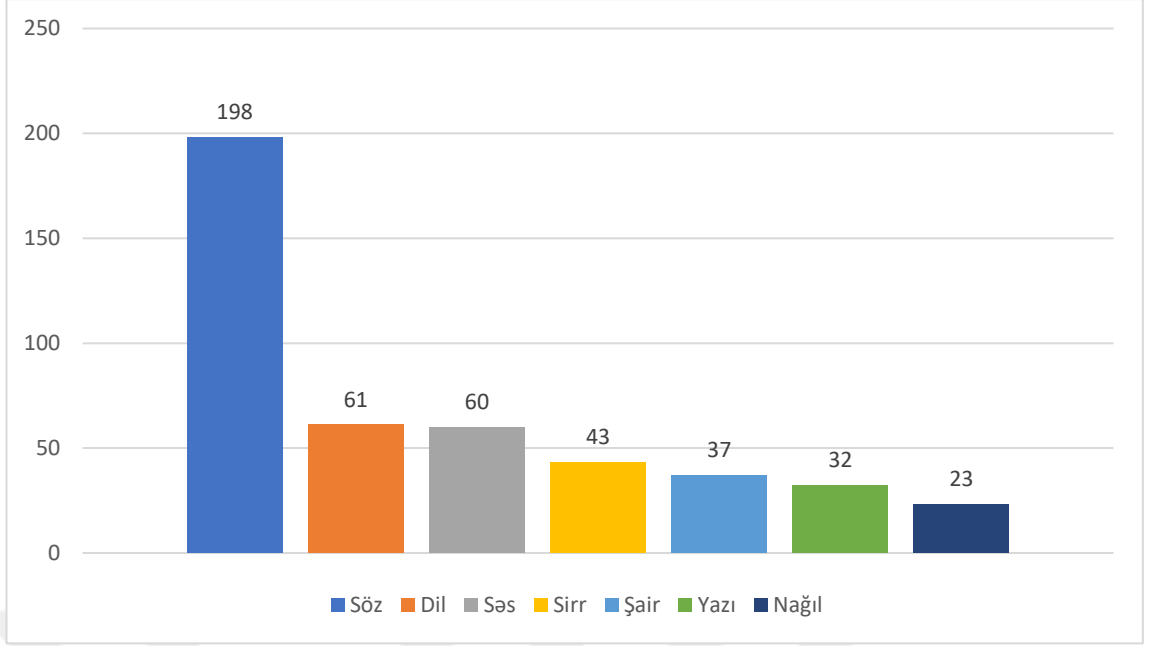
Allahım, kimdi günahkar;

Bəndən günahdan doymadı?!

(*Cəhənnəmdən Qalxan Duman*)

1.1.3. Söz

Söz bir şey veya olay hakkındaki düşüncenin sesle ifade edilmesinden ibaret ses birliği demektir (Altaylı,2018: 3034). Rüstəm Behrudi şiirinde *Söz* adı 198 defa geçmektedir. Sıklık sayısı dikkate alındığında, *Söze* şairin çok önem vermiş olduğu görülecektir. Bu adın sık kullanıldığı dilbilgisel yapılar şunlardır: “*düşmən sözü, şirin söz, sözə sığ-, söz eylə, sözə çevir-, dəli söz, sözün düzü, söz tap-, söz açma-, söz poz-, söz ver-, sözbəsöz, gözəl söz, dilim sözə yatmır, sözü çat-, söz bazarı, doğru söz.*”. Söz kelimesi ağız vasıtasıyla elde edilen bir isimdir. *Söz* ile ilgili olan, Rüstəm Behrudi'nin sık kullandığı adlar şunlardır:

Grafik 5: Söz ile İlgili Adlar

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi özellikle *Dil* ve *Səs* adları *Söz* ile ilgili olan sözcüklerdir. *Səs* adının sıklık sayısı 60, *Dil*'in ise 61'dir. Metinlerde *Səs* adı özellikle *gelən* kelimesi ile biten sıfat fiil grubundan sonra kullanılmıştır: “*Tanrıdan gələn bir səsəm, göylərdən gələn səs, öz içindən gələn səs, qeybdən gələn bir səs,*” gibi yapılar bu kullanımın en çok olduğu şekillerdir. Rüstəm Behrudi *Söz* adına kutsal bir anlam yüklemektedir. *Söz* adı *Tanrı*, *Allah*, *Mələk* gibi mistik anlamı olan kelimeler ile birlikte kullanılmıştır. *Söz Tanrı'nın Mərhaməti* adlı şiirdeki şu dördlük bu duruma iyi bir örnektir:

Söz Tanrının mərhəməti,

Ahı daşı dəlibdisə.

Gərək yenib mən qul olam,

Sözə göydən gəlibdisə

(*Söz Tanrı'nın Mərhaməti*)

Söz adının Allah ve Tanrı ile kullanıldığı “*Allah'dan sonra söz idi*” ve “*Söz Tanrı fərmanıdı*” mısraları, Rüstəm Behrudi'nin söze yüklediği anlam değerini göstermektedir. Şair, bu kullanışlarda *Söz*'ün insanı güçlü bir varlık kıldığını ve yaratıcıdan sonra *Söz*'ün geldiğini ifade etmiştir:

Allahdan sonra söz idi,

Söz də ki bir ah evidi. (Bu Könül Allah Evidi)

Söz Tanrı fərmanıdı,

Hər bir sözdə min ah var. (Nə Yaxşı Ki Allahlar Var)

Rüstəm Behrudi *söz* ile *qan* isimleri arasında sıkı bir benzetme ilişkisi kurmuştur. Bu ilişki söz söylemenin ne kadar zor olduğunu gösteren bir niteliktedir. Şair söz söylerken, sözlerini kendi kanından akıttığını aşağıdaki mısralarda ifade etmiştir:

Ey qanım, sözümə siz,

Onsuz da dünya qansız (Bir Gün Çıxıb Gedərəm)

Qanım sözə sıza-sıza,

Çevirdi məni yalqıza (Ağlayan Tək Ağlayır)

Rüstəm Behrudi *Söz* adını alışılmışın dışındaki bağlamlarda kullanmıştır: Şair, *Bu Şəhər Nədən Bomboşdu* adlı şiirinde göz yaşının sesini söze çevirdiğini söyleyerek, hüznün ve söz arasındaki anlam bağıntısını anlatmıştır:

Mən göz yaşlarının səsin

Sözə çevirdim, ölməsin. (Bu Şəhər Nədən Bomboşdu)

Rüstəm Behrudi'nin farklı bir kullanışı da “sözümə yağış yağır” şeklidir. Bu kullanım *Hər Şəyi Hüzənə Buraxdım, Sözlərimə Yağış Yağır* adlı şiirlerde geçmektedir:

Külək əsir sözlərimdən,

Sözlərimə yağış yağır.

Sözlərim üşüyür, gedək, (Sözlərimə Yağış Yağır)

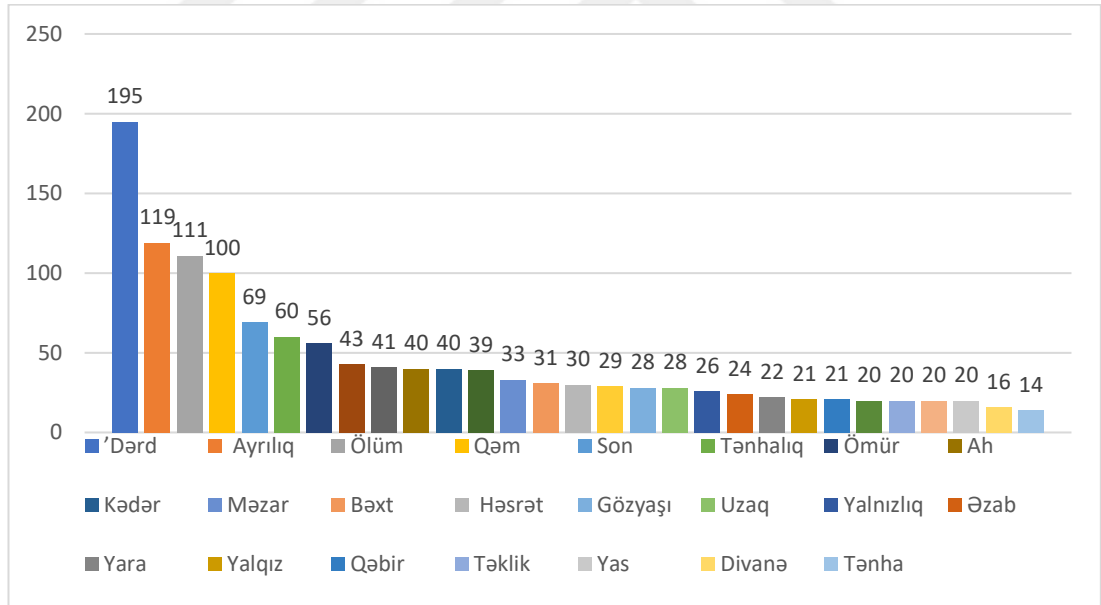
Rüstəm Behrudi *Sözün* farklı bir kullanımına *Turan* ismini anlatırken yer vermiştir. Şair, *Turan*'ı tanımlarken söz ismini “Ruhu sözlərimdə çırpınan ölkə” şeklinde kullanmıştır, hatta bu mısra daha sonra onun bir kitabının ismi de olmuştur:

Ruhu sözlərimdə çırpınan ölkə:

-Turan bir ölkədi üstündə kölgə (TANTPIS POUR ELL)

1.1.4. Dərd

Rüstəm Behrudi'nin kullandığı bazı adlar onun şiirinin bir acı, ayrılık, dert şiiri olduğunu gösterir. *Dərd* adı kendisine benzer anlamları olan veya yakın anlam ilişkisine girdiği diğer kelimelerden sıklık sayısı bakımında ayrılır. *Dərd*, Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde 195 defa geçmiştir. İncelenen şiirlerde *Dərd* ve onunla ilgili olan adları gösteren grafik şöyledir:

Grafik 6: Dertle İlgili Adlar

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi *Dərd* adının yanında *Qəm*, *Ayrılıq*, *Ölüm*, *Tənhəlik* gibi adlar sıkça kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte dert bildiren adların birlikte kullanımına yer verilmektedir:

Çatar qəmim, kədərim

onda sənə bəlkə də.

Əzabım var, çəkdiyim

o əzaba bərabər.

Neyləyim ki, görünmür,

görünmür bu əzab, qəm.

(*Sən Də Aç Öz Sırrını*)

Rüstəm Behrudi *Dərd*'i, "*Məni qardaş bil dərd ilə*" diyerek, şiirinin merkezine koymuştur. Bu mısra bile başlı başına kelimenin anlam yükünü ortaya koyar. Metinlerde *Dərd* adı, ruh ile de yoğun bir ilişki içerisinde kullanılmıştır:

Ruhumda dərd-kədər var

(*Boşunadı Can Atmalar*)

Dərd adı incelenen şiirlerde alışılmışın dışındaki bağlamlarda yer almıştır. *Məni Tanımadı Bu Ölüm Mələk* adlı şiirde *Dərd* adı şairin içinde kefensiz yatan bir ölü gibi düşünülmüştür. Burada alışılmışın dışında kurulmuş bir açık istiarenin olduğunu söylemek mümkündür:

İçimdə kəfənsiz yatan dərdimi

Bir də oyatmaram, qoy yatsın elə

(*Məni Tanımadı Bu Ölüm*)

Dərd adının alışılmışın dışındaki kullanımlarına *Tövbə*, *Gördüm Qayıtdım* adlı şiirlerde rastlamaktayız. Şair aşağıdaki mısralarda *Dərd*'i örümcek ağı ve solmaz bir çiçek gibi hayal etmiştir:

Elə toxuyuram dərdimi, Allah,

Bu cür hörümçək də toxuya bilməz

(*Tövbə*)

Gülüm, son bahara az qalır, çox az,

Nə olsun dərdimin çiçəyi solmaz. (Gördüm Qayıtdım)

Ayrıca Rüstəm Behrudi, *Bu Şəhərdə Kimsə Yox* adlı şiirində Orhan Veli Kanık'ı anlatırken ondan “*Ey dərdin oğlu Orxan*” diye söz etmektedir. Şair *Dərd* adını kullarıken sık sık mübalağa sanatına başvurmuştur:

Dərdim var – yer almaz, bu dağ-daş almaz,

Göy almaz, min il də üz tutsam göyə. (Mən Dərdə Hücrəyəm)

Bu bölümde *Dərd* ile ilgili olan ve sık kullanılan adlara da yer vermek doğru olacaktır. En başta *Qəm* adını ele alalım. Bu ad 100 defa kullanılmıştır ve kullanıldığı bazı dilbilgisi yapıları şunlardır: “*Qəm pəncərəsi, qəm ye-, qəm-yas, qəmi tükənme-, Qəmin dərmanı, qəm dat-.*”

Yalnızlık duygusu, Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde yoğun bir şekilde işlenmiştir. Öyle ki şairin başlıca temalarından biri yalnızlıktır. *Tənhalıq* bu bağlamda en çok kullanılan adlardandır. İncelemeye konu olan şiirlerde 60 defa *Tənhalıq*, 26 defa *yalnızlıq*, 21 defa *yalqız*, 20 defa *təklük*, 14 defa *tənha* adı geçmektedir. Görüldüğü gibi yalnızlık anlamına sahip adlar arasında en sık kullanılan *Tənhalıq*'tır. *Tənhalıq* adının birlikte kullanıldığı bazı kelimeler şunlardır: “*ömür, qəm, dərd, ruh, bədən, ayrılıq, məhkum*” Rüstəm Behrudi içinde bulunduğu durumu anlatırken pek çok defa yalnızlık anlamına sahip adları kullanmıştır:

“Mən – tənhalığın, yalqızlığın balası” (Halım Məmləkətin Halı)

Kimim var bu dünyada?

Mən təkəm, mən yalnızam...

Bu tənhalıq qismətim

Yetər mənə bəlkə də. (Sən Də Aç Öz Sırrını)

Rüstəm Behrudi şiirinde *Tənhalıq* ruh ve ömür adları ile yoğun bir ilişki içerisinde kullanılmıştır. Bu ilişki ruhun ve ömrün tenhaliğa mahkûm olduğu üzerine kurulmuştur. Ruh ve beden tenhaliq karşısında aciz bir durumdadır:

Bildin, tənhalıqdı bu ömrün adı *(Bu Tövbə Günaha Açılan Qapı)*

Bu ömür deyilən şeyin,

Sonu təklik, tənhalıqdı *(Boşunadı Can Atmalar)*

Nə göylərdə səadət,

nə yerlərdə rahatlıq;

Tənhalığa məhkumdur

ölməz ruh, cılız bədən *(Ah Bu Ruhun Əzabı)*

Yenə tənhalıqdı, qərib ruhumu

Ona tapşırırmışam mən dəli, sərsəm *(Bağdan Məktub)*

Ruhum, ruhum mənim, ey tənhalığım! *(Məni Tanımadı Bu Ölüm Mələk)*

Şair ölüm ile tenhaliği birbiri ile karşılaştırdıktan sonra tenhaliğin ölümden üstün olduğunu *Tantpıs Pour Ell* adlı şiirinde şöyle ifade ediyor:

Bilmir ki, qalmışam meydanda tək mən...

Tənhalıq ölümə tuş gəlir hökmən

(*Tantpıs Pour Ell*)

1.1.5. Göy-Göyüzü / Yer-Yerüzü

Rüstəm Behrudi şiirindeki bir diğər önemli ad *Göy-Göyüzü*'dür. Bu adın şiirindeki kullanılışları eski Türklerdeki gibidir. Köktürk Yazıtlarında gökyüzü, tengri kelimesi ile karşılanmaktadır (User,2016: 307). Tengri adının zaman içerisinde ilk anlamından çıkıp, yaratıcı anlamına sahip olduğunu Tanrı-Allah maddesinde açıklamıştık. Tanrı ve gök adları arasındaki bu ilişkiden Divanü Lugati't-Türk'te şöyle bahsedilmektedir: "Tengri; kâfirler-yüce Tanrı onları yok etsin- göğe tengri derler. Aynı şekilde gözlerine büyük görünen dağ, ağaç, gibi şeylere de tengri adını verirler ve bu gibi şeylere secde ederler." (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014:501). Bu durum *Göy*'ün kutsal bir niteliğe sahip olduğunu kanıtlar. Rüstəm Behrudi, birçok şiirinde *Göy* adını bu kutsal nitelikle ele almıştır. Bu duruma *göydən enmək*, *göydən gəlmək* gibi kullanılışlar örnek olmaktadır:

Göydən gəldim, gəldim gedəm,

Verib alar göy dəmbədəm.

Mən İsayam, Məhəmmədəm,

Musayam, Turdan gəlirəm

(*Qul Oldum Şaxdan Gəlirəm*)

Göy 109, Göyüzü 40, Göy Tanrı ve *Göy Türk* ise 1 defa incelemeye konu olan şiirlerde geçmiştir. *Göy* adının en yaygın kullanıldığı şekiller şunlardır: "*Masmavi göyüzü, göy adamı, göyden gel-, göylərdən en-, göy adlı taxt, göylərdən gələn səs, göy al-, göydəki ulduz, göylərin tilsimi, göylərin sirri*".

Sən göydən gəlmisən, göy adamısan

Qədrini nə bilər yer adamları

(*Mən Əzab Çəkməyə Doğulan Adamım*)

Əl açmağa göyün yoxdu

(*Boşunadı Can Atmalar*)

Bir kitabam – göydən ayəm (Ölüm Bilmir)

Sən göydən gəlmisən, göy adamısan,

Göylərdən enmisən əbədi ruh tək. (Sonuncu Tanrı Dərsinə Nə Qalır)

Göy adının kutsallıqla ilgili olduğunu yuxarıda vurgulamıştık. Türk kültüründe yer alan bir diğər hâl ise Tanrı'nın gök yüzündə oturmasıdır. Bu durumun eski Şaman inançlarında yer aldığı bilinməkdədir. Hatta Tanrı'nın bulunduğu gök katlarının, 5. kattan sonra başladığı ve Tanrı'nın 9. katta yani göğün en yüksek katında oturduğu söylenməkdədir.¹⁰ Rüstəm Behrudi, şiirlerinde Tanrı'nın gök yüzündə yer alması ve duanın gök yüzünə yapılması gibi Şamanist inanç sisteminde yer alan durumları kullanmışdır:

Bezdim yer üzündə "- o göylər niyə,

Eşitmir, sökülüb üstümə axmır?!

Yüz ildi, min ildi üzüm göylərə,

Göy üzü bir dəfə üzümə baxmır. (Sonuncu Tanrı Dərsi Nə Qalır)

Göyüzündə o Tanrı,

Yerdə də ki, bəndələr (Ey Sərgərdan Ulduzlar)

Yerdəsən yeri, göydəsən,

Aydınlat göyü, Tanrım (Aç-Susuz-Kimsəsiz-Tanrısız Olmaq)

Ayrıca Rüstəm Behrudi *Bu Şəhər Bomboşdu* adlı şiirində masalların sonunda yer alan “Gökten üç elma düşdü” tekerlemesine telmih yapmaktadı:

¹⁰ Daha fazla bilgi için bakınız. Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi (II. Cilt), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 145-169.

Göydən düşən almalardan

Nağıl deyənə yoxdu, yox. (Bu Şəhər Bomboşdu)

Göy ile ilişkili olan bir digər ad da *Yer*'dir. *Yer* adı incelenen metinlerde tek başına 125 defa kullanılmıştır. Bu ad *Yer küre* şeklinde 4, *Yer üzü* şeklinde 19, *Yer altı* şeklinde ise 1 defa kullanılmıştır. Bilindiği gibi bu iki kelime, Orhun Yazıtlarında yer almaktadır ve özellikle "Üze kök tengri asra yagız yer kılıntukda ekin ara kişi oğlu kılınmış." (Tekin,2010: 24) cümlesinde birbirini tamamlayan, bir bütünlük içerisinde yer almıştır. Ancak bu iki adın birbirleriyle kullanıldığı durumlarda bir zıtlık ilişkisi de ortaya çıkmaktadır. Eski Türkçeden beri birbirini tamamlamak için kullanılan bu iki kelime Rüstəm Behrudi şiirinde de benzer bir işlevde kullanılmıştır. Rüstəm Behrudi *Yer* ve *Göy* adları arasında zıtlık yönünden bir ilişki kurmakla birlikte, bu iki adın oluşturduğu anlam bütünlüğünden de yararlanmışır. Bu iki adın kullanımına şunları örnekler verebiliriz:

Bezdim yer üzündə "- o göylər niyə

Eşitmir, sökülüb üstümə axmır? (Sonuncu Tanrı Dərsi Nə Qalır)

Nə göylərdə səadət,

nə yerlərdə rahatlıq (Ah Bu Ruhun Əzabı)

Ayaq basmağa yeri,

Əl açmağa göyü yox (Alıb Başımı Getsəm)

1.1.6. Ağaç

İncelemeye konu olan şiirlerde *Ağac* adı 113 defa geçmektedir. Bilindiği gibi Rüstəm Behrudi, eserlerinde Türk destanlarını yoğun bir şekilde kullanmıştır. *Ağac* adının

kullanıldığı şiirlerde bu etki görülür. Türk mitolojisi, Rüstəm Behrudi şiirinin merkezinde yer almaktadır. *Ağac*'ın Türk mitolojisinde mühim bir yeri vardır. Şairin, *Canım Ağac*, *Gözüm Ağac* şiirindeki söylemleri, ağaç adının anlam derinliğini göstermektedir:

Canım ağac, gözüm ağac!

Köklü ağac, qaba ağac

Tanrı'mızın bizdən əvvəl

Dokuz budak yarattığı

Babamıza baba ağac!

Kölgəsində barındığım-

Sonra dönüp

Yarpank yarpaq arındığım

Uca ağac.

Dünya kimi qoca ağac!

(*Canım Ağac*, *Gözüm Ağac*)

Bu şiirin merkezinde, ağaç vardır. Kelime sıradan bir hâlde kullanılmaz. Üzerine anlam ve kültür katmanları eklenmiştir. Ağaç, Türk mitolojisinde çok önemli bir yere sahiptir.¹¹ Bu şiirin devamında ağaç bir beşiğe benzetilir. Özellikle Uygur Türklerine ait olan Türeyiş destanında ağaç motifinin en önemli kullanımını görmekteyiz.¹² Bu destana göre kutsal ağaçların arasına ışık düştükten sonra ağaçların yanında beş tane çadır kurulur ve bu beş çadırdaki beş tane çocuk oturmaktadır. Rüstəm Behrudi'nin bu kullanışı Türeyiş destanını anımsatmaktadır. Şair, *ağac* adını sadece beşiğe değil

¹¹ Daha fazla bilgi için Bahattin Ögel, *Türk Mitolojisi* (II. Cilt), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 465-493.

¹² Destanın tamamı ve daha fazla bilgi için bakınız. Saim Sakaoğlu- Ali Duymaz, *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2011

tabuta da benzetmiştir. Buradaki kullanışta *ağaç* adı üzerinde bir zıtlık kurulur. Şaire göre, ağaç hem bir son hem de bir başlangıçtır:

İlk bəşiğim qaba ağaç

Son gedişim-ağaç tabut.

(*Canım Ağac, Gözüüm Ağac*)

Ağac adının özel bir kullanımı da “*Çılpaq Ağac*” tamlamasıdır. Şair, *çılpaq* sıfatını *ağac* adına sıfat olarak kullanmıştır. *Çılpaq Ağac* ile anlatılmak istenen dalsız, kolsuz, yapraksız olan ağaçtır. Şairin, bu tamlamayı *yalnız* ve *tənha* kelimeleriyle çok sık kullanmasından anlaşılacağı üzere, *Çılpaq Ağac* tamlamasının yalnızlıkla ilgili olduğu açıktır. Ağaç, bizim ailemizin, evimizin, soyumuzun en değerli hatırasıdır (Ögel, 2010: 486). Türklerde yeni nesiller köklü ve kaba ağacın, dalları ve yaprakları olarak görülmüştür. Bu bağlamda Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen “Gölgelice kaba ağacın kesilmesin”¹³ sözü Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Görüldüğü gibi Türk kültüründe ağacın dallarının, budaklarının olması, kökünün sağlam olması güçlü bir toplum yapısına delalet eder. Ancak Rüstəm Behrudi şiirinde kullanılan “*Çılpaq Ağac*” sözü bu anlam alanının dışında, yalnızlığı bildiren bir ifadedir. Bu yalnızlık Turan’ın bugün içerisinde bulunduğu durumu gösterir. Türk toplumları arasındaki ayrılıklar bu ağacın dallarını yapraksız bırakmıştır. Rüstəm Behrudi, *Çılpaq Ağac* tamlamasını şöyle kullanmıştır:

Çılpaq ağac kimiyəm,

34 yaşında mən

(*Qatilim Olacaksan*)

Çılpaq ağac nə düşünür, nə haqda?! (*Payız*)

¹³ Daha fazla bilgi için. Bahattin ÖGEL, Türk Mitolojisi (II. Cilt), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 465-493.

Payızda

çılpaq ağaclar torpağın ruhudu,

Çılpaq ağaclardan

üzülüb gedən

Sapsarı yarpaqlar ağaçların

Sapsarı yarpaqlar

ağaçların ruhudu

(*Mən Ayrılıqlara Yandım*)

Mən çılpaq ağacım – qolsuz, budaqsız (*Məni Sözlərimə Büküb Dəfn Eylə*)

1.1.7. Günah

Günah adı, *Tövbə* ve *Dua* adları ilə birlikte kullanılmıştır. *Günah* 73, *Tövbə* 54 ve *Dua* ismi 45 defa geçmektedir. Rüstəm Behrudi şiirinde bu üç isim arasında bir sebep sonuç ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Şair, *Tövbə* adlı şiirinde “Günahın həmişə - son ucu tövbə (dir)” diyerek günah ve tövbe arasındaki sebep sonuç ilişkisini açıklar.

Rüstəm Behrudi özellikle *Tövbə* adına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Ona göre tövbe günah işlemiş bir kişinin bahanesidir ve insanlar bu bahaneye sığınarak günah işlemeye devam etmektedir. Bu durumu anlatan bir örneğe *Unut Məni* adlı şiirde rastlıyoruz:

Günah nədi? Tövbə nədi?

Tövbə də bir bəhanədi.

(*Unut Məni*)

Tövbə, *Günah*'ın bir sonucu olarak ortaya çıkar. Şair bu durumda tövbe etmeyi muteber bir durum olarak görmez ve *Vida Türküsü* adlı şiirde “Nə veribdi tövbə mənə?! / Tövbə etmək tövbə mənə.” mısralarını söyler. Bu kullanım bize şairin tövbe ve günah arasında bir sebep sonuç ilişkisi kurduğunu gösterir.

Dua adı bu iki kelime ile birlikte kullanılmıştır. Şair bu adı, *dua oxumak* kalıbı ile de kullanmıştır. *Dua* adının kullanılışında sıra dışı biçimler de bulunmaktadır. Özellikle de aşağıdaki *duanın Allah'ı bezdirmesi, öz duamı kendim oxudum* şeklindeki kullanımlar *Dua* adının, Rüstəm Behrudi şiirinde alışılmamış bir şekilde yer aldığını gösterir:

Bitməz sevənin günahı,

Sevdim ki, duyam Allahı.

Bezirdi duam Allahı,

Apar məni buralardan.

(*Apar Məni Buralardan*)

Qəbrimə gedirdim günahlarımla,

Özüm öz duamı oxudum belə

(*Məni Tanımadı Bu Ölüm Mələk*)

Rüstəm Behrudi özellikle dinî anlama sahip adları, tek mısradan art arda gelecek şekilde kullanır. Bu kullanımları, tenasüp sanatına uygun örneklerdir. Şair, *Məzarım Üşüdü* adlı şiirde bu üç adı aynı mısradan art arda sıralamamıştır:

Mənə əzab, pıçılı, ah,

Gör necə də sığıb, Allah.

Dua, tövbə, savab, günah,

Dəli olub, sərsəm burda.

(*Məzarım Üşüdü*)

Bu üç adın dışında da şairin bu şekilde kurduğu tenasüp sanatına uygun örnekleri bulunmaktadır. “*Mən əzab çəkməyə doğulan adam*” adlı şiirin son dördlüğünde dinî kelimelerin art arda kullanıldığını görmek mümkündür. Ruh, qəbir, mələk, tabut, Allahlar gibi adlar aşağıdaki örneklerde sıralanmıştır:

Mən qərib, kimsəsiz, didərgin ruham,

Göylərdə görünməz qəbrim var mənim.

Ölsəm, tabutumu mələklər tutar,

Yasımı Allahlar saxlayar mənim. (Mən əzab çəkməyə doğulan adam)

Ah Bu Ruhun Ezabı adlı şiirde aynı mısra içerisinde sadece kutsal kitapların adının geçmesi de bu bağlamda kullanılmış bir tenasüp sanatı örneğidir:

O müqəddəs kitablar

İncil, Zəbur, Quran da

Qurtara bilməz ruhu

bu əbədi əzabdan

(*Ah Bu Ruhun*)

1.1.8. Ölüm

Rüstəm Behrudi'nin sık kullandığı bir diğər ad *Ölüm*'dür. Ölüm adı ve çağrıştırdığı diğər adlar Rüstəm Behrudi şiirinde oldukça büyük bir yer tutmaktadır. *Ölüm* incelenen şiirlerde 111 defa geçmiştir. Bu ad ile ilişkilendirilebilecek olan şu adların da sıklık sayısı dikkat çekicidir: *Cəhənnəm* (39), *Məzar* (33), *Tabut* (29), *Başdaşı* (21), *Qəbir* (21), *Qiyamət* (19), *Cənnət* (18), *Yovşan* (17).

İncelemeye konu olan şiirlerde *Ölüm* “*ölüm mələk¹⁴, ölümə çək-, ölüm yeri, ölüm sevdası, ölüm hökmü, günəşin ölümü*” gibi şekillerde kullanılmıştır. Rüstəm Behrudi *Ölüm* ile *Sevgi* ve *Tənhalıq* adları arasında anlam ilişkisi kurmaktadır. *Ən Böyük Sevgi, Qoy Ayrılıqlar Sevinsin* adlı şiirlerden aldığımız aşağıdaki mısralarda şair, sevgiyi

¹⁴ Orhun Yazıtları'nda özellikle Türk Bodun gibi etnik unsur bulunduran ya da Ötüken Yiş gibi mekân bilidiren isim tamlamalarında ikinci kelimedede iyelik eki bulunmadığı görülmüştür. Burada Rüstəm Behrudi'nin Orhun Yazıtlarından etkilendiğini söyleyebileceğimizi düşünüyoruz. Daha fazla bilgi için bakınız. Hatice Şirin User, Eski Türk Yazıtları Söz varlığı İncelemesi, TDK Yayınları, Ankara, 2016, s. 98-100

ölümə benzətir. Bir başka örnekte ise ölüm ve tenhəlik arasında bir karşılaştırma yapan Rüstəm Behrudi yalnızlığın ölümə üstün geleceğini söyler:

Sevgi ölüm kimidi (Ən Böyük Sevgi)

Ölüm sevgiyə, sevgi də

Ölümə oxşayır bir az (Qoy Ayrılıqlar Sevinsin)

Tənhəlik ölümə tuş gəlir hökmən (Tanrı Pour Ell)

Ölüm Rüstəm Behrudi için bir kaçış sebebi değildir. Ölüm hayatın, canlılığın tam ve kesin olarak sona ermesi demektir. (Çağbayır, 2007: 3692) Bu son buluştaki belirsizlik pek çok anlamda insanda korku ve ürperme duygusunu ortaya çıkartmaktadır. Rüstəm Behrudi şiirinde *Ölüm*, korku duygusuyla işlenmemiştir. Onun şiirinde ölüm kaçılacak bir şey değildir. Şair, *Qatilim Olacaqsan* adlı şiirde ölümə hazırım diyerek ölümden kaçmayacağını ifade etmiştir:

Yox! Qaçmaq istəmirəm,

Mən bu qəza – qədərdən.

Mən ölümə hazırım, (Qatilim Olacaqsan)

Ölümdən sonra gidilecek iki yer vardır. Bunlar Cənnət və Cəhənnəm'dir. İncelenen şiirlerde *Cəhənnəm* adı 39, *Cənnət* adı 18 defa geçmektedir ve bu iki ad şiirlerde yan yana kullanılmıştır. Şair iki kelime arasındaki zıtlıktan yararlanmışır. Rüstəm Behrudi özellikle *Cəhənnəm* adını sadece ölümle değil yaşamla da ilişkilendirmiştir. Şair *Cəhənnəm'dən Məktub* adlı şiirinde *Cəhənnəm* ile *Mövsüm*'i ilişkilendirdikten sonra, ömrünü Cəhənnəm'de geçen bir mevsime benzetmiştir:

Cəhənnəmdə bir mövsüm,

Bir mövsümdü bu ömür (Cəhənnəm'dən Məktub)

Bir başka kullanım *Bizi Bir Yerə Qoymaz* adlı şiirde yer almaktadır. Cəhennəm adı “*Söndürdü cəhənnəmi, Allah*” mısraında alışılmamış bir şəkildə kullanılmışdır. Yukarıda söylediyimiz gibi ölüm sonrası ilə ilgili olan bu iki ad Rüstəm Behrudi şiirində sıklıkla zıtlık ilişkisi içerisinde kullanılmışdır:

Cənnət və cəhənnəm-bilsən,

Bilsən, biri mən, biri sən (Bizi Bir Yerə Qoymaz)

Nəsən? Cənnətdən atəş,

Cəhənnəmdən bir az su... (Əbədiyyətmişən)

Rüstəm Behrudi şiirində *Yovşan* və *Başdaşı* (*Ayaqdaşı*), ölüm ilə doğrudan ilişkili olaraq kullanılmışdır. *Yovşan* adı incelenen şiirlerde 17, *Başdaşı* adı ise 21 defa geçmektedir. Rüstəm Behrudi, *Yovşan*’ı anlatırken, mezarın üzerinde biten bir bitkiyi kastetmektedir və *Yovşan*’ı tek bir yer dışında ölüm ilə birlikdə kullanmıştır:

Qəbrinin üstündə bitən yovşanı,

Başdaşın indidən tanıyır demək (37 Yaş)

Məzarlıqda bitən yovşan. (Məzarlıqda bitən yovşan)

Rüstəm Behrudi, *Bağdan Məktub* adlı şiirindəki “*Mən adam olmaqdan bezmişəm daha / Dönüb ağac olsam, ya yovşan olsam*” mısralarında *Yovşan*’ı ölüm anlam alanı dışında kullanmıştır. Ayrıca buradaki kullanım bizce, Ahmet Haşim’in *Bir Günün Sonunda Arzu* şiirindəki “*Göllerde bu dem bir kamış olsam*” (Ahmet Haşim,1973: 133) mısraını anımsatmaktadır. İki şairin de bir bitkiye dönüşme istekləri olduğunu söylemek mümkündür.

1.1.9. Dağ

Eski Türklerde, yer-su ruhlarının en önemli mümessili dağdır (İnan,1976: 32). *Dağ* adı incelenen şiirlerde 50 defa geçmektedir. *Dağ* ve *Tanrı* adları birbiri ile ilişkili olarak kullanılır. Gök-Tanrı kültüyle dağ kültürünün birbiriyle yakın ilgisi bulunur (İnan,1976: 31). Bu durumun etkisi Rüstəm Behrudi şiirinde görülmektedir. Rüstəm Behrudi *Dağ* adını çeşitli şekillerde kullanmıştır. *Vida Türküsü*, *Son Yolun Məndən Kəçəcək* adlı şiirlerde kelime *Tanrı Dağ(ı)* şeklinde geçmektedir. *Tanrı Dağ(ı)* şekil tüm şiirlerde 7 yerde karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanım Türklerin yaşamış olduğu bir dağı ifade eder. Yine eski Türk geleneklerini anımsatan bir kullanıma “*And Olsun*” şiirinde rastlamaktayız:

And olsun

Göyüzünü dirək kimi saxlayan

yeriyən dağlara

(*And Olsun*)

Burada *Dağ* “Göğün Direği” ne benzetilmiştir. Türklerde göğün direği, bir çadır direği gibidir (Ögel, 2010: 169). Bu direk yerle göğün birleşmesini engellemektedir. Kaşgarlı Mahmud, “yeri bastıran dağdır” yerin de bir kendi direği olduğunu söylemiştir (Ögel,2010: 169).

1.1.10. Qurt

Qurt Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Eski Türkler arasında bu ad ile aynı anlamda kullanılan Börü sözcüğü vardır¹⁵. Eski Türk anlatılarının birçoğunda “Kurttan türeyiş” motifi geçmektedir. Köktürk ve Uygur dönemindeki efsane ve destanlarda bu motifin en önemli kullanışlarını görmek mümkündür.¹⁶ Türk kültüründe önemli bir

¹⁵ Türk kültüründe Kurt ve Börü kelimeleri ve anlatıları için bakınız. Ögel, Bahattin, Türk Mitolojisi (II. Cilt), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 14-29

¹⁶ Destanlar için bakınız. Saim Sakaoğlu- Ali Duymaz, İslamiyet Öncesi Türk Destanları, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 205-2018

yeri olan “*Qurt*” Rüstəm Behrudi şiirinde 33 defa yer almıştır ve yine kurt ile benzer özellikler taşıyan *Yalquzaq* da şiirlerde 11 defa kullanmıştır. Ayrıca şair *Boz Qurd* adını bir şiirinin başlığı yapmıştır.¹⁷ Bozkurt Türk, Moğol ve Altay mitolojisinde kutsal hayvan ve ulusal semboldür (İnan,2014: 103). Kurt sürülerinin başında bulunup idare ederler. Bozkurt gökyüzünü temsil eder (İnan,2014: 103). Şair, *Şaman Nəvəsiyəm Mən Yurd Yerində* adlı şiirinde Tanrı’ya bir yakarıшта bulunur: “*Qaytar öz əslimə, məni qurd elə! / Təzədən başlayım hər şeyi bir də!*” Bu yakarıшта da görüldüğü gibi şair kurt adına çok önem vermektedir.

Mən yalqızam bir qurd kimi,

Mənnən birgə qalan gəlsin. (Şaman Nəvəsiyəm Mən Yurd Yerində)

Rüstəm Behrudi *Qurd*, *Bozqurd* ve *Yalquzaq* adlarını mitolojide yer aldığı şekilde kullanır. Bu anlam değerleri onun dünya görüşünü yansıtmaktadır. Şiirlerinde *Qurd*’a saygılı olma ve *Qurd* olma isteğini dile getirmektedir. Bu değişim isteğinin nedeni *Qurd*’un (*Bozqurd*) eski Türk inançlarında yer alan kutsal gücü, yön göstericiliğidir. Rüstəm Behrudi Türk anlatılarında yer alan Dede Korkut, Bozkurt gibi toplumu yönlendiren, onlara gidecekleri doğru yolu gösteren figürleri saygıyla anar ve onlar gibi olmak isteğini şiirlerine yansıtır. Aşağıdaki örneklerde şair tarafından *Bozqurd-Qurd* olma isteği açıkça vurgulanmıştır:

Körklü Tanrım, bir yurd olum,

Doğma olsun sağım, solum,

Dönüb axır boz qurd olum,

Qalım qıyam-qıyamətə. (Bir Dərdim Var Çəşid-Çəşid)

¹⁷ Bozkurt ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız. Abdülkadir İnan, Türk Rivayetlerinde Bozkurt, Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1987, s. 69-75.

Sevda dälisiyäm, adım –

Qurddu, yalquzaqdı mənim.

Kim mənimlə yol gedəcək?!

Mənzilim uzaqdı mənim

(*Mənzilim Uzaqdı Mənim*)

1.1.11. Şaman

Rüstəm Behrudi şiirinde önemli bir yere sahip olan *Şaman*¹⁸, “şamanistlerin inançlarına göre tanrılarla insanlar arasında aracılık yapma kudretine malik olan ve tanrıların seçtiği kişidir” (İnan,1976: 54-55). Şaman adı, köken bakımından Türkçe değildir. Bu kelimenin Türk topluluklarında çeşitli karşılıkları vardır. Altay Türkleri arasında *Kam*, Kazak ve Kırgız Türkleri arasında *Bahsı*, Saha Türklerinde *Oyun*, eski Kartuklarda *Sagun* isimleri bu kelime ile eş anlamda kullanılır¹⁹. Bu isimlendirmeler bize Şaman kelimesinin eski Türkler arasında kullanılmadığını gösterir. 18. yüzyılın sonlarına doğru kabul edilmiş olan "Şaman" terimi Türkçeye yabancı bir kelimedir (Radloff, 1975: 301). Bu ad incelenen şiirlerde yalnızca 16 defa kullanılmıştır. Bu kullanışlardan en çarpıcısı, şairin kendisini tanımlarken yer verdiği “*Şaman Nəvəsi*” tamlamasıdır. *Şaman Nəvəsiyəm Mən Yurd Yerinde* adlı şiirinde bu biçime rastlamaktayız. Şair bu şiirde, kendini tanımladığı *Şaman Nəvəsi*'nin nasıl biri olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca bu şiir, Rüstəm Behrudi'nin üzerindeki şamanlık geleneğinin etkisini net bir şekilde ortaya koymaktadır:

¹⁸Şaman ve şamanlıkla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız. Saadeddin Buluç, Şamanizm Menşei ve İnkişafı Hakkında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 2012, s. 277-288.

¹⁹ Şamanlarla ilgili daha fazla bilgi için bakınız . Saadettin Gömeç, Şamanizm ve Eski Türk Dini, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1998, Sayı 4, s. 38-50

Şaman nəvəsiyəm mən yurd yerində

...

Həç zaman qəbrinə sığmayanların

Ruhudu, danışır mənim dilimcə! (Şaman Nəvəsiyəm Mən Yurd Yerinde)

Bilindiği gibi şaman denilen kimselerin toplum içerisinde birkaç farklı görevi vardır. Şamanın yaşadığı toplumda, büyücülük, kahinlik, doktorluk, din adamlığı, şairlik gibi görevleri vardır.²⁰ Şamanların ruhsal yolculuk yapabildiği düşünülmüştür. Şamanın, derunî ve gerçek vecd halinde iken ruhunun göklere çıktığına ve yer altına inip cehennemleri gördüğüne inanılır (İnan,1975:55). Bu durum Rüstəm Behrudi şiirine de tesir etmiştir. Eski Türk inançları, Rüstəm Behrudi şiirine doğrudan bir etki göstermektedir. *Şaman Nəvəsiyəm Mən Yurd Yerinde* şiirinde şamanların ölümlerle irtibata geçtiğine dair bir telmih vardır:

Həç zaman qəbrinə sığmayanların

Ruhudu, danışır mənim dilimcə! (Şaman Nəvəsiyəm Mən Yurd Yerinde)

Rüstəm Behrudi milli duygularını anlatmak için *Şaman imanı* tamlamasını kullanır. *Turan, Türk qanı* ve *Şaman imanı* söylemleri şairin ruh dünyasını dışa vurmaktadır.

Bugün şaman imanını,

Öz içində Turanını,

“Damarında Türk qanını

Zərrə-zərrə bilən gəlsin (Vida Türküsü)

Şamanlarla söz arasında da bir ilişki vardır. Şamanlara atfedilen bir özellik de şiir söylemeleridir. Rüstəm Behrudi topluma yön veren şaman, bozkurt ve Dede Korkut

²⁰Şamanların toplum içinde pekçok görevi bulunmaktadır. Şamanların bu görevlerine dair daha fazla bilgi için bakınız. Derya Kayalık, “Şaman” Terimi Üzerine Bir İnceleme, Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2014, s. 45-64

gibi mitolojik figürleri, şairliğinin merkezine koyar. Dede Korkut'un özelliklerinde bir tanesi de onun Şamanizmden kalma özelliklere sahip olmasıdır. Rüstəm Behrudi'nin kullandığı “*Qam qamlayan şaman*” ibaresinde, Dede Korkut etkisi görülür. Rüstəm Kopuz Türkler için çok önemli bir araçtır. Hatta Oğuz Türkleri arasında bu çalgının kutsal bir niteliği bile vardır. Dede Korkut hikâyelerinden anlaşıldığına göre Oğuzlar kopuzu takdis etmişlerdir (İnan,1976:149). Oğuz alpları sıkıntılı saatlerinde kopuzun sesinden kuvvet kazanıyorlardı (İnan,1976:149). Rüstəm Behrudi, kültürel anlamı çok büyük olan kopuza şiirlerinde yer vermiştir. Aşağıdaki mısralar bu durumu göstermektedir:

Söz ruhun qəlibi,

Bədən bu canın.

Şaman Tanrının quludu

Qopuz şamanın.

Qopuz şamanın quludu,

mən sənin.

(*Mən Ayrılıqlara Yandım*)

Bilindiği gibi şamanlık geleneğinin yazılı metinlerimizdeki en önemli temsilcisi Dede Korkut'tur. Rüstəm Behrudi şiirinde Dede Korkut'un etkilerini görmek mümkündür²¹. Şairin şamanları ve Dede Korkut'u örnek aldığından yukarıda bahsetmiştik. Burada Rüstəm Behrudi'nin Dede Korkut'tan etkilendiğini gösteren mısralara yer vermeyi uygun bulduk:

Qarşı yatan qara dağın-yaylağım

Düzənləri, ormanların-oylağım

Əyilməyən çinarları-bayrağım

(*Vətən*)

²¹ Ayrıntılı Bilgi için bakınız. Bigehan Atsız Gökdağ, Rüstəm Behrudi: Dede korkut'un İzinden Giden Şair, Prof. Dr. Tofiq Hacıyev Kitabı, Ankara, 2016, s. 277-296

Burada geçen mısralar Dede Korkut kitabında geçen “*Karşu yatan kara tağı sorar olsam yaylak kimüñ / Sovuk sovuk sularını sorar olsam içüt Kimüñ / Katar katar develeri sorar olsam yüklet kimüñ...*” (Ergin,2011: 139) mısralarını andırmaktadır. Buna benzer bir duruma *Bozqurd* şiirinde rastlamaktayız. Şair, Dede Korkut hikâyelerinde geçen *Kazılık At* deyimini kullanmıştır:

Eşidersinizmi?!

Qara qazlıq atların

Kişnərtisi gəlir misralarımdan. (Boz Qurd)

Bir başka Dede korkut kullanımını ise *Şaman Nəvəsiyəm Mən Yurd Yerində* adlı şiirde geçmektedir. Şair şiirinde *Qolça Qopuz* ifadesini kullanmıştır. Bu kullanım Dede Korkut kitabında geçmektedir. Kan Turalı hikâyesinde canavarlarla karşılaşmadan önce, kahramanın kırk yiğidi ağlaşmaya başlar. Bu durum üzerine Kan Turalı şöyle konuşur: “*Hey kırk işüm kırk yoldaşum niye ağlarsız, kolça kopuzum getürün öğün meni*” (Ergin,2011: 189). Dede Korkut kitabındaki bir başka kullanım ise Dresten nüshasında yer alan önsözde geçmektedir. Bu kullanımda şairlerin *Kolça Kopuz*’u ellerine alıp gezdiğinden bahsedilmektedir: “*Kolça kopuz götürüp ilden ile biğden biğe ozan gezer* (Ergin,2011: 75).” Bu örneklerden yola çıkarak *Kolça Kopuz* ’un kahraman ve ozan için önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, Rüstəm Behrudi *Ata Dili* adlı şiirinde Dede Korkut’u atası olarak ifade etmektedir:

“*Gərək Dədə Qorqud, Güntəkin babam*”

1.1.12. Dərviş

Rüstəm Behrudi şiiri için bir diğer önemli ad *Dərviş*’tir. Bu ad şiirlerde 28 defa çıkmıştır. *Dərviş* adı incelemeye konu olan şiirlerde en çok şu kelimelerle birlikte kullanılmıştır: “*Əsa, tac, kəşkül, xırqə, fağır (dərviş), təmənnəsiz (dərviş), əbasız (dərviş), xırqəsiz (dərviş), qərib (dərviş), (dərviş) libası*”. Buradan yola çıkarak, Rüstəm Behrudi’nin şiirlerinde dərvişliğı kullanıldığı söylenebilir. *Dərviş* adının kullanıldığı yerlerde şair, benliğı ile dərvişlik arasında ilgi kurar. Şair ayrıca bir yerde

de derviş kelimesini Yunus Emre için söylemiştir. Şair “*İntiqama Gəlmişəm Mən*” adlı şiirinde dervişliğini şöyle açıklıyor:

Dərd-həybəmdi, qəm-kəşkülüm

Yüz xirqəyə qonar külüm

Səccadədə hər müşkülü

Açılan bir dərvişəm mən. *(İntiqama Gəlmişəm Mən)*

Rüstəm Behrudi şiirinde derviş dış görünüşü ile diqqət çekmektedir. Dervişin elindeki asa, üstündeki hırka, başındaki taç dervişin dış görünüşü oluştururken; Dervişin fakirliği, yol aşması, aç gezmesi ama kimseye temennasının olmaması onun mental özelliklerini gösterir. Aşağıdaki örneklerde *Dərviş* adının kullanım şekillerine yer verilmiştir:

Yenilib bac gəzirəm,

Dərvişəm, ac gəzirəm.

Əlimdə tac gəzirəm,

Kim şah olmaq istəmir *(Bu Nə Cür Məmləkətdi)*

Mən qərib, fəqir dərvişəm,

Tanrı dağından gəlmişəm *(Son Yolun Məndən Kəçəcək)*

Mən əbasız, xirqəsiz,

Bir dərvişəm Parisdə *(Parisdə)*

Köməksiz, kimsəsiz, qərib dərvişəm (*Sonuncu Tanrı Dərsinə Nə Qalır*)

Dərviş kimi yol aşısam,

Təmənnəsiz dolaşısam,

Qurdlarıynan ulaşısam,

Ulaşıb gələ bilsəm.

(*Ölməzəm Öləbilsəm*)

Dərvişlik istəmirəm,

dərvişə xirqə gərək.

Çılpaq ruhum əbaya,

xirqəyə sığmaz Allah

(*Tanrım Sənin Qapını Mənə Bir Mələk Açdı*)

Rüstəm Behrudi şiirlerinde kendini Tanrı Dağı'ndan gelen garip, fakir bir dərviş olarak nitelendirmiştir. Şair dərvişliğini anlatırken, yalnızlık duygusunu kullanır. “*Köməksiz, kimsəsiz, qərib dərvişəm*” mısraı dərvişliğin sadece aba ile hırkadan oluşmadığını, dərvişliğin yalnızlık olduğunu gösterir. Zaten Rüstəm Behrudi dərvişliği hırka ve abadan ibaret değildir. Şair, *Parisdə* adlı şiirinde dərvişliğini şöyle anlatır:

Mən əbasız, xirqəsiz,

Bir dərvişəm Parisdə

(*Parisdə*)

1.1.13. Payız

Rüstəm Behrudi *Payız* adını “*Bu da payız-yenə xəzan çağıdır*” diye tanımlamaktadır. Şiirlerde *Payız* adı, *Sonbahar* adına göre daha çok kullanılmıştır. İncelemeye konu olan şiirlerde *Payız* adı 86, *Sonbahar* adı ise 23 defa tekrarlanmıştır. Bu iki kelime aynı

anlamdadır. *Payız* adı genellikle şu kelimelerle birlikte yer almıştır: “(*payız*) *gecəsi*, (*payız*) *gələcək*, *xəzan çağı*, *yağış*, *külək*, *açan gül*.” Rüstəm Behrudi, şiirlerinde *Payız* adını ölüm, dert, hüzn, ayrılık gibi temaları işlerken kullanmıştır:

Payızdı payıza bənzədim,

Bu dərdim çəkilməz, ağır

(*Sözlerimə Yağış Yağır*)

Göydən ismarışdı yağan yağışlar.

Köçən durnalarla, dönən dumanla,

Divanə könlümün payızı başlar

(*Sevəcək Hərşəyi Payız Bir azdan*)

Nə qış, nə yay, nə də ki yaz

Gəlib məni məndən almaz.

Ayrılıqsız payız olmaz

Payız deyil payız daha

(*Ay Mənə Bənzəmir Daha*)

Yenə payız - pəncərəmdə küləklər...

Ölən yarpaq sapsarı bir qəm dadır

(*Payız*)

Allah, bu il payız-payız deyil ki,

Ayrılıqdı, ayrılıqdı, ayrılıq...

(*Payız*)

Rüstəm Behrudi *Sonbahar*'ın durumunu anlatırken açılmakta geç kalmış olan güllerden, göçmen kuşlardan, sararıp dallarından düşen yapraklardan bahsetmektedir:

Gecikib payızda açan güllərə

Sonuncu xəbərdi köçəri quşlar...

(*Sevəcək Hərşəyi Payız Bir azdan*)

Ayrılığın qaçıb dadı...

Köçən quşların qanadı

Ay işığında yanmadı;

Payız payız deyil daha

(*Ay Mənə Bənzəmir Daha*)

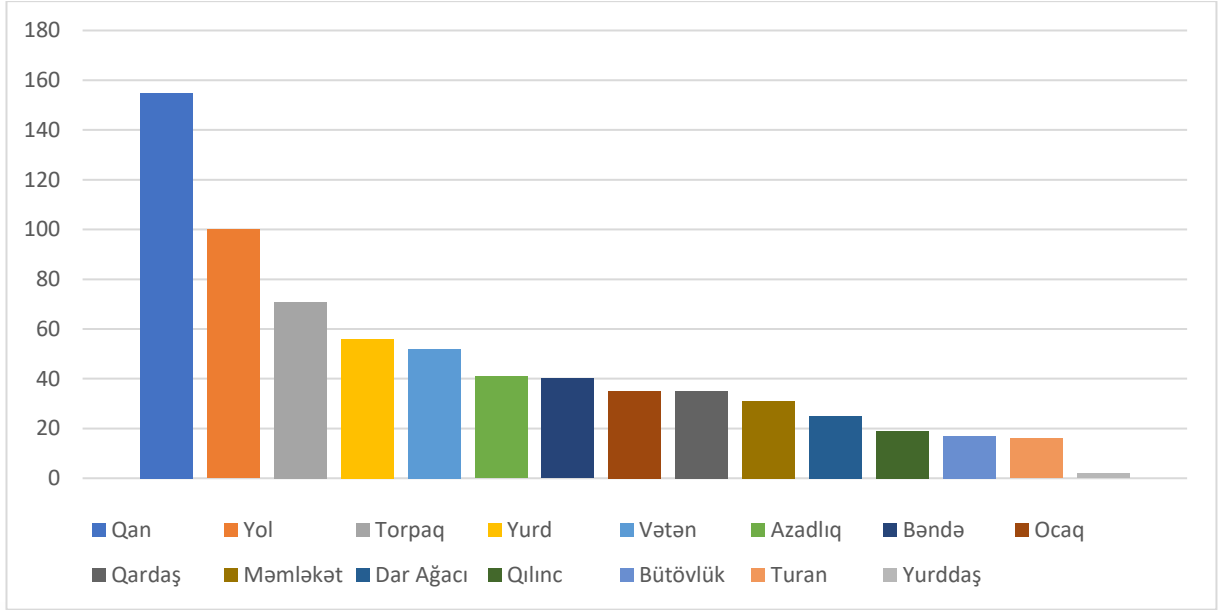
Sən artıq payızdasan

Sən ey yarpaqların payız rəngi

(*Payız*)

1.1.14. Yurt

Rüstəm Behrudi'nin en çox önemsədiği duygulardan biri vatan, millet sevgisidir. Onun nazarında vatan kavramı çox kutsaldır və vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Tıpkı Mithat Cemal Kunday'ın "*Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır / Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır*" mısralarında olduğu gibi, Rüstəm Behrudi de vatanın uğrunda mücadele vermek gibi ulvî bir anlayışa sahiptir. Rüstəm Behrudi *Yurd* adı 56, *Vətən* adı 52, *Məmləkət* adı 31 defa kullanmıştır. Yurt ve yurdun uğrunda verilen mücadele ile ilgili olarak kullanılan adların sıklık değerini gösteren grafik şöyledir:

Grafik 7: Yurt ile ilgili Adlar

Yurd, insanın doğup büyüdüğü yer, memleket, ülke; vatan demektir (Altaylı,2018:3676). Bu tanımda eşanlamli olarak kullanılan Yurd, Vətən ve Məmləkət adlarının kullanıldığı bazı dilbilgisel yapılar şöyledir: “*Yurd yeri, yurd boyu, yurdun canı, yurd dərdi, yurd hakkı, vətən yolu, ocaq çat-, məmləkətin halı*”. Rüstəm Behrudi için *Vətən, Yurd* kavramları önemli bir yere sahiptir. Bu kavramlar şiirlerde şöyle tanımlar:

Vətən nədir? Yarı torpaq yarı mən,

Bu torpağın ən sevgili yarı mən. (Qoymur Dünya Meni Yaşayayım)

Torpağı Vətən elədim (Oğuz Xan'ın Öyküsü)

Rüstəm Behrudi *Vətən-Məmləkət* adlarını anlatmaq için bazı özel isimler kullanmıştır. *Məmləkət için Turan, Vətən için Bakı'dan Təbriz'əcən* gibi tanımlamaları görmək mümkündür:

Məmləkətim Turan tək ölürəm

Bu məmləkətdə şairlər lal-kar,

Əvəzində Bakının küləkləri dəlidi,

Əvəzində Bakının çiçəkləri dəlidi

(Azadlıq, İsanın Kəfəni və Zəvvalar)

Yurt ve yurt anlamlı adlar ile birlikte kullanılan *Qan*, *Torpaq*, *Yol* adları da kullanımları açısından dikkat çekmektedir. *Qan* 155, *Yol* 100, *Torpaq* 71 defa kullanılmıştır. *Qan* adı, Rüstəm Behrudi şiirinde özellikle mücadele etmeyi çağrıştıran bir biçimde kullanılmıştır. Ona göre bir yerde özgürlük savunulacak ise *Qan* dökülecektir ve bu *qan* vatanın kazanılmasını sağlayacaktır:

Kim nə deyir desin,

Azadlıq qılıncların

oxuduğu nəğmədi;

Çünki,

Azadlıq qan tökməkdi,

Fərqi yoxdu

Başqasının olsun, ya özününkü... (Azadlıq, İsanın Kəfəni və Zəvvalar)

Şair Turan'ın durumunu "*Qan səllenir qan / Qan içinde üzür Turan*" mısralarında anlatmıştır. Turan, Rüstəm Behrudi şiirinde ideal olan memlekettir. Ancak bu memleket sel gibi kanın aktığı yerdir. Rüstəm Behrudi *Bu Nə Cür Məmləkətdi* adlı şiirde memleketin başka bir durumundan bahsetmektedir. Eğer bir toplum *Vətən*'i için mücadele etmeyecekse, haklarını aramayacak ise orada bir *Vətən* kavramından söz edilemeyeceğini şöyle ifade ediyor:

Bu nə cür məmləkətdi,

Bəndəsi haqq istəmir.

Torpaq da bizdən bezib,

Vətən olmaq istəmir.

(*Bu Nə Cür Məmləkətdi*)

Rüstəm Behrudi “*Yurd Uğruna Yurd Daşına*” adlı şiirinde mücadele anlayışını açıqça ifade eder. Rüstəm Behrudi, bu şiirde yurt uğruna sonsuz bir mücadele verilecekse, bu mücadeleye harcanacaq zamanın önemsiz olduğunu vurguluyor:

Sonsuzluq, önünde yüz il,

Bir andı, anı neylirəm ?

Nələr yapıq uyanmadan,

Kökə dönüb soy almdan

Haqq nuruna boyanmdan,

Sökülən danı neylirəm?

...

Baxma boyuma, yaşıma,

Gör nələr gəlir başıma,

Yurd uğruna yurd daşına

Axmayan qanı neylirəm?

(*Yurd Uğruna Yurd Daşına*)

Rüstəm Behrudi her şeyin geçici olduğunu ancak *Vətən-Yurd* kavramının hep adının kalacağını şu mısralarla vurgulamıştır:

Hər şey sonuna varcaq.

Yurd var, tək adı qalacaq.

Bu vətən bir də duracaq,

Köhnə donunda donunda.

(*Bu Vətən Yənə Duracaq*)

Şair “*Sonuncu Çarə*” adlı şiirinde *Yurd* hakkını, annelərə ödenmesi gereken bir *Torpaq hakkı* olduğunu şöyle ifade etmiştir:

Günəş haqqı, Haq haqqı,

İlkin yurd, ocaq haqqı,

Anamız torpaq haqqı

Yolunda varam, vətən.

(*Sonuncu Çarə*)

1.1.15. Azadlıq

Rüstəm Behrudi *Azadlıq* adını şiirlerinde 49 yerde kullanmıştır. Bunlardan 40 tanesi cins ad olarak, 9 tanesi özel ad olarak kullanılmıştır. Bugün Bakü'de yer alan *Azadlıq Məydanı* ibaresindeki kullanım özel ad olarak ifade edilmiştir. *Azadlıq* bir yurdun olmazsa olmazıdır. Rüstəm Behrudi, bu adı Azərbaycan bağımsızlık hareketi ve dünyadaki diğer bağımsızlık mücadeleleri için kullanmıştır. Onun için *Azadlıq* uğrunda ölünecek bir kavramdır. Şair, bu adı *Azadlıq, İsanın Kəfəni Və Zəvvarlar* adlı şiirinde şöyle tanımlamaktadır:

Azadlıq Sinqapurda

arxideya çiçəyidi;

Bu məmləkətdə dibçəkdə doğulub

Dibçəkdə yaşayıb, dibçəkdə ölər.

Yazıq dibçəklərdə yatıb, külə dönən

çiçək azadlığımız.

Azadlıq!

Bu şiirin söz dilimdə

zəhər dadır

(*Azadlıq, İsanın Kəfəni Və Zəvvarlar*)

Rüstəm Behrudi Azərbaycan bağımsızlık hareketinde yer almış, meydanlarda söylediği ateşli şiirlerde millette bağımsızlık, mücadele etme duygularını uyandırmış bir şairdir. Şair bağımsızlık hareketi sonra erdikten sonra, toplumun içinde bulunduğu pasif durumu *Azadlıq, İsanın Kəfəni Və Zəvvarlar* adlı şiirinde eleştirmiştir. Şair, bu eleştiriyi *Azadlıq* meydanın geçirdiği değişim üzerinden anlatmıştır. Rüstəm Behrudi, meydanın ruhunda açtığı derin etkiyi şu mısralarla anlatmaktadır:

Azadlıq Bakıda

Gecələr sağ-solu

Fahişələrlə dolu

Gedib dənizə dirənən

Ən uzun bir küçənin adıdır...

Bakıda Azadlıq sadəcə

bir küçənin adıdır.

“Azadlıq” susan meydandı bir də

Nə zamandı köz kimi

bağrına basıb Bakı;

Bu meydan indi addı

Bir də yatan qiyamdı,

qiyamdı ruhumdakı.

(*Azadlıq, İsanın Kəfəni Və Zəvvarlar*)

Rüstəm Behrudi şiirlerinde *Azadlıq* sadece Türk milleti için kullanılan bir isim değildir. Bu isim uluslararası bir nitelikte kullanılmıştır. Rüstəm Behrudi evrensel siyasî, sosyal ve kültürel olayları şiirinde konu almıştır. Rüstəm Behrudi *Azadlıq* ismini Küba ve Che Guevara’dan bahsederken şu şekilde kullanmıştır:

Azadlıq”

Amerikanın qulağının dibində

Kuba adlı bir ada;

Xalqı Azadlıq haqqında

Çe Qevara adlı mahnı oxuyur

Acqarına səhərdən axşamacan

Havanada, Varedorada.

Azadlıq adası – Kuba...

Kuba azadlığın köksündə bir yara.

“Azadlıq” adasında

Azadlıq haqqında bir mahnı

Öldürür məni,

Mahnının adı - Çe Qevara.

(Azadlıq, İsanın Kəfəni Və Zəvvarlar)

Rüstəm Behrudi'nin *Olmaqdı Bu Olmamaq* adlı şiirindən aldığımız şu dördlükte ise şair *Azadlıq*'a seslenirken Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ndeki “*Ne efsunkâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyet / Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten*“ (Namık Kemal, 1966: 96) beyitine benzer bir kullanımda bulunmuştur:

Gözümü yoldan yığım,

Dönüm bir sözə sığım.

Ən böyük azadlığım

Sənin əsirin olmaq

(*Olmaqdı Bu Olmamaq*)

Bəndə, kul-köle anlamına gelen bir addır. *Azadlıq* adı ile qarşıt anlamda kullanılmıştır. İncelenen şiirlerde bu ad 35 defa geçmektedir. Bu adla aynı anlamdaki *Qul 20, Kölə 1* defa kullanılmıştır. *Bəndə*, çok yerde Allah'a kul olan insanı anlatmaktadır. Bu nedenle Allah-Tanrı adları ile birlikte kullanılmıştır:

Allahım, kimdi günahkar;

Bəndən günahdan doymadı (Cəhənnəmdən Qalxan Duman)

Tanrının vaxtı yoxdu ki,

Bəndəsin xoşbəxt eləsin. (Yetişib Qıyamət Vaxtı)

Uzaq yoldur İncil, Quran.

Çiçək, yarpaq... yoldu hər yan

Bəndəylə Tanrı arası. (İçimdə İman Evi Var)

Bir nağıldı ömrüm, - adı:

“Bəndə bitmiş, Tanrı yorğun. (19 Dekabr)

Bəndələr Tanrıya həsrət (Mən Ayrılıqlara Yandım)

Şair *bəndə* adını bir hitap unsur olarak kullanmıştır. Bu hitaplarda şair kendinden bəndə olarak bahsetmektedir:

Siz ey adsız bəndələr.

Sizinləyəm! Kimsə yoxmu! (Qıyamət)

Mən talesiz bəndəyəm,

halıma ağla, hönkür... (Sən Də Aç Öz Sırrını)

Mən çıxmışam bəndəlikdən,

Öldürün məni, öldürün (Öldürün, Məni Öldürün)

1.1.16. Dəli

Dəli adı 37, *Divanə* 16 defa metinlerde keçmişdir. *Dəli* akıl və şüuru yerində olmayan, çılğın, divane, mecnun, meczup demektir (Altaylı, 2018:834). Tanımdan da anlaşılacağı üzere kelime gerçək anlamı ilə olumsuz duygular uyandırmaktadır. Ancak Rüstəm Behrudi şiirində *Dəli* ilk anlamıyla değil, mecaz anlamı ilə kullanılmıştır. Mecaz anlamıyla *Dəli* azgın, coşkun, hiddətli, karşı konulmaz anlamlarına gelir (Altaylı, 2018:834). Rüstəm Behrudi *Dəli* və *Divanə* adlarını coşkunluğunu dile getirmek için kullanır. Aşağıdaki mısralar bu duruma örnektir:

Yol gedirəm mən dəli,

Bu yol dəli, mən dəli.

(*Bu Nə Yoldu Gedirəm*)

Şair *Dəli* adını rüzgâr, çiçək, hava gibi isimleri anlatırken başvurmuşdur. Bu isimlerin dışında *Mən* zamirini de *deli* adıyla birlikte sıkça kullanmışdır. *Deli* və *divane* gibi adlar, toplumda iyi anlamları ilə kullanılan kelimeler değildir. İnsanların aklına bu kelimelerle birlikte olumsuz duygu və düşüncələr gelmektedir. Ancak aşağıdaki örneklərdə görüldüğü gibi Rüstəm Behrudi bu adları, coşkun olma anlamıyla kullanmış və bu adlara olumsuz niteliklər yüklememiştir:

Əvəzində Bakının küləkləri dəlidi,

Əvəzində Bakının çiçəkləri dəlidi (Azadlıq, İsanın Kəfəni Və Zəvvarlar)

Bu nə cür şəhərdi, Tanrım?!

Şairləri yox,

küləkləri dəlidi

Sevənləri yox

çiçəkləri dəlidi

(Azadlıq, İsanın Kəfəni Və Zəvvarlar)

Mən dəli rüzgar kimiyəm

(Təslim Olmaq)

Mən dəli, havalar dəli.

(Mən Dəli Havalar Dəli)

Divanə sorsan, mənə bax,

Mən tək dəli olmayacaq

(*Məzarım Üşüdü*)

Mən dəli rüzgar kimiyəm

(*Təslim Olmaq*)

Mənim tək bir dəliyə

(*Bu Şəhərdə Kimsə Yoxdu*)

Dəli adı yuxarıdakı örnəklerin dışında pek çok adı nitelendiren bir özelliğe de sahiptir. *Dəli* ve *Divanə* kelimesiyle kullanılan bazı yapılar şunlardır: “*Sevda dəlisi, dəli şair, dəlisov ürək, dəli sevda, dəli söz, dəli ayrılıq, divanənin baxtı, divanə könül, divanəlik taxtı.*”

1.1.17. Sevda

Sevda adına inceleme sırasında 62 defa rastlanmıştır. Bu ad ile birlikte sık kullanılan adlar şöyledir: “*Könül (55), Ürək (48), Sevgi (47), Eşq (32), Gözyaşı (28), Sevinc (23).*” Görüldüğü gibi bu adların sıklık sayısı birbirine yakındır. Bu adlar arasında *Sevda* ismi sıklık bakımında diğerlerine göre biraz daha fazladır. Rüstəm Behrudi şiirinde *sevda* şu yapılarda kullanılmıştır: “*Sevda dəlisi, qara sevda, ölüm sevdası, dəli sevda.*” *Sevda* adı, soru ifade eden cümlelerde yer almaktadır, bu durumda şair istifham sanatına yer vermiştir:

Bu nə cür eşq, nə sevdadı,

Dərd qayıdır dərman olur

(*Dərd Qayıtıb Dərman Olur*)

Nə sevdadır düşdüm, mənə

Dəlilər də dəli deyir

(*Mən Payızdan Gelmiş Adamım*)

De, ürəkdə barışmır

bu nifrət, sevda, niyə ?

(*İlahi Dinclik*)

1.2. Özel Adlar

Özel adlar diğer kelimelerin sahip olduğu birtakım hususiyetlere sahip değildir. Anlam alanı yok denecek kadar azdır (Balcı, 2015: 139). Bu durum özel adların donuk bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Ergin,2009: 128). Özel adlar diğer varlıklar içinde tam bir benzeri olmayan varlıkların hususî adlarıdır. Bu isimlerin manaları ancak karşıladıkları varlıklarla kaimdir. Özel isimler diğer kelimelerden farklıdır çünkü onların tam bir benzeri yoktur. Bu noktada özel isimler tam bir manası bulunmayan isimlerdir (Ergin,2009: 128).

Bir yazar veya şair özel adları eserlerinde kullanmışsa, buradan bireyin düşünce dünyası hakkında fikirler çıkartabiliriz. Rüstəm Behrudi şiirinde özel adlara rastlamak mümkündür. Aşağıda da görüleceği gibi Rüstəm Behrudi özellikle Türk-İslam kültüründe yer alan özel adları şiirinde kullanmıştır. Bunların dışında Batı medeniyetindeki bazı özel adlar da onun şiirinde yer almıştır.

1.2.1. Şahıs Adları

İncelenen şiirlerde geçen özel adlar şunlardır: İsa (24), Məhəmməd (19), Musa (18), Adəm (12), Füzuli (5), Nuh (4), Orxan (5), Bəyrək (3), Hudayar Bəy (3), Əsli (4) Çe Qevara (2), Babək (2), Zəynəb (2), Atilla (1), Baggal Qarapət (1), Bəhrudi (1), Buddha (1), Cafər Ağa (1) Dərviş Yunus (1), Əmir Təymur (1), İsmayıl Ağa (1), Janna Dark (1), Kəfli İskəndər (1), Keyxosrov (1), Layla (1), Leonardo Da Vinçi (1), Mahmud Dərviş (1), Nəsimi (1), Rembo (1), Sətdarhan (1), Şəyh Ahməd (1), Şəyh Nəsrullah (3).

Yukarıda görüldüğü gibi İsa, Məhəmməd, Musa, Adəm sıklık bakımından en çok kullanılan özel adlardır. Bu adlar Nuh ismini de eklediğimizde şairin peygamberlere ait olan bu isimlere baş vurduğu ortaya çıkmaktadır. Rüstəm Behrudi şiirlerinde peygamber adlarını art arda kullanarak tenasüp sanatına başvurmuştur:

Nə dərviş, nə sufi, nə dədə,

Haqqı bulmadı heç vədə.

Musa, İsa, Məhəmmədə

Sirr qalan dindən danışım. *(Mən Sənə Səndən Danışım)*

Bir keçilməz hədd var, hədd, -

Hüzün, kədər, bir də dərd...

Söz bilirəm – Məhəmməd,

İsa, Musa içində... *(Bu Nə Yoldu Gedirəm)*

Deyib axı ruhu qoru, -

İsa, Musa, Məhəmməd, Nuh.

Ruh heç nədi, heç nədi ruh,

Candan əvvəl ölübdü. *(Söz Tanrının Mərhəməti)*

Füzuli, Orxan, Bəyrək, Babək, Əmir Təymur, Keyxosrov, Nəsimi, Sətdarhan isimleri Türk kültür ve medeniyetinde önemli yerleri olan ve şairin düşünce dünyasını etkilemiş şahıslardır. Rüstəm Behrudi Fuzulî'yi şiir ve söze dair düşüncelerini açıqlarken şöyle anlatmıştır:

Köhnədən köhnədir dünyada hər şey,

Nə təzə söz olub, nə təzə şair.

Füzuli ahından xəbəri yoxdur

Deyirsə təzədir, bil, sözə şair. *(Bu Ömür Həç Nədir Təkrardan Özgə)*

Şair Bəyrək'in adını *Şiir Nəşəsi* adlı şiirde alışılmışın dışında bir biçimle kullanmış ve bugünkü Beyrek'in durumunu gerçekçi bir tavırla ele almıştır. Şair, Bəyrək adından yola çıkarak ideal insanının içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumu vurgulamıştır:

Ey yatan gəzabım, ayağa dur di.

Bugünkü Bəyrək'in gör nədi dərdi,

En böyük istəyi, kirayə evdi;

Oturum kədərli bir yazı yazım. *(Şiir Nəşəsi)*

Azərbaycan tarihi açısından çok önemli yerlere sahip olan Babək, Sətdarhan, Hiyabanî isimleri incelenen şiirlerde geçmektedir. Özellikle *Qara Həbər* adlı şiir bu isimlerin şairin düşünce dünyasındaki önemini göstermektedir:

Üçkünç məktuplara döndü gazətlər

Açıldı sabahım qara həbərlə.

Bugün Səttərxan'sız, Hiyabanî'siz

Təbriz bombalanır təyyarələrlə *(Qara Həbər)*

1.2.2. Irk-Millet-Devlet Adları

Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde geçen millet adları genellikle Türk boylarının isimleridir. Şairin Turan kavramına verdiği önemden yukarıda bahsetmiştik. Bu noktada tarihî ve çağdaş Türk boylarının adının geçtiği şiirler Turan düşüncesi ile doğrudan alakalıdır. İncelenen şiirlerde geçen millet adları şunlardır: Oğuz (10), Türk (8), Özbək (2), Hun (2), Türkmən (2), Arab (1), Başqırd (1), Çin (2), Göytürk (1), Uyğur (1)

1.2.3. Dağ-Nehir-Göl-Mekân Adları

Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde bu başlık altında pek çok isim kullanmıştır. Özellikle Azerbaycan coğrafyasına ait olan mekân, dağ ve nehir adlarının sıklık sayısı çoktur. Bu kategoride yer alıp metinlerde geçen adlar şunlardır: Araz (20), Bakı (18), Azərbaycan (15), Şam (12), Paris (10), Azadlıq (9), Təbriz (8), Altay (7), Kərkük (3), Kəbə (3), Kuba (3), Kür (2) Ərzurum (2), Ağrı Dağı (2), Bay (2), Yenisey (2), Məkkə (2), Notrdam (2), Aral (1), Aşkabad (1), Amerika (1), Amsterdam (1), Baykal (1), Boğaziçi (1), Çin Sədidi (1), Daşkənd (1), Dərbənd (3), Urmiya (2), Eyfel (1), İstanbul (1), Kadıköy (1), London (1), Luvr (1), Lüksemburq (1), Naxçıvan (1), Novruzəli (1), Nur (1), Ötükən (1), Saat Meydanı (1), Sinqapur (1), Şərür Düzü (1), Torino (1), Tur (1), Uluğ Bey (1), Varedora (1), Vatikan (1), Volga (1), Xan Araz (1), Zəfər Tağı (1), Xatai (1),.

Araz, Bakı, Azərbaycan, Arxideya, Azadlıq, Təbriz, Urmiya, Kərkük, Dərbənd, Naxçıvan, Xanaraz, Xatai isimleri Azərbaycan'ın bulunduğu coğrafya ile ilgili özel adlardır. Özellikle Araz adı sıklık sayısı ve kullanımları bakımından dikkat çekmektedir.

Rüstəm Behrudi Araz çayını kullanırken, okuyucuya sürekli bir hüznün ve isyan duygusu aksettirir. *Aras Çayı* adlı şiirine şair şöyle başlar:

Dildə haray salan kəsin

İçi az yanar, az yanar.

Bir dərdim var saza desəm

İnan, saz yanar, saz yanar. (Aras Çayı)

Rüstəm Behrudi aynı şiirde “*Aras deyip qarğayan var, Aras deyip ağlayan var*” mısralarını kullanmıştır. Rüstəm Behrudi'nin şiirlerine kaynaklık eden bir konu da tarih olmuştur. Aras çayı tarihî değeri olan bir nehirdir. Üzerindeki Boraltan Köprüsü'nde, 1944 yılında gerçekleşen, 146 Azerbaycanlı aydının öldürülmesiyle son bulan Boraltan katliamı; Rüstəm Behrudi şiirinde *Aras Çayı* ile özleştirilmiştir. Öyle ki Rüstəm Behrudi, Aras Çayı şiirini şu söyleyişle bitirmiştir:

Aras çayı, körpün olam.

Ah kəç, nazlana nazlana. (Aras Çayı)

1.2.4. Mitolojik-Dinî-Tarihî Adlar

Rüstəm Behrudi dinî ve mitolojik özel adlardan da yararlanmıştır. Semavî dinlere ait adların yanı sıra, Türk mitolojisine ait adlar şiirlerinde rastlanır. Bu kategoride yer alan özel adlar şunlardır: “*Quran (14), İncil (9), Bozqurd (8), Dədə Gorqud (4), Azrayıl (3), Zəbur (3), Bozat (2), Prometey (2), Göy Tanrı (1), Qara Xan (1), Qırhaltı Musibəti (1), Qorqut Dədə (1), Tanrı Dağı (1), Tanrı Qarahən (1), Tanrıqut Mete (1), Zərdüşt (1), Yasin (1).*”

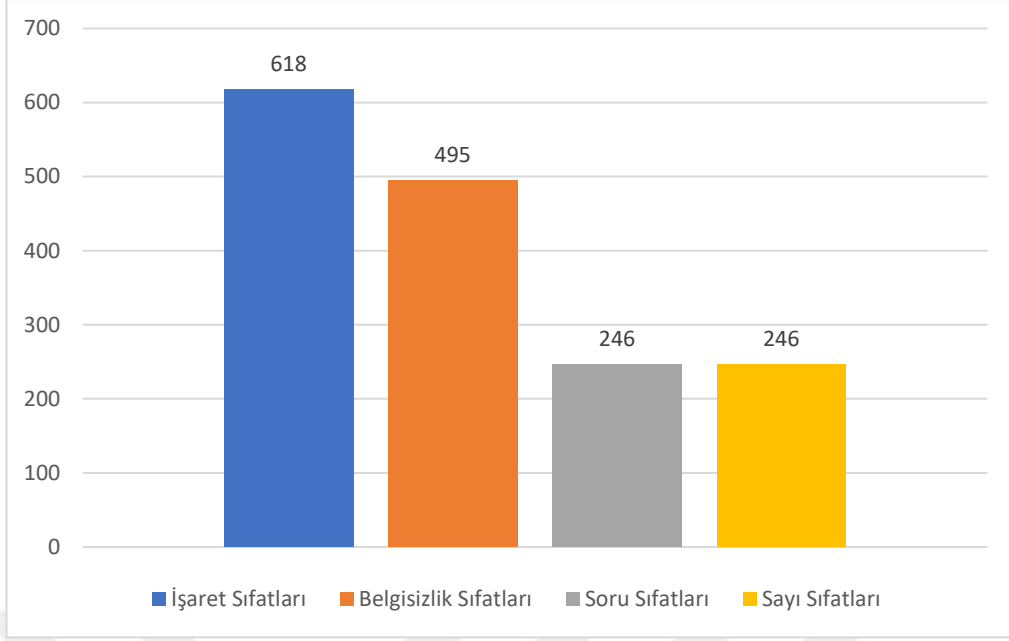
Rüstəm Behrudi Dədə Gorqud, Bozqurt, Bozat, Göy Tanrı, Qara Xan gibi Türk mitoloji ve destanlarında yer alan adlardan yararlanmıştır. Bunun dışında Eski Yunan’da ateşi çalıp insanlara ulaştırın Prometey de şairin kullandığı bir başka mitolojik addır.

1.3. Sıfatlar

Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelerin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtmeleri vardır (Ergin,2009: 244). Sıfatlar kullanıldıkları metinlerde önüne geldikleri nesne ve kişilerin özelliklerini aktararak daha canlı ve anlaşılır bir metin oluşturmamızı sağlarlar. Rüstəm Behrudi’nin şiirlerinde toplam 2227 sıfat kullanılmıştır. Şiirlerde 324 farklı sıfat tespit edilmiştir.

1.3.1. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesnelerin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler (Ergin,2009: 247). Şiirlerde geçen sıfatların 1477 tanesi belirtme sıfatı görevinde kullanılmıştır. Bu sıfatların dağılımı şu şekilde olmuştur:

Grafik 8: Belirtme Sıfatları

1.3.1.1. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları diğer belirtme sıfatlarına göre çeşitlilik bakımından daha fazladır. Rüstəm Behrudi şiirlerinde sayı sıfatları 246 defa kullanılmıştır. En çok kullanılan sayı sıfatları Min (60) ve Bir (47) kelimeleridir. Şiirlerde rastladığımız sayı sıfatları şunlardır:

“250 km-lik, Axır, Beş, Dörd, Elli, İki, 17, İlk, Əvvəl, Əvvəlki, Milyon, Min, Min üç yüz, On üç, Otuz, Otuz beş, Otuz dörd, Otuz üç, Otuz yeddi, Qırx, Qırx beş, Qırxıncı, Son, Sonuncu, Üç, Üç yüz, Üçkünc, Yeddi, Yüz, Yüz əlli, Yüz min, Yüz min, Bir”

1.3.1.2. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları nesnelere yerlerini işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir (Ergin,2009: 247). İşaret sıfatları belirtme sıfatları arasında çeşit bakımından en az olmasına karşın en çok kullanılan sıfatlardır. Bu durumun nedeni “*Bu*” sıfatıdır. İncelenen şiirlerde “*Bu*” sıfatı 514 defa kullanılmıştır. Rüstəm Behrudi’nin şiirlerinde geçen işaret sıfatlarının sıklık sayısı 618’dir. *Bu* sıfatının dışında, şiirlerde “*O*” işaret

sıfatı da 90 defa kullanılmıştır. Şiirlerde rastladığımız işaret sıfatları şunlardır: “*Böylə, Bu, Bucür, Ələ, O, Qarşı*”

Bu sıfatı yakın için kullanılan işaret sıfatıdır (Ergin,2009: 248). Rüstəm Behrudi'nin *Bu* sıfatını çok sayıda kullanması, onun gösteren bir şair olduğunun kanıtıdır. Şair görülmesi gereken açık gerçekleri vurgulamak için ya da kendinde tesiri yoğun olan bir durumu belirtmek için *Bu* sıfatını kullanır.

Qan sellənir, qan, yenə qan,

Qan içində üzür Turan.

Tanrım *bu* gün yerdə qalan,

Bu qan məni öldürəcək

(*Hər Şəy Ayrılıqdan Başladı*)

Yukarıdaki dördlükte yer alan *Bu* işaret sıfatı şairin vurgulamak istediği *Qan* isminin önünde kullanılmıştır. Bu sıfatı şairin vurgusunu yapmak istediği *Qan* sözcüğünü işaret etmekle kalmaz, sözcüğü anlam bakımından güçlendirir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi *Bu* sıfatı önüne geldiği ismi sadece işaret etmez. Kelimeyi pekiştirir ve kelimenin daha belirgin, açık bir hâl almasını sağlar. Okuyucunun zihin dünyasında *Bu* sıfatından sonra gelen adın anlam değeri ve yükü artacaktır. Şiirlerde *Bu* sıfatından sonra sıkça kullanılan isimler şunlardır: “*Qan, Gün, Yol, Yer, Ruh, Məzar, Can, Səs, Sevda, Könül, Dərd, Ev, Tənhalıq, Payız, Dünya, Talə, An, Söz*”.

1.3.1.3. Soru Sıfatları

Şiirlerde soru cümlelerini sıklıkla görmekteyiz. Bu soru anlamı zarflarla, zamirlerle olabildiği gibi sıfatlar yardımıyla da elde edilmiştir. Şiirlerde en çok kullanılan soru sıfatı *Nə*'dir, bu sıfat 77 defa kullanılmıştır. *Hansı* sıfatı ise 18 defa kullanılmıştır. Rüstəm Behrudi'nin incelenen şiirlerinde geçen soru sıfatlarının sıklık sayısı 246'dır. Şiirlerde tespit ettiğimiz soru sıfatları şunlardır:

“*Hansı, Hamı, Nə, Nə qədər, Necə, Nəcür*”

1.3.1.4. Belgisiz Sıfatlar

Şiirlerde geçen belgisiz sıfatların sıklık sayısı 495'tir. *Bir* bu türde en çok kullanılan sıfattır. *Bir* 380 defa tekrar edilmiştir. Ondan sonra en çok kullanılan *Hər* sıfatı ise 70 defa tekrarlanmıştır. Şiirlerde rastladığımız belgisiz sıfatlar şunlardır:

“*Birazca, Biraz, Bircür, Birtikə, Bütün, Çox, Həç, Heçbir, Hər, Hərbir, Hərcür, Bir*”

Bir'in tüm kelime türleri arasındaki sıklık sayısı 577'dir. Bu sayı *Bir* kelimesinin en sık kullanan kelimeler arasında olduğunu göstermektedir. Rüstəm Behrudi bu kelimeyi en sık sıfat türünde kullanmıştır. Kelime zarf, zamir, isim, bağlaç türlerinde de kullanılmıştır. Çalışmanın başında Rüstəm Behrudi'nin söz varlığına genel bir bakış yapmıştık. Burada üslûpbilim alanında yapılan bazı çalışmaların verileri arasında karşılaştırmalarda bulunduk. *Bir* kelimesi günlük hayatta çok kullanılmaktadır. Bunun sonucunda da üslûpbilim çalışmalarında genellikle yüksek sıklık sayısına sahip olmuştur. Özellikle Mustafa Balcı'nın hazırlamış olduğu Osman Türkay'ın Kelime Dünyası adlı çalışmada, *Bir* belgisizlik sıfatının 2170 defa kullanıldığı görülmüştür (Balcı, 2015: 152). *Bir* kelimesinin diğer üslûpbilim çalışmaları da çok fazla geçtiği bilinmektedir²².

Rüstəm Behrudi şiirinde, *Bir* belgisizlik sıfatının en çok nitelediği isimler şunlardır: “*Səs, yer, mənzil, gün, mələk, gəmi, küçə, ölkə, vaxt, xəbər, dəli, ev, şair, an, məzar, ağac*”. Rüstəm Behrudi şiirinde belgisizlik anlamını sağlayan *Bir* sıfatı kullanımına birkaç örnek verirse, kelimenin kullanım biçimi daha iyi anlaşılacaktır. *Bir* belgisizlik sıfatı aşağıdaki mısralarda, önüne geldiği isimlerin, tam olarak bilinmeyen veya tanımlanamayan bir hâl almasını sağlamıştır:

Bu da devlərin şəhəri,

Bu da ki, cırtan kimilər...

Sahildə ölmüş *bir* liman

²² *Bir* kelimesinin üslûp çalışmalarındaki kullanımı için bakınız. Mustafa Balcı, Osman Türkay'ın Kelime Dünyası, TDK Yayınları, Ankara, 2015, s. 147-153

Limanda sərxoş gəmilər...

Bu da devlərin şəhəri, -

Tabutu ortada *bir* ana...

On üç yaşında *bir* qızcığaz,

Bir də məst olmuş meyxana...

Bakı – can üstə *bir* liman,

Limanda sərxoş *bir* gəmi,

Gəmidə ucuz *bir* meyxana...

Və mən burda rüzgar kimi

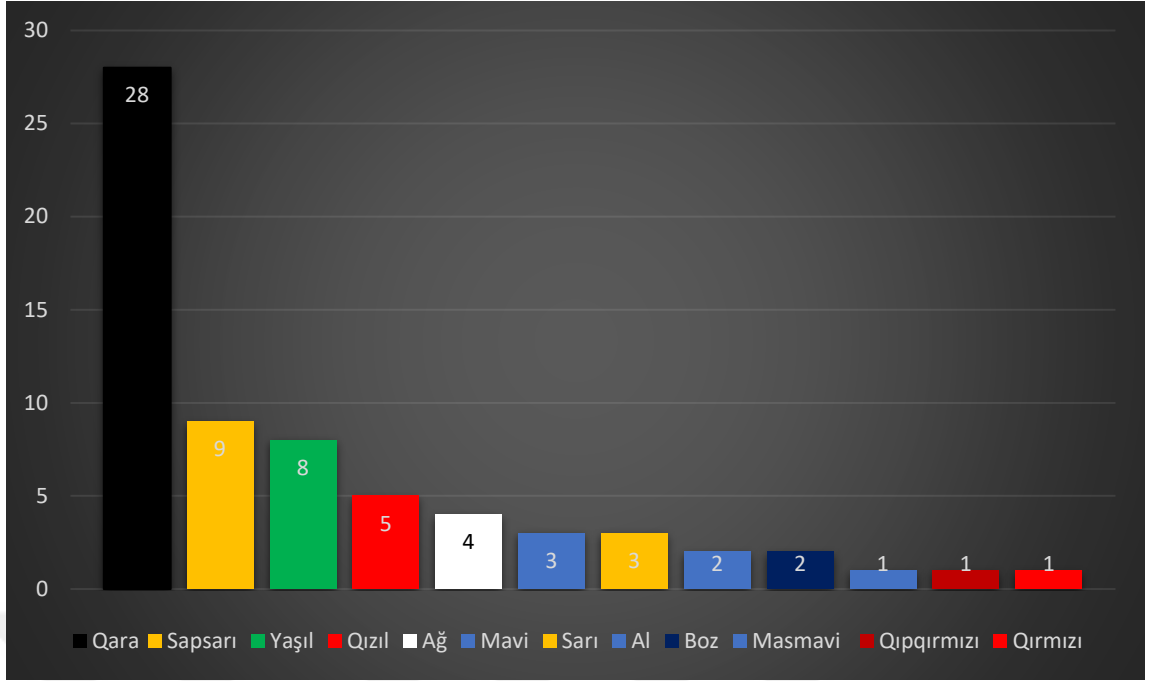
(*Təslim Olmaq*)

1.3.2. Niteleme Sıfatları

Varlıkları niteleyen, yani varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini, özelliklerini... -kısaca nasıl olduklarını-gösteren sözcüklere niteleme sıfatı denir (Gencan, 1979: 171). İncelenen şiirlerde niteleme sıfatlarının sıklık sayısı 750'dir. Bu sayı az gibi görülebilir. Ancak incelenen şiirlerdeki sıfat fiil görevindeki kelimelerin sıklık sayısı 800'den fazladır. Bu durum Rüstəm Behrudi'nin, şiirlerindeki sıfat ihtiyacını sadece sıfat olan kelimelerle değil, filimsilerle de karşıladığını göstermektedir. Şiirlerde 267 farklı niteleme sıfatını tespit ettik. En çok kullanılan niteleme sıfatları şunlardır:

“*Qara* (28), *Çılpaq* (21), *Dəli* (19), *Özgə* (19), *Qərib* (18), *Adlı* (17), *Boş* (15), *Tənha* (15), *Böyük* (14), *Gözəl* (14), *Zalım* (13), *Ulduzlu* (11), *Təzə* (10).”

Yukarıda görüldüğü gibi en çok kullanılan niteleme sıfatı *Qara*'dır. Aslında bir renk adı olan bu sıfat incelemede 28 defa bir adı niteleyen şekilde kullanılmıştır. Rüstəm Behrudi'nin şiirinde kullanılan renk sıfatları ve sıklık değerlerini gösteren grafik şöyledir:

Grafik 9: Renk Sıfatları

Diğer bir sık kullanılan sıfat ise *Çılpaq*'tır. Bu sıfat diğer niteleme sıfatlarından ayrı bir özelliğe sahiptir. Çünkü bu sıfattan sonra kullanılan isim hemen hiç değişmez. Bu sıfat *Ağac* ismi ile birlikte kullanılır. Rüstəm Behrudi şiirinde ağaç mitolojik bir anlama sahiptir. Bu noktada onun sıfatlarından biri olan *Çılpaq* kelimesi şiire farklı anlam değerleri katar. *Çılpaq* sıfatı çıplak, eysiz, çulsuz, ilavesiz, net anlamlarında kullanılan bir kelimedir (Akdoğan, 1999: 152). Ancak Rüstəm Behrudi şiirinde *Çılpaq* yalnız, تنها, arkadaşısı dostu olmayan anlamlarında kullanılmıştır. *Çılpaq* sıfatının sahip olduğu bu anlamlar ağaç ismi üzerinde ifade edilmiştir. *Çılpaq Ağac* demek dallarında yaprağı olmayan, yalnız bir durumda sonbaharda kalmış ağaç demektir. Rüstəm Behrudi bu metaforla kendi yalnızlığını ve Türk toplumunun yalnızlığını ifade etmektedir. Aşağıdaki mısralar onun *Çılpaq* sıfatını kullanımına iyi birer örnektir:

Üstümdə hönkürən bir yazım olsa.

Mən *çılpaq ağacam* – qolsuz, budaqsız

Nə olar sonuncu payızım olsa?... (Məni Sözlərimə Bürüb Dəfn Eylə)

Mənə nə doğmadı,

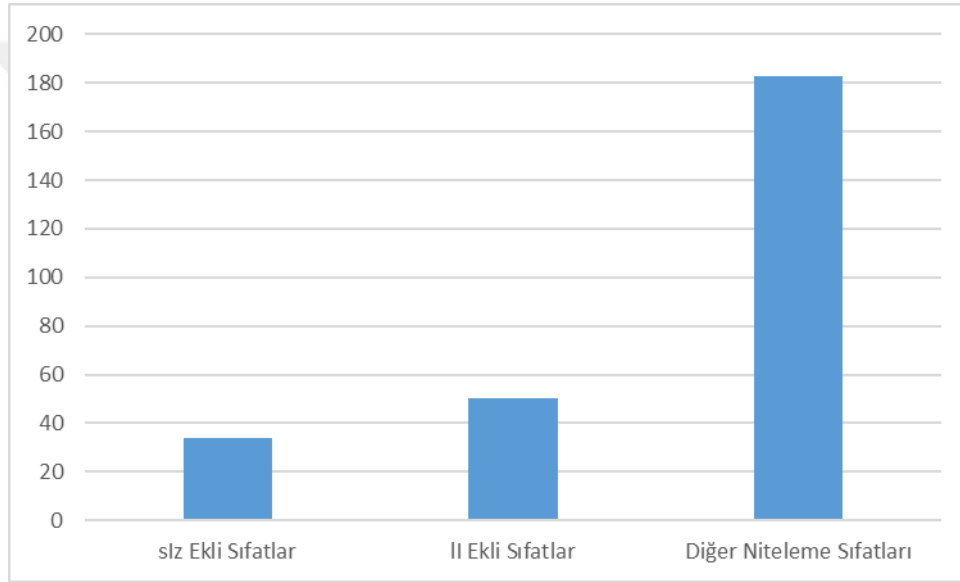
sevincmi, qəmmi?!

Çılpaq ağaclara üz tutum,

desin:

Sözümdən özümtək görünürəmmi? (*Sevəcək Hər Şəyi Payız Birazdan*)

Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde kullanılan türemiş yapılı sıfatlarda, kullanım sıklığı açısından fazla olan iki isimden isim yapım eki dikkatimiz çekti. Bular +II ve +sIz ekleridir. 267 niteleme sıfatından 84 tanesinde bu eklerden biri kullanılmıştır.

Grafik 10: Niteleme Sıfatları

1.3.2.1.+II İsimden Sıfat Yapan Ekle Türetilen Kelimeler

+II eki, adlardan (bazen de sıfatlardan) “sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili olma yetkili olma” anlamlarında sıfat üretir (Korkmaz,2009: 54). Rüstəm Behrudi +II ekini kullanırken özellikle iki kelimeli yapılar kullanır. Şair +II eki almış bir kelime ile sıfat tamlaması kurarken, +II ekli sıfattan önce bir isim getirmiştir. Bu şekil özellikle *adlı* kelimesinde kullanılmıştır. Söylemimizin daha açık olası amacıyla birkaç örnek verelim. “*İman adlı silah*” sıfat tamlamasında adlı yapısından önce, *iman* ismi gelmiş ve silah ismini niteleyen kısım “*iman adlı*” bölümü olmuştur. Şiirlerde bu

kullanıma benzer pek çok örneğe rastlamak mümkündür: “*Zaman adlı ölçü, Göy adlı taxt, din adlı qoyulan yük...*”

Şiirlerde +II yapım ekini almış sıfatlar şunlardır: *Adlı, Ağıllı, Ağızlı, Alovlu, Başlı, Canlı, Dadlı, Dərdli, Dibli, Dilli, Donlu, Dualı, Elli, Gizli, Görklü, Günahlı, Həsrətli, Hüznlü, İşıqlı, Kədərli, Köklü, Körklü, Kuçili, Minarəli, Nallı, Nəğməli, Nisğilli, Ovsunlu, Oyunlu, Pıçılıtlı, Qabarlı, Qanlı, Qəmli, Qorxulu, Qoxulu, Sədali, Sevdalı, Səvgili, Sirli, Şamanlı, Tılsımlı, Tövbəli, Ulduzlu, Ütülü, Vahiməli, Yaralı, Yelkənli, Yelli, Yüklü, Yüklü.*

1.3.2.2.+sIz İsimden Sıfat Yapan Ekle Türetilen Kelimeler

+sIz yapım eki, addan “yokluk, eksiklik bildiren” olumsuz anlamda sıfatlar türeten çok işlek bir ektir (Korkmaz,2009: 63). Şiirlerde +sIz yapım ekini almış sıfatlar şunlardır: *Adsız, Arısız, Ayrılıqsız, Başsız, Bəxtsiz, Cəzasız, Dərmansız, Əbasız, Gəmisiz, Gücsüz, Günahsız, Kapitansız, Kəfənsiz, Kimsəsiz, Köməksiz, Məkansız, Onsuz, Ölümsüz, Pəncərəsiz, Pərdəsiz, Qanadsız, Qapısız, Qardaşsız, Qayğısız, Qayıqsız, Sahibsiz, Səttarxansız, Sonsuz, Talesiz, Təmənnəsiz, Ümidsiz, Xirqəsiz, Xiyabansız, Yelkənsiz.*

1.3.2.3. Gramer Dışı Sıfatlar

a. *Tek kelimedən oluşanlar*

Sıfatın anlam ve işlev olarak kendi varlığını ortaya koyması için mutlaka bir adın önünde bulunması ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerekir (Korkmaz,2009: 333). Bazı isimler anlam olarak sıfat niteliği taşısa da cümledeki yeri bakımından bir ismin önünde olmayabilir. Bu noktada bu tür nitelik bildiren isimlere gramer dışı sıfatlar denir. Gramer dışı sıfatlar Rüstəm Behrudi şiirinde kullanılmıştır. Bu tip kullanışlar, kelimelerin dilbilgisel düzeni dışına çıkılarak elde edilir ve sıfat tamlaması değil birer cümle niteliği taşır. Aşağıdaki örneklerde geçen “*Dost zalım*” yapısında “*zalım*” kelimesi sıfat niteliği taşıdığı hâlde bir ismin önünde olmadığı için sıfat sayılmaz.

Ancak sıfat özelliği taşıdığı yani dost isminin niteliği olduğu için sıfat anlamı vardır. Rüstəm Behrudi şiirinde geçen gramer dışı sıfatlara şöyle örnekler verebiliriz:

Zaman bivəc, düşmən namərd, dost zalım

Qoymur dünya, qoymur mənə yaşayım.

Bir bəndəyəm günahsız –

Tanrı baxır sözümdən (Bir Gün Çıxıb Gedirəm)

Yetər aldatdığım özümü, Tanrım,

Nə günəş təzədir, nə bu dan özgə (Bu Ömür Həç Nədir Təkrardan Özgə)

Bir nağıldı ömrüm, - adı:

“Bəndə bitmiş, Tanrı yorğun (19 DEKABR)

b. Kısaltma grubu ile oluşanlar

Kısaltma grubu; kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır (Karahan,2010: 79). Rüstəm Behrudi şiirinde bu tür yapılar gramer dışı sıfat görevinde kullanılmıştır:

Bir mənzil var – *yolu uzun,*

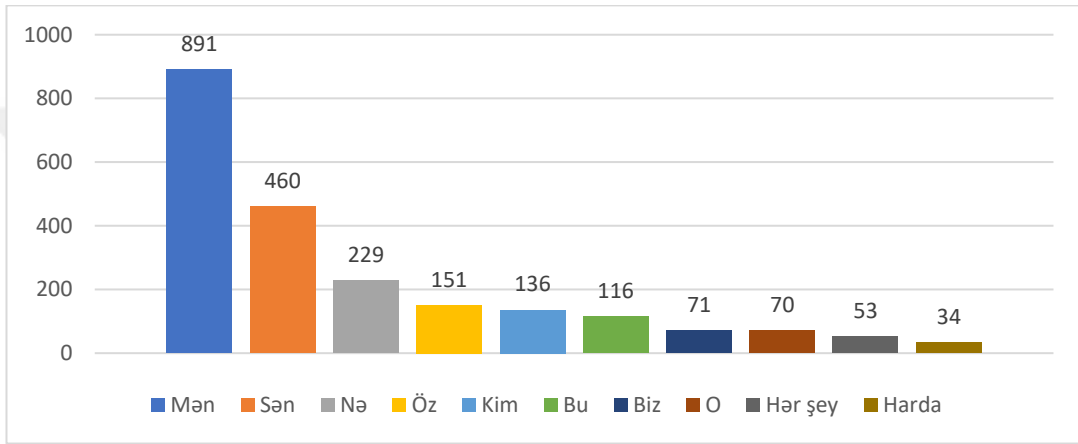
Gedək görək haqqın üzün. (37 Yaş)

Haqq da mənəm, nahaq da mən,

Ruham, *candan uzaqda mən. (Ölüm Bilmir)*

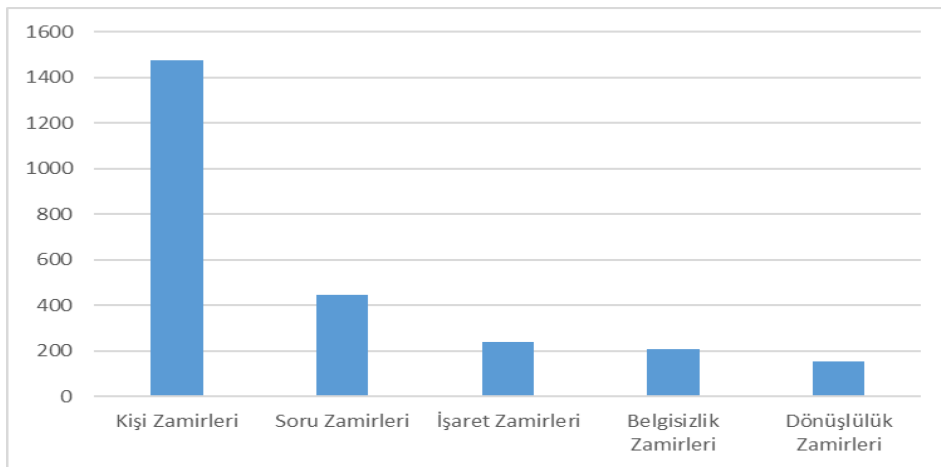
1.4. Zamirler

Zamirler adların yerini tutan, kişileri ve nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir (Korkmaz,2009: 339). Dilde zamirler sadece kişi veya nesnelere yerine kullanılır ve anlam alanları sınırlıdır (Balcı, 2015: 166). İncelemeye konu olan şiirlerde Rüstəm Behrudi 2531 adet zamir kullanmıştır. Bu şiirlerde 48 farklı zamir tespit ettik. Tüm zamirler arasında en sık kullanılanları gösteren grafik şöyledir:

Grafik 11: Zamirler

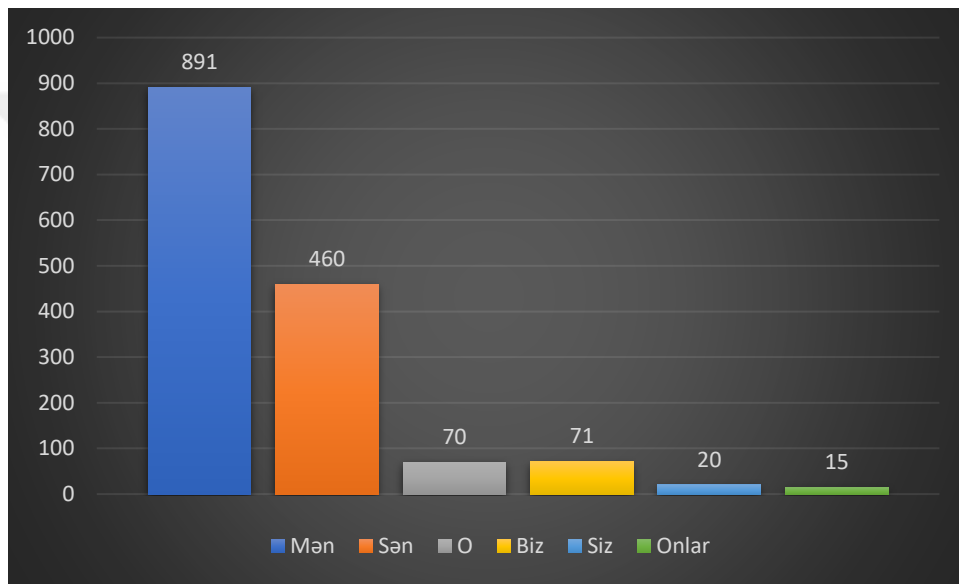
Zamirler içinde en çok kişi bildiren zamirler kullanılmıştır. Kişi zamirlerinden “Mən” 891 defa kullanılmıştır. Bu kelimedən sonra Sən (460), Nə (229), Kim (136) en çok kullanan zamirlerdir. Zamir türlerinin dağılımını gösteren grafik şöyle oluşmuştur:

Grafik 12: Zamir Türleri

1.4.1. Kişi Zamirleri

Rüstəm Behrudi şiirinde en yaygın kullanılan zamir türü olan kişi zamirleri, varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi adlarının yerine geçen zamirlerdir (Korkmaz,2009: 405). Zamir kullanımının, şairin hayal ve düşüncelerini hangi şahısları kullanarak ifade ettiğinin, hangi şahısları önemsedığının tespiti üslûp incelemelerinde ehemmiyet arz eder (Balcı, 2015: 166). İncelenen şiirlerde kişi zamirlerinin bu kadar yaygın olmasının nedeni *Mən* zamiridir. Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi *Mən* zamiri en çok kullanılan zamirdir. Kişi zamirlerinin sıklık sayısını gösteren grafik şöyle olmuştur:

Grafik 13: Kişi Zamirleri

Bir şair şiirine gerek duygusal gerek düşünsel özelliklerini yansıtmaktadır. Şaire ait olan her şey onun benliğini oluşturur. Bir şairin benliğini ortaya çıkartmasını, şiire yansıtmalarını gösteren emareler ise onun hangi zamiri, hangi iyelik ekini veya hangi şahıs eklerini kullandığıdır. Rüstəm Behrudi benliğini şiirlerine yansıtmıştır. Bu benlik anlayışını ortaya koyarken, ben ve bene ait olan şeylerden de bahsetmesi doğaldır. *Mən* Rüstəm Behrudi şiirinde en çok kullanılan kelimedir. Bu noktada şair, kelimeyi çeşitli bağlamlarda dile getirmiştir. *Mən* zamirinin kullanımları şairin hayata, olaylara, durumlara karşı duruşunu ve bakış açısını göstermektedir. Ben zamirinin sık kullanışı sadece Rüstəm Behrudi'ye özel bir durum değildir, pek çok üslûpbilim çalışmasında ben zamirinin sıklık sayısı fazla çıkmaktadır. Bu durumu, "Hemen hemen bütün şairler

için söylenen ‘çok güçlü bir enaniyet duygusuna sahip’ yönündeki genel kabulle” açıklamak mümkündür (Balcı, 2015: 167).

Rüstəm Behrudi, şiirlerinde “*Mən kiməm?*” sorusuna, cevaplar vermektedir. Bu cevaplar şairin düşünce dünyasını doğrudan yansıtmaktadır. Bir metinde ben zamiri çok geçiyor ise yazarın; yapılan eylemlerin, söylenen sözlerin arkasında olduğu söylenebilir. Rüstəm Behrudi şiirinde bu durum açıkça görülmektedir. Rüstəm Behrudi’nin şiirlerinde *Mən* zamiri özellikle benzetme ilgisiyle kullanılmıştır. Şairin kişiliğini, ben algısını bu kullanımlarda bulmak mümkündür. *Mən* zamirinin yaygın olarak kullanıldığı benzetme örnekleri şunlardır:

Mən yalqızam bir qurd kimi,

Mən Şaman nəvəsiyəm,

Adım – Qurddu, yalquzaqdı mənim,

Mən Gürşadın ruhuyam, dözmədim Tanrı dağda,

Mən qərib, fağır dərvişəm,

Mən əbasız, xirqəsiz, / Bir dərvişəm Parisdə,

Mən – tənhalığın, yalqızlığın balası,

Mən çılpaq ağacam – qolsuz, budaqsız

Yol gedirəm mən dəli,

Mən qərib, kimsəsiz, didərgin ruham,

Mən əzab çəkməyə doğulan adam,

Mən talesiz bəndəyəm

Odam, sönən ocaqda mən,

Mən dəli rüzgar kimiyəm,

Mən payızı gözləyən / Əsir-yesir buluddum

Mən dərdə hücrəyəm, sualım olmaz.

Mən qəbrim üstündə bir şam...

Haqq da mənəm, nahaq da mən,

Ruham, candan uzaqda mən,

Divanə sorsan, mənə bax

Ölən yarpaq bəlkə mənəm budaqda

Bu mısralardan yola çıxarak şairin, *Mən* zamirini kurt, şaman, rüzgâr, ateş, derviş, ağaç... gibi kelimelerle benzetme ilişkisinde kullandığı söyleyebilir. *Mən* kelimesinin nitelikleri ise genellikle yalnızlık, tedirginlik, garipliktir.

Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde Aşık Veysel'in etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Şair, *Mən* zamirini *Danabaş Kəndinin Ahvalatları* adlı şiirde şöyle kullanmıştır:

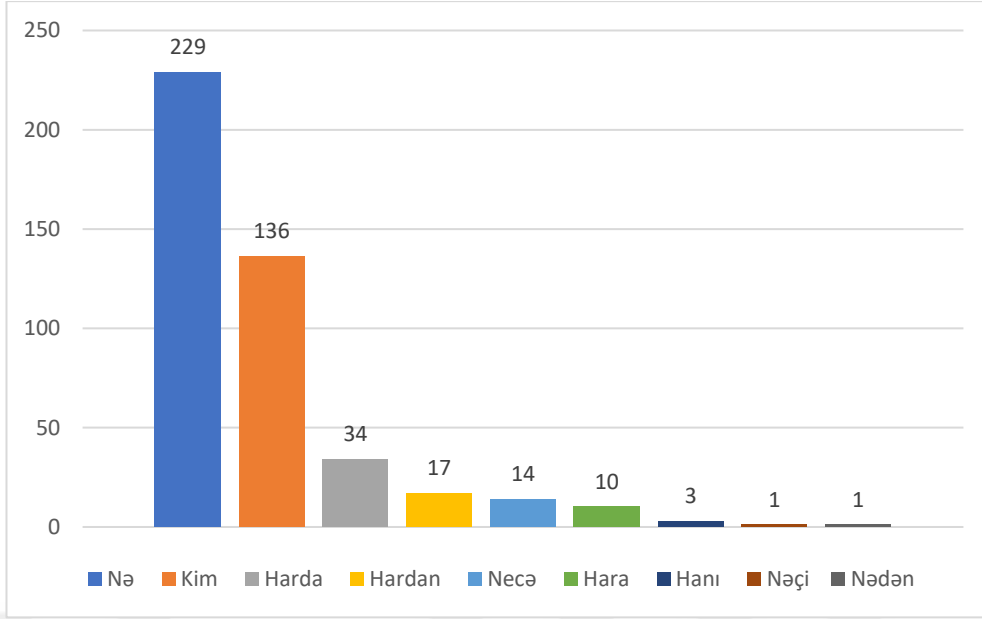
Axı, “sadiq yarım qara torpaqdır”

Söyləyən kişinin nəvəsiyəm mən.

(*Danabaş Kəndinin Ahvalatları*)

1.4.2. Soru Zamirleri

Rüstəm Behrudi şiirinde, zamir türleri arasında en çok kullanılan ikici tür soru zamirleridir. Soru anlamına sahip kelimelerin kullanılması, kişinin sorguladığını, düşüncelerini hazır kalıplara göre kazanmadığını gösterir. İncelenen şiirlerde *Mən* ve *Sən* kişi zamirlerinden sonra en çok kullanılan zamirin *Nə* soru zamiri olduğunu tespit ettik. Bu zamir metinlerde 229 defa geçmiştir. *Nə* zamirinden sonra en çok kullanılan soru zamiri *Kim*'dir. Azerbaycan Türkçesinde en sık kullanılan soru zamirleri *Nə* ve *Kim*'dir (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2012: 202). Çalışmada bu durum değişmemiştir. Soru zamirlerinin sıklık sayısını gösteren grafik şöyledir:

Grafik 14: Soru Zamirleri

1.4.3. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri, varlıkları işaret ederek, göstererek karşılayan zamirlerdir (Korkmaz,2009: 420). İncelenen şiirlerde en çok kullanılan işaret zamiri *Bu*'dur. İşaret; zamanda, mekânda ve tasavvurda uzaklık ve yakınlık kavramına bağlıdır (Korkmaz,2009: 420). Türkiye Türkçesinde bu zamiri yakını işaret etmek için; şu zamiri ise uzağı işaret etmek için tercih edilir. Ancak Azerbaycan Türkçesinde şu zamiri kullanılmaz. Zaten incelenen şiirlerde de şu zamiri hiç yoktur. *Bu* zamirinin ise sıklık sayısı 116'dır.

1.4.4. Belgisizlik Zamirleri

İncelemeye konu olan şiirlerde belgisizlik zamirleri, sıklık sayısı bakımından çok olmasa da çeşitlilik bakımında diğer zamir türlerinden fazladır. Belgisizlik zamirleri arasında en çok kullanılanı *Hər Şəy*'dir ve 53 defa metinlerde geçmektedir. Ancak *Şəy* kelimesini birleşik yapıllı zamirlerden çıkartıp, müstakil olarak düşünürsek 88 defa kullanıldığını görmekteyiz. Bu noktada *Şəy* zamiri metinde en çok kullanılan belgisizlik zamiridir, demek mümkündür.

1.4.5. Dönüslülük Zamiri

İncelemeye konu olan şiirlerde dönüslülük zamiri *Öz* 'dür. Bu zamir en çok kullanılan zamirler arasındadır ve sıklık sayısı 151'dir. Rüstəm Behrudi *Öz* zamirini sadece dönüslülük anlamı ile değıl pekiştirme anlamı ile de kullanmıştır. Aşağıda *Sevəcək Hər Şəyi Payız Birazdan* adlı şiirden alınan parçada *Öz* zamiri dönüslülük anlamı ile kullanılmıştır:

Gedim, mən üz tutum olacaqlara,

Ruhumu köçürüm sözümə bir də.

Mən qaçım *özümdən*, görüm, ilahi,

Dönə bilirəmmi *özümə* bir də.

Mən qaçım *özümdən*, görüm, ilahi

Mənə nə doğmadı,

sevincmi, qəmmi?!

Çılpaq ağaclara üz tutm,

desin:

Sözümdən *özümtək* görünürəmmi? (*Sevəcək Hər Şəyi Payız Birazdan*)

Aşağıdaki örneklere ise *Öz* zamiri pekiştirme anlamı ile kullanılmıştır:

Dar ağacıyam – asdım

Mən *özümü özümdən* (Bir Gün Çıxıb Gedərəm)

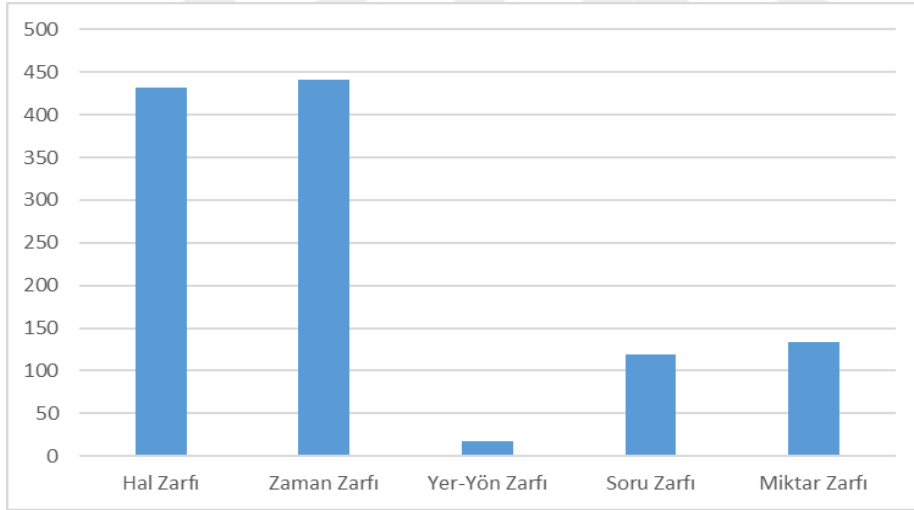
Sən – *özün özünə* verdiyin əzab,

Mən əzab çəkməyə doğulan adam (Mən Əzab Çəkməyə Doğulan Adamam)

Sən *özün* İsan, Musasan daha (Bu Tövbə Günaha Açılan Qapı)

1.5. Zarflar

Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları, zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir (Korkmaz,2009: 452). Zarflar, daha çok fiillerin önünde kullanılır. Sıfatlar isimleri nitelendirirken, zarflar fiilleri nitelendirir. Bu iki kelime türünün sık geçtiği metinlerde daha canlı, açıklayıcı bir anlatımın olduğunu söylemek mümkündür. Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde 208 zarf türünde kelime kullanılmıştır. Bu kelimelerin toplam sıklık sayısı 1142'dir. İncelemeye konu olan şiirlerde en sık zaman zarfları kullanılmıştır. Zaman zarflarından sonra ise hâl zarfları gelir ki sıklık sayısı bakımından zaman zarflarına çok yakındır. Miktar zarfları ve soru zarfları bu iki zarf türüne göre çok daha azdır. Yer-yön zarflarının ise çok az bir sıklığa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Zarf türlerinin sıklık sayısını gösteren grafik şöyledir:

Grafik 15: Zarf Türleri

İncelemede en sık karşılaştığımız zarf *daha*'dır. Daha sıfatı henüz, var olana, elde edilene ek olarak, bunun dışında anlamlarına sahiptir (Büyük Türkçe Sözlük, 2011: 580). Ayrıca bu zarf incelemeye konu olan *Yəddi Rəng Bir Rəngdi Daha* kitabının isminde de geçmektedir. Bu sözcük hem miktar zarfı hem zaman zarfı hem de hâl zarfı olarak kullanılabilir. Rüstəm Behrudi bu sözcüğü daha çok zaman zarfı olarak kullanmıştır:

Hamı yenilir *daha*.

Bəlkə bu gün ya sabah

Məni də yendirəcəksən

andımdakı günaha.

And olsun! Turan adlı bir elə

Daha məmləkətdə kimsə yox,

Yoxdu nöqtə və nida...

Deyim – “salam” qalırım,

Deyim – “sağ ol” əlvida.

Məmləkətim!

Tabım yoxdu *daha*

Dərdinə, əzabına, acına.

And olsun, yoxdu *daha* (*And Olsun*)

Daha zarfının bir anlamı da artık, bundan böyle, bundan sonradır (Altaylı,2018:766).

Şiirlerde *Daha* zarfının bu anlamıyla kullanıldığı görülmektedir:

Baş götürüb gedim *daha*,

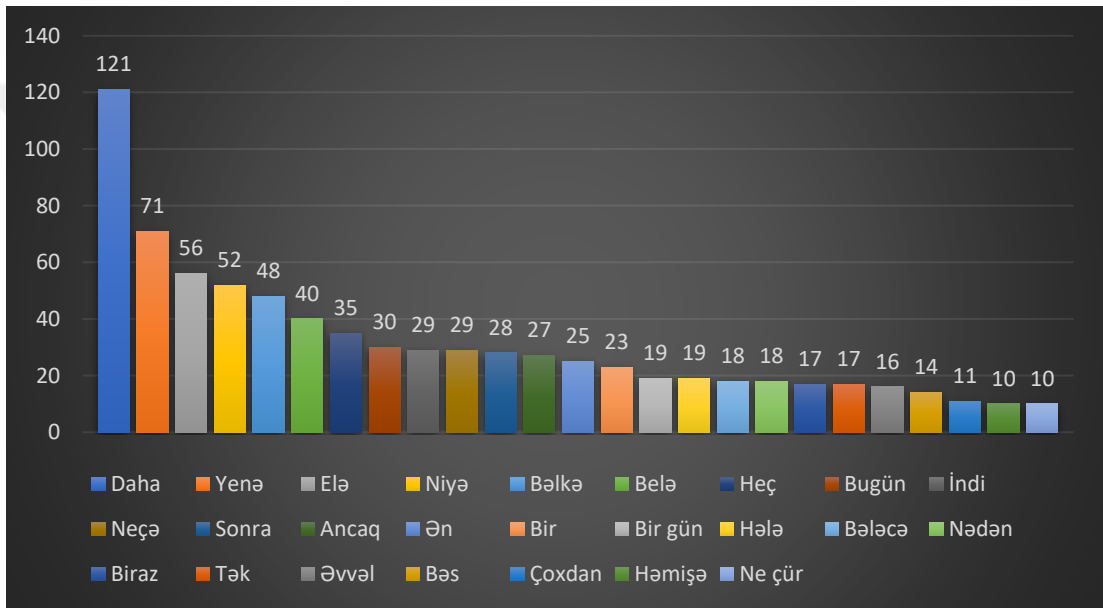
Unudulsun adım *daha*

Səni dəfn elədim *daha*

Allah da mənimtək tək deyil.

(*Avtoportret*)

İncelenen şiirlerde sık kullanılan diğer zaman zarfları *Yenə, Bugün, İndi, Sonra, Evvəl, Həmişə, Çoxdan, Hələ, Birgün* kelimeleridir. Zaman zarfları arasında, şimdiki zaman ve geniş zaman anlamına sahip olan zarfların çok oluşu dikkat çekmektedir. Bu tür zarfların bildirdiği zaman anlamı, doğrudan fiillerdeki zaman yapısı için de bize bir ön bilgi vermektedir. Çalışmadaki diğer bir sık kullanılan zarf türü hâl zarflarıdır. Bu zarflar arasında bu ve o zamirlerinden türediği bilinen *Elə*²³, *Beləcə* ve *Belə*²⁴ zarflarının diğer hâl zarflarına göre sık kullanıldığı söylenebilir. Soru zarfları arasında ise *Niyə* ve *Neçə* zarfları sık kullanılmıştır. Rüstəm Behrudi şiirinde sık kullanılan zarfları gösteren grafik şöyledir:

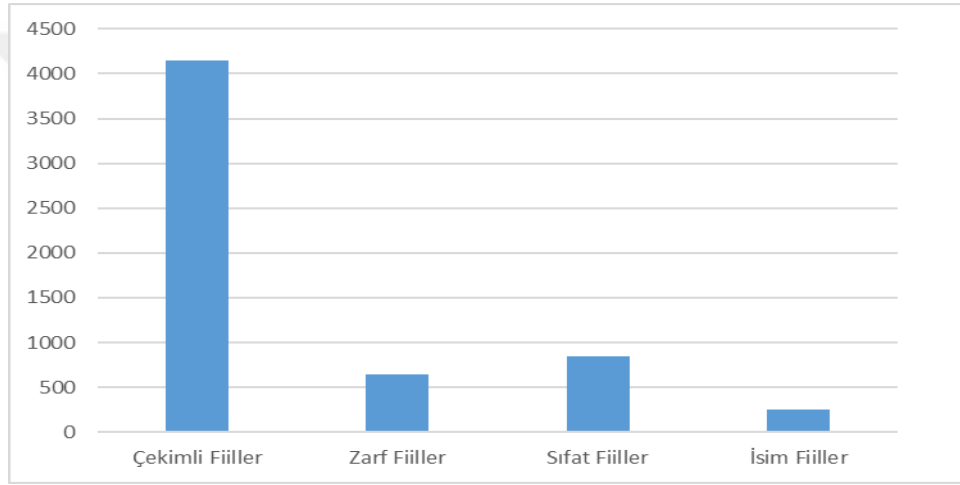
Grafik 16: Zarflar

²³ Tuncer Gülensoy, kelimenin etimolojisinin o+il-e şeklinde olduğunu söylemektedir. Daha fazla bilgi için bakınız. Tuncer Gülensoy, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Kökenli Kelimelerin Söz Varlığı, II. Cilt, Ankara, 2007, s. 678

²⁴ Tuncer Gülensoy, kelimenin etimolojisinin bu+il-e şeklinde olduğunu söylemektedir. Daha fazla bilgi için bakınız. Tuncer Gülensoy, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Kökenli Kelimelerin Söz Varlığı, I. Cilt, Ankara, 2007, s. 174

2. FİLLER

Fiiller iş ve hareket bildiren sözcüklerdir. Fiiller metinlerdeki aksiyon unsurlarıdır. İsim türündeki kelimeler durağan iken fiiller hareketi, değişimi gösterirler. Bir üslup çalışmasında isim türündeki kelimeler her zaman daha sık çıkmaktadır. Ancak bu durum şairlerle değil dilin kendi doğası ile ilgilidir. Bir şairin şiirinde fiil sayısının ve sıklığının çok olması o şairin pasif bir şiir kimliği olmadığını, sürekli hareket halinde olduğunu göstermektedir. Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde 5891 adet fiil unsurunu tespit ettik. Çalışmada birbirinden farklı olan fiil unsurlarının sayısı ise 570'tir. Şiirlerdeki çekimli fiil ve fiilimsilerin sıklık sayılarını gösteren tablo şöyle oluşmuştur.

Grafik 17: Fiil ve Fiilimsiler

Tabloda görüldüğü gibi fiil unsurlarında çekimli fiiller ilk sırada yer alıyor. Onlardan sonra sırasıyla sıfat fiil, zarf fiil ve isim fiil eki almış fiil unsurları gelmektedir. İncelenen şiirlerde en sık geçen fiiller şunlardır: *Gəl-* (342), *Get-* (211), *De-* (246), *Bil-* (237), *Ol-* (224), *Gör-* (170), *Bax-* (131), *Öl-* (108), *Qoy-* (110), *Dön-* (83), *Çək-* (80), *Yaz-* (77), *Çıx-* (76), *Qal-* (75), *Bit-* (71), *Öldür-* (71), *Aç-* (67), *İstə-* (64), *Danış-* (60), *Dur-* (60), *Kəç-* (55), *Sev-* (53), *Qaç-* (52), *Unut-* (51), *Qayıt-* (49), *Oxşa-* (48), *Neylə-* (46). Rüstəm Behrudi'nin sık kullandığı bu fiillere baktığımız zaman, basit yapılı fiillerin çoğunlukta olduğunu, sık kullanılan fiiller arasında türemiş yapılı fiillerin ise çok az sayıda olduğu ve birleşik yapılı sadece bir fiilin yer aldığını söylemek mümkündür.

İnceleme sonucunda Rüstəm Behrudi şiirinde en çok kullanılan fiiller *Gəl-* ve *Get-*'tir. Bu iki fiil birbiri ile doğrudan ilgilidir. Bu iki fiil bir noktada sebep sonuç ilişkisi ile başka bir noktada ise zıtlık ilişkisi ile irdelenebilecek anlamdadır. Bu fiilleri *De-* fiili takip etmektedir ki birçok üslûpbilim çalışmasında bu eylemin sıklık sayısının çok olduğunu söylemek mümkündür. İncelemeye konu olan şiirlerde kullanım bakımında çok önemli bir yere sahip olan *Bil-* fiili, şairin düşünce dünyasını doğrudan yansıttığı içi diğer fiillerden ayrılmaktadır. Çalışmanın fiiller kısmı 2 bölümde olacaktır. Birinci bölümde çekimli fiiller, ikinci bölümde ise fiilimsiler konu alınacaktır.

2.1.Çekimli Fiiller

Çekimli fiil kök veya gövdesine kip, zaman ve şahıs eki almış fiil demektir. Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde 4156 çekimli fiili tespit ettik. Metinlerde geçen birbirinden farklı fiillerin sayısı ise 474'tür. Bu sayılar, adlardan sonra en çok kullanılan kelime türünün çekimli fiiller olduğunu göstermektedir. İncelemeye konu olan şiirlerde en sık kullanılan çekimli fiiller şunlardır:

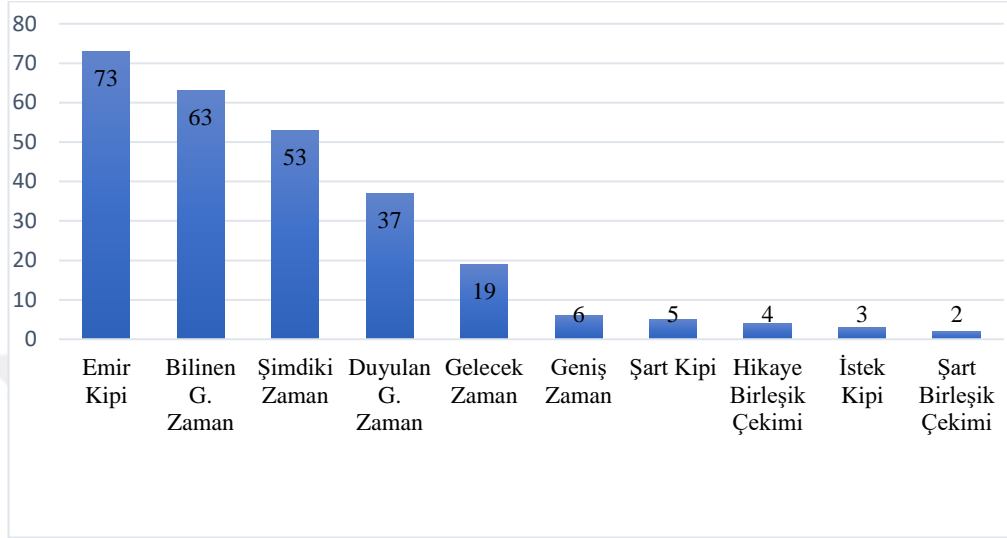
Gəl- (262), *Bil-* (217), *De-* (193), *Get-* (174), *Ol-* (159), *Gör-* (153), *Bax-* (104), *Qoy-* (101), *Öl-* (84), *Çək-* (62), *Öldür-* (59), *Qal-* (55), *Danış-* (53), *Dön-* (49), *Keç-* (49), *Neylə-* (44), *Çıx-* (43), *Aç-* (41), *Bit-* (40).

Bu fiillerde görüldüğü gibi Rüstəm Behrudi şiirinde hareket bildiren fiillerden olan *Gəl-* fiili en çok kullanılan çekimli fiildir. Ancak şairin *Bil-*, *Ol-*, *Öl-*, *Neyle-*... gibi hareket bildirmeyen statik fiilleri de kullandığı ve bu tip fiillerin de sıklık bakımından çok olduğu söylenebilir. Şairin hareket bildiren fiilleri genellikle ayak vasıtasıyla ilerleyişi anlatan sözcüklerdir. *Gəl-*, *Get-*, *Çıx*, *Kəç-* fiillerinin sayısı bu durumu göstermektedir. Şairin en çok kullandığı fiilleri aşağıda inceleyeceğiz.

2.1.1. *Gəl-*

Gəl- incelemeye konu olan şiirler arasında en sık kullanılan çekimli fiildir. *Gəl-* ayak veya bir araç vasıtasıyla yapılan bir eylemdir. *Gəl-* hareket ederek, yürüyerek bir yerden başka bir yere ulaşmak, varmak demektir. (Altaylı, 2018: 1268). Bu tanımdan

da anlaşılacağı üzere *Gəl-* yer değiştirme anlamı bildirir. *Gəl-* fiilinin incelenen şiirlerdeki kullanım değerini tespit etmek için ilk önce onun hangi zaman ve kip ekleri ile çekimlendiğine bakalım. Aşağıdaki grafik *Gəl-* fiilinin çekimlenişini göstermektedir:

Grafik 18: *Gəl-* Fiili Çekimleri

Bu fiil yaygın bir kullanıma sahiptir ve her yaygın kullanıma sahip olan fiil gibi anlamsal gelişmeler, değişmeler bu fiili de etkilemiştir *Gəl-* fiili çok anlamlı bir eylemdir. Bunu aynı şiirdeki kullanımlarda bile görmek mümkündür. Aşağıdaki parçada ilk geçen *Gəl-* fiili gerçek anlamıyla kullanılmıştır. İkinci kullanımda mevsimin değişmesi, üçüncü kullanımda ise meydana, ortaya çıkmak anlamlarını ihtiva etmektedir:

Sənə qoşulub getməyə

gəlirəm ruhum mənim.

Dərd eləmə bir azdan

payız gələcək,

Payızını sevməyə içindən çıxıb

özgə bir qız gələcək

(*Payız, Lal Kədər Bir Də Sən*)

Gəl- fiili grafikte görüldüğü gibi en çok emir kipi ile çekimlenmiştir. Bu tip örneklerde *Gəl-* genellikle emir değil, istek anlamı ile kullanılmaktadır. Aşağıdaki örnek *Gəl-* fiilinin istek anlamıyla kullanıldığı şekildir:

Göydəki hansı ulduzdu,

Bu taleyi mənə yazdı?

Göz yaşlarım son payızdı,

Gəl, son dəfə ovut məni. (Unut Məni)

Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde *Gəl-* fiili özellikle *Göy* ismi ile bütünlük içerisinde kullanılır. Gökten inmek şiirler sıklıkla geçmiştir. Bu şekildeki kullanışlara şöyle örnek verebiliriz:

Göydən gəldim, gəldim gedəm,

Verib alar göy dəmbədəm.

Mən İsayam, Məhəmmədəm,

Musayam, Turdan gəlirəm. (Qul Oldum Şahdan Gəlirəm)

Gəl- fiili beklenen bir sürenin dolması anlamıyla da kullanılmıştır. Aşağıdaki örnek bunu gösterir:

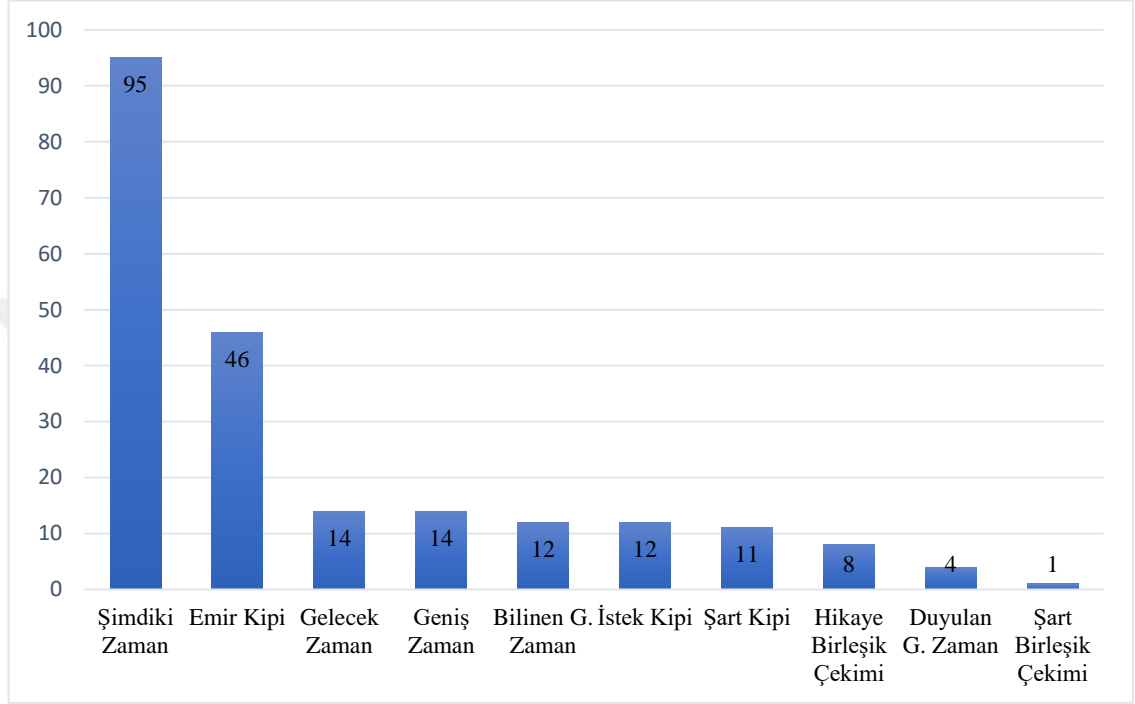
Gözlədiyin gündü gəldi;

Bir sirr açım qulaq as indi (Mələkdən Gözəldi İblis)

2.1.2. Bil-

Bil- insanın en temel yaşam özelliklerinden biridir. Bir noktada insanın yaşaması ve gelişmesi için en temel dayanaktır diyebiliriz. Bilmenin önemini anlatan pek çok yazı, eser olduğunu söylemek mümkündür. İhsan Oktay Anar, *Bil-* fiilinin önemini Puslu Kıtalar Atlası adlı romanında, Bünyamin'in ağzından şöyle ifade etmektedir: “Ben bu

dünyaya bilmek için geldim. Benim için kutsal bir şey varsa o da bilgidir, gerek dünyanın gerek öte dünyanın bilgisi. Bu yüzden öğrendiklerimi akıl terazisinde tartıp doğru olup olmadıklarına bakarım” (Anar, 2013: 122). İnsan için değeri çok fazla olan *Bil-* fiili Rüstəm Behrudi'nin incelenen şiirleri arasında en sık kullanılan ikinci çekimli fiildir. Bu fiilin çekimlenişini gösteren grafik şöyledir:

Grafik 19: Bil- Fiili Çekimleri

Bil- bir konu hakkında bilgi sahibi olmak, haberdar olmak, vakıf olmak demektir (Altaylı,2018:459). Bu fiil 217 defa çekimlenmiştir. Rüstəm Behrudi, bu eylemi en çok şimdiki zaman eki ile kullanmıştır. Dikkat çeken sıklıktaki diğer bir çekim eki de emir kipi olmuştur. *Bil-* zihinsel olan bir eylemdir. Rüstəm Behrudi bu fiili en çok *dil*, *söz*, *sirr* gibi isimlerle kullanır. Bu durum Rüstəm Behrudi'nin bildiğini söylemekten çekinmeyen bir şair olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki örnekler bu durumun kanıtıdır:

Bir də çırpırmamı titrəyən könül,

Titrəsə, görərsən, nə düşər yada?

Dil açıb diyəcək, bilirəm, Allah, -

Heç bir kəs heç kəsin deyil dünyada (*Mən Əzab Çəkməyə Doğulan Adamam*)

Gərək mən də haqqa gələm,

Sözə yenəm, sirrini biləm.

Bəs mən kiməm, kağız-gələm

Sözü Tanrı bilibdisə.

(*Söz Tanrının Mərhəmətidir*)

Rüstəm Behrudi *Və Mən Hamından Fərqli Olaraq* adlı şiirində *Bil-* fiilini mistik bir bağlamda kullanmışdır. Bu şiirdə sürekli kullanılan *Bil-* fiili, şairin çok kullandığı kelimelerden olan *sirr* adı ile bütünlük içerisinde kullanılmıştır:

Çox şeylər bilirəm

Bu yer üzündə;

Bilirəm cənnətdə

Buğdanı hansı mələk

Göstərib Həvvaya.

Və hansı mələk

Küləksiz sovurub-sovub;

Bilirəm Adəm

Nə cür cənnətdən çıxıb,

Allah İblisi dərgahından

Nə sayaq qovub.

Bilirəm niyə İblisi öldürməyib, əfv eləyib Adəmi.

Və bilirəm sonradan

Nəfsinə qul eyləyib adamı.

Çox şeylər bilirəm,

Ancaq sirrini açmadan Allahın

Yaşayıram bildiklərimi unuda-unuda

Bilirəm İblisin gizlində Allahın

Dostu olduğunu da.

(Və Mən Hamından Fərqli Olaraq)

Bil- fiilin metinlərdə istifadəsi bir anlam da fərz etmək, var saymaqdır. Bu tip istifadələrdə, şair bir həyalî, imgesel durumu və ya gerçəkləşməmiş bir olayı varmış kimi göstərir. Bu tip istifadələrdə *Bil-* fiili genəlliklə emir kipi ilə istifadə olunmuşdur:

Bu sözün xətrinə fırlanır bu yer,

Ruhuma məzar tək bil dardı hər şey *(Bu Ömür Həç Nədir Təkrardan Özgə)*

Məni qardaş bil dərd ilə,

Bil; Gəl bircə yol səhv elə.

Andlarım and deyil, əfv elə

Apar məni buralardan.

(Apar Məni Buralardan)

Bu şəhər niyə bom - boşdu?

Elə bil can verir, bəxti yox.

Allahdan başqa gözümdə

Həç nəyin əksi yoxdu, yox

(Bu Şəhər Nəyə Bom-Boşdu)

Elə bilirdim ki, sönən ocaqsan,

Kül altı közünü gördüm, qayıtdım

(Gördüm Qayıtdım)

Ölüm Bilmir, Bitəcək Hər Şəy Bitəcək adlı şiirlerde şair *Bil-* fiilini bir ahenk unsuru olarak kullanmıştır. Bu kullanımlarda bilir ve bilmir yapısı birbirinin karşıtı olan kelimeleri göstermek için kullanılmıştır:

Tanrı işığı üzümdə

Üzüm bilir, əlim bilmir.

Mən Tanrıya yol gedirəm,

Günüm bilir, ilim bilmir.

Təmənnəsiz dərviş olan

Bilir birdi ölən, qalan

Nə doğru var, nə də yalan

Aləm bilir, zalım bilmir.

Çiyindəki qoşa mələk

Nə çəkirəm bilməyəcək.

Həşəm oldum ləçək-ləçək,

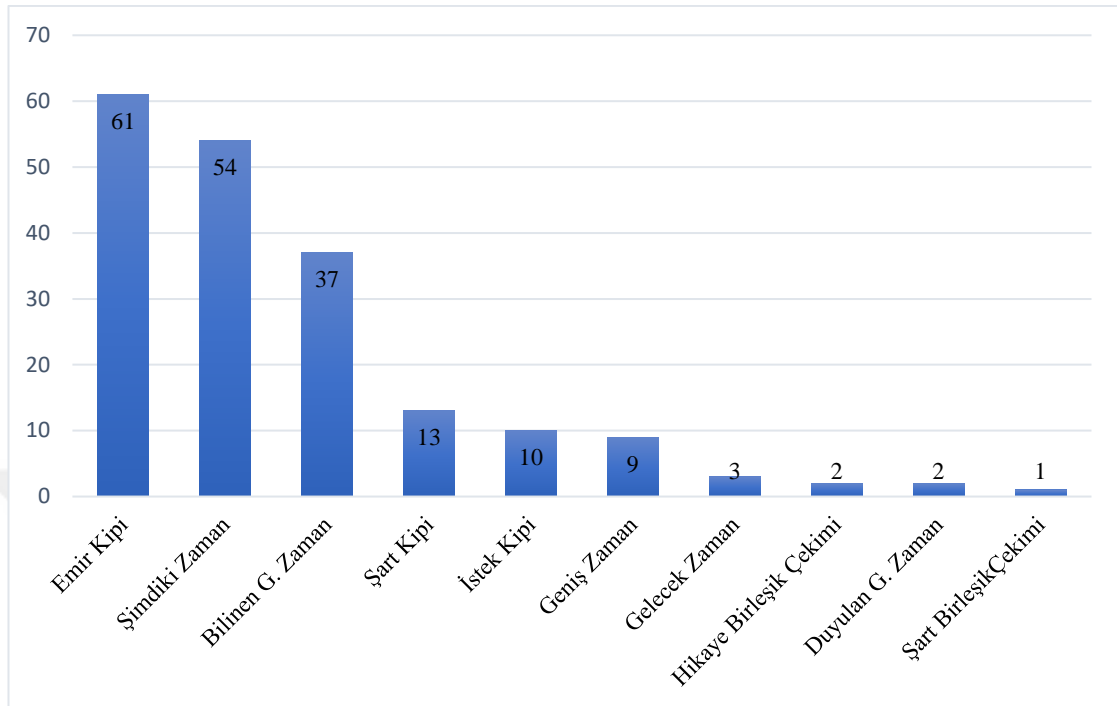
Aləm bilir, gülüm bilmir

(*Ölüm Bilmir*)

2.1.3. De-

De- fiili, *Bil-* fiili ile anlam ilişkisine sahip bir eylemdir. Rüstəm Behrudi bildiklerini insanlara aktarmak isteyen bir şairdir. Bu aktarım gerçekleşirken özellikle *De-*, *Yaz-*, *Danış-* fiillerini kullanmıştır. Bu fiiller arasında *De-* en yaygın kullanılan iletişim fiilidir. *Danış-* fiili de *De-* eylemi ile aynı anlamda kullanılmaktadır. *Yaz-* ise şairin iletişimi kalem kâğıt vasıtası ile yaptığını gösteren bir diğer fiildir. Bu üç fiilin sık kullanılması, Rüstəm Behrudi'nin bilgi birikimini aktarma amacıyla olduğunu

gösterir. *De-* incelemeye konu olan şiirler arasında en çok kullanılan üçüncü çekimli fiildir. Bu fiilin çekimlenişini gösteren grafik şöyledir:

Grafik 20: De- Fiili Çekimleri

De- fiili 193 defa çekimli olarak kullanılırken, bu kullanımlar arasında en çok emir kipi yer almaktadır. Dikkat çeken sıklıktaki diğer çekim ekleri sırasıyla şimdiki zaman ve bilinen geçmiş zaman ekleridir. Bu çekimlemeler şairin *De-* eylemini geçmişte olan durumlar için sıkça kullandığını, üstelik bu kullanımın şimdiki zamanda da devam ettiğini göstermektedir.

De- dil vasıtasıyla yapılan bir eylemdir. Rüstəm Behrudi şiirinde konuşmak ile ilgili kelimeler önemli bir yerdedir. Konuşmak sanatçı için gerçeklerin ortaya çıkması, inandığı şeylerin insanlara aktarılmasını sağlayan eylemdir. *De-* fiilinin kullanıldığı cümleler, bu noktada sanatçının düşünce dünyasının okura doğrudan aktarıldığı ifadelerdir.

De- fiili aşağıdaki örneklerde bir soruya cevap olarak kullanılmıştır. Şair bu örneklerde açıklama yapmak amacındadır:

"Sevda nədi", soran adam,

Deyim – bədən bil, can olur.

Zaman, zəmanə dayanır,

Min il dönür bir an olur (*Dərd Qayıtb Dərman Yoxdur*)

Deyəm, keçmiş, indi yox...

sığınıb ana hamı (*İlahi Dinclik*)

Şair bazense *De-* fiilini doğrudan soru cümlələrinin yüklemi olaraq kullanır ki bu tip cümlələr aslında gerçek soru anlamı ifade etmez. Bu tip cümlələr bazen şairin yalnızlığını anlatmak için bazense kendi kendini sorgulamak için kullandığı yapılardır:

Necədi yalnız olmaq,

Fəsilələrin birində:

De, bu boyda meşədə

Ağacların içində? (*Meşədə Darıxan Ağac*)

Yazdığı yazıdı bu,

Deyin məndə nə günah?

Qapıların bəs niyə

Üzümə çırpır Allah? (*Ey Sərgərdan Ulduzlar*)

De- fiili Rüstəm Behrudi şiirində özellikle soru cümlələrində pekiştirme amacıyla kullanılmıştır. Aşağıdaki mısralarda *De-* fiili soru cümlesindeki anlamı kuvvetlendirmek için kullanılmıştır:

Nə qalır sonuncu tanrı dərsinə?

Qiyamət gününə nə qalır, de nə?! (*Sonuncu Tanrı Dərsinə Nə Qalır*)

De nəyi yaratdım, istəyə bir bax,

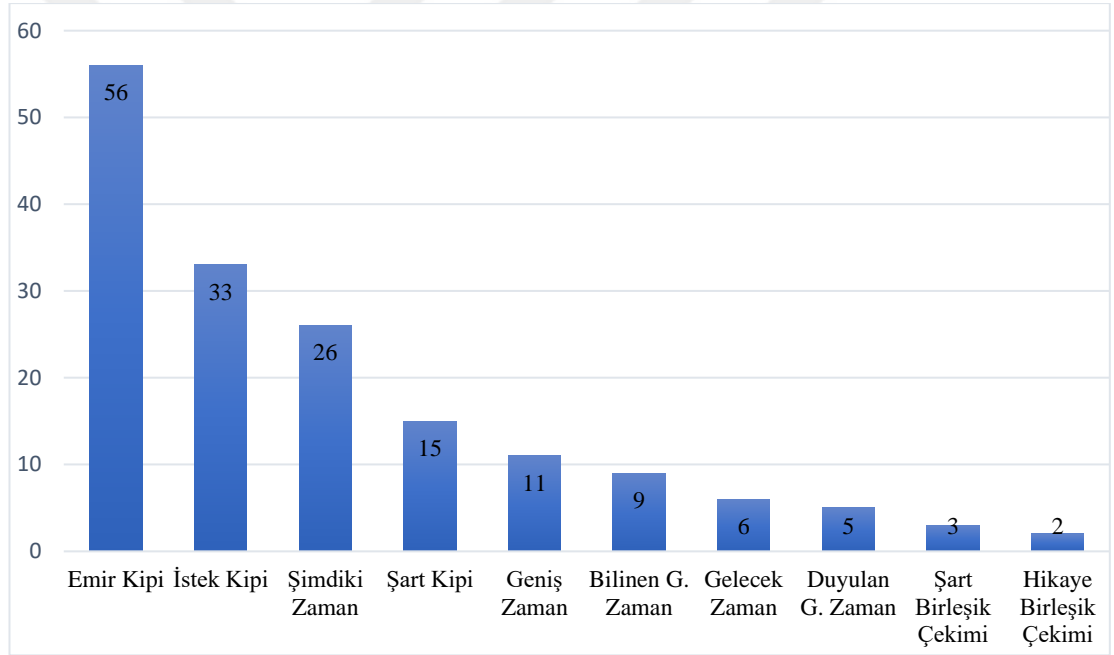
Var olan təzədən var olur indi (Bu Ömür Həç Nədir Təkrardan Özgə)

Ey Tanrım, nədən, de, nədən

Axirət donun var tövbədən?! (Məzarım Üşüdü)

2.1.4. Get-

Get- fiili incelenen şiirler arasında en çok kullanılan dördüncü çekimli fiildir. Bu fiilin çekimlenişini gösteren grafik şöyledir:

Grafik 21: Get- Fiili Çekimleri

Fiil en çok emir kipi eki ile çekimlenmiştir. Dikkat çeken sıklıktaki diğer çekim istek kipidir.

Get- adım atarak, hareket etmek, bir yerden başka yere varmaktır (Altaylı,2018:1258). Bu anlam, metinlerde en yaygın kullanılmış olandır. *Get-* ve *Gəl-* fiilleri anlam bakımından birbirini tamamlayan ve birlikte kullanılan yapılardır. Bu duruma şunu örnek verebiliriz:

Getmişdim sonu görməyə,

Qul oldum, şahdan gəlirəm *(Qul Oldum Şahdan Gəlirəm)*

Get- fiilin bir kullanımını çıkmak anlamındadır. Aynı zamanda bu anlamı sağlarken *Çıx-* fiili ile birlikte kullanıldığı veya *Çıx-* fiilinin anlamını pekiştirdiği görülmektedir:

Ruhum çıx get bədənimdən,

Ölüm, görüm səndə nə var?! *(Ölüm Ruhun Üsyandı)*

Kim tənhadı, kim təkdi,

Cəhənnəmdə mələkdi.

Tənhalıq – gələcəkdi,

Gələcəyə çıxıb get.

Biz bir yerdə yalnızıq,

Yıx təkliyi, çıxıb get.

Təkliyində gözəlsən,

Təkliyinə çıxıb get. *(Bir Bir Yerdə Yalnızıq)*

Get- fiili Rüstəm Behrudi şiirinde ölüm ve yalnızlık duygusu ile birlikte işlenmiş, bu kelimeler ve uyandırdıkları duygular ile doğrudan ilişkili kullanılmıştır:

Yoruldum, bitdim, daha,

Bitdim mən dəli sərsəm.

Buralar bir yer deyil,

Alıb başımı getsəm...

Getsəm, bəlkə də bir vaxt,

Ruhum əfv elər məni,

Bir kənd məzarlığına

Alıb gömsələr məni. (*Alıb Başımı Getsəm*)

Get- fiili en yaygın şəkildə emir kipi ilə çekimlenmiştir. Bu kullanıma iyi bir örneği *Sevgiyə Büründüyüm Lənət* adlı şiirde görmək mümkündür:

Get!

Ey görüntü,

Ey kölgə!

Ey sevgiyə büründüyüm lənət,

Get!

Yalqızlar yalqızı,

Kimsəsizlər kimsəsizi

Olsun adım.

Sığındığım bir yer var

Get, qoy qapısız, pəncərəsiz

Hücrəmə qayıdım.

Get! Get!

Sürüdən ayrılmış canavar,

Yox ol, ey görüntü,

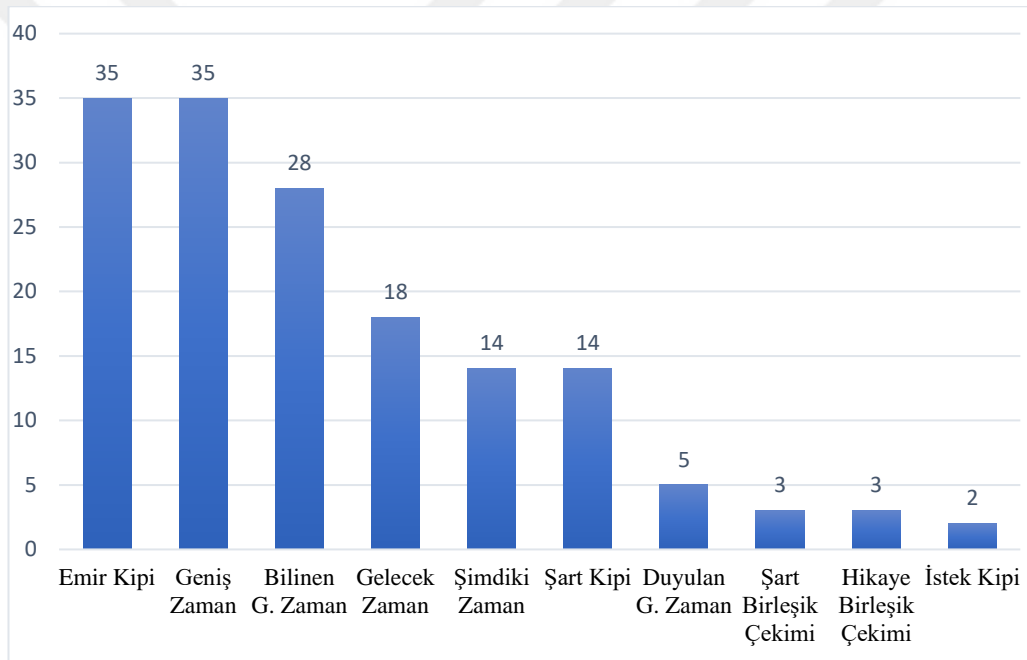
Çəkil ey kölgə!

Get! Get!

Ey sevgiyə büründüyüm lənət! (Sevgiyə Büründüyüm Lənət)

2.1.5. Ol-

Ol- fiili incelenen şiirler arasında en çok kullanılan beşinci çekimli fiildir. Biz burada olmak fiilini tek başına kullanıldığı örnekleri almış bulunmaktayız. Tek başına çekimlenmiş olan *Ol-* fiili sayısı 159'dur. Ayrıca *Ol-* fiili 47 fiilde yardımcı eylem olarak kullanılmıştır. Burada *Ol-* fiilini anlam bütünlüğü içerisinde, kendinden önceki kelimedenden ayırmak mümkün olmadığı için birleşik olarak aldık. *Ol-* fiilinin çekimlenişini gösteren grafik şöyledir:

Grafik 22: Ol- Fiili Çekimleri

Grafikte görüldüğü gibi geniş zaman ve emir kipi ekleri en çok kullanılan şekillerdir. Bu tip kullanımlara şöyle örnekler verebiliriz:

Düşmənim *ol*, bu könlümün

Düşmənə uyan vaxtıdı. (37 YAŞ)

Get!

Yalqızlar yalqızı,

Kimsəsizlər kimsəsizi

Olsun adım.

(Sevgiyə Büründüyüm Lanət)

İblis də sevsə əgər,

Tanrıya qardaş olar;

Mənim kimi şair də

Qayıdıb əyyaş olar.

(Bitməmiş Dua Üstünə)

Ah dedim, ahda Tanrı var

Ahdan Tanrıya yol olar.

Yoldu, dönər şah qul olar,

Qul da var ki, şah görünər

(Bu Könlüm Allah Evidi)

Ol- fiili statik bir niteliktedir. Bu fiil, var olmak, mevcut olmak; meydana gelmek, vuku bulmak, ortaya çıkmak anlamlarına sahiptir (Altaylı,2018:2614). İncelenen şiirlerde and olsun ifadesi, ol- fiilinin yaygın kullanımlarından biridir:

And olsun

Gecənin gündüzlə

görüştüyü ana,

And olsun

Tanrının İblisə qiyamət gününədək

verdiyi amana!

And olsun

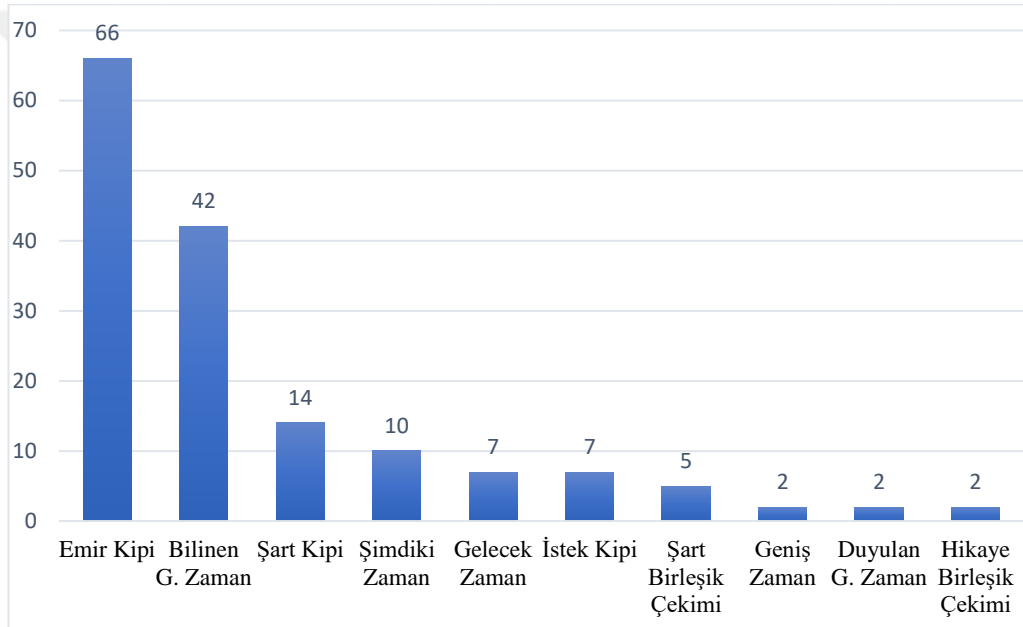
Göy üzünü dirək kimi saxlayan

yeriyən dağlara,

(*And Olsun*)

2.1.6. Gör-

Gör- fiili göz vasıtası ile gerçekleştirilen bir eylemdir. Bu fiil ile benzer bir işleve sahip olan *Bax-* da Rüstəm Behrudi şiirinde 104 sıklık sayısına sahiptir. *Gör-* fiili incelenen şiirler arasında en çok kullanılan altıncı çekimli fiildir. Bu fiilin çekimlenişini gösteren grafik şöyledir:

Grafik 23: Gör- Fiili Çekimleri

Bu fiilin çekiminde emir kipi ve bilinen geçmiş zaman çekimi baskındır. *Gör-* fiili göz vasıtasıyla bir şeyin şekli ve dış varlığını hissetmek, kavramak demektir (Altaylı,2018:1307). *Gör-* insanın dış dünyadaki olayları anlamasını sağlamak için bir vasıtaadır. Rüstəm Behrudi bu fiili emir kipi ile sık kullanırken, daha çok gerçekleri işaret etmek amacındadır. Rüstəm Behrudi bu sayede içinde bulunduğu bir gerçeği ya da bir olayın doğrusunu okuyucuya işaret etmektedir. *Son Yolun Məndən Keçəcək* adlı şiirden aldığımız aşağıdaki parçada *Görek* ve *Gör* biçimleri Rüstəm Behrudi'nin bu fiili kullanımına örnek olacaktır:

Tanrı dağına yol gedir,

Bu yol hər yandan keçəcək.

Tanrımız qurban istəyir,

Kim *görək* candan keçəcək?

Gör mənə Tanrı neylədi?

Yol verib, yoldan əylədi.

Əyləyib, dərviş eylədi;

Bu yol ki qandan keçəcək.

(Son Yolun Məndən Keçəcək)

Meşədən Darıxan Ağac adlı şiirdən alınan bu parçada isə şair *Gör-* fiilini I. tekil emir kipinde kullanırken, şiirin anlam vurgusunu, sözde soru cümlələri ilə bu fiil üzerinde toplamaktadır.

Gəldim baxım boyuna,

Görüm neçə haçadı.

Gəldim *görüm* neynirsən,

Görüm ölüm necədi?

(Meşədən Darıxan Ağac)

Gör- fiili Rüstəm Behrudi şiirinde alışılmışın dışında bir değere de sahiptir. Bu fiil her şeyin farkında olmak, işlerin gerçek yüzünü bilmek anlamıyla kullanılmıştır:

Gördüm, Allah, yolçu durub

Yolu qoyub, gül axtarır.

Gördüm hamı yoldan bezib

Hamı son mənzil axtarır. *(Yolam, Özümə Gedirəm)*

Gör- fiili Rüstəm Behrudi'nin şiirinde gerçekleri algılamamanın başlangıcı olmuştur, bilmek eyleminin başlangıcı desek yanılmış olmayız. Rüstəm Behrudi şiirlerini yazarken görmeyi, bilmeye, bildiğini ise demeye yani şiire çevirmektedir. Bu değişimi elde etmek için de *Gör-* eylemini arzulamaktadır:

Ön qaranlıq, son qaranlıq,

Görün, Tanrım, bircə anlıq.

Görün, sirli pərdəni yıx,

Bilim, görüm səndə nə var?! (Ölüm Ruhun Üsyandı)

Mən də bir vaxt adam idim,

Danışardım, haqdan, baxtdan;

Bir gün gördüm adamları

Gördüm, çıxdım adamlıqdan (Yolam, Özüme Gedirəm)

Mən hara ayaq basdım,

Gördüm orda qəm-yasdı.

Dar ağacıyam – asdım

Mən özümü özümdən. (Bir Gün Çıxıb Gedirəm)

2.1.7 Fiillerde Kip Tasarrufu

Rüstəm Behrudi şiirlerinde haber ve kip ekleri arasında en yaygın kullanılan emir kipleri ile şimdiki zaman ve bilinen geçmiş zaman ekleridir. Bu ekler arasında özellikle emir kipi dikkati çekmektedir. Yukarıda da görüldüğü gibi şairin en çok kullandığı fiillerde emir kipinin sıklık sayısı daima çok olmuştur. Bu durum emir kipinin çok anlamlı ve kullanışlı bir ek olması ile açıklanabilir. Bu ekin kullanımını tarihî süreçte çok yaygındır belki de bu yaygın kullanılış ekin anlam gücünün artmasını sağlamıştır.

Bu ekin anlam bakımından çok çeşitli olduğunu göstermek için Ahmet Bican Ercilasun'un Kutadgu Bilig Grameri-Fiil²⁵ adlı çalışmasına baktığımızda emir kipinin çok sayıda ekle sağlandığını ve bu eklerin kullanılmasında öğüt verme, dua etme, istek ifade etme, gereklilik, emir işlevlerin olduğunu söylemek mümkündür²⁶. Emir kipi, Rüstəm Behrudi şiirinde farklı işlevleri ile kullanılmıştır.

Emir kipinin temel anlamı buyruk olsa da incelemeye konu olan şiirlerde ekin dilek-istek anlamı yoğun bir şekilde geçmektedir. Aşağıda ekin dilek-istek işlevi içerisindeki kullanımına örnekler verilmiştir. Burada da görüldüğü gibi, emir kipi Rüstəm Behrudi şiirinde doğrudan bir muhataba buyruk anlamı olmadan da kullanılır:

Gəlsin, divanələr gəlsin

Daha kimlər, nələr *gəlsin*...

Ölməz olan ölər, *gəlsin*,

Ölümü öyən vaxtıdı.

...

Şair *gəlsin*, *tutum* yasın,

Kirpiyiynən od qalasın.

Baxıb *görsün*, söz qalasın

Qələmnən oyan vaxtıdı.

Çox sirr açdın mənə “məndən”

Yol var, *gəlim keçim* səndən.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Ahmet Bican Ercilasun, Kutadgu Bilig Grameri (Fiil), Akçağ Yayınları, Ankara, 2014, s. 184-193

²⁶ Emir kipinin işlevleri üzerine daha fazla bilgi edinmek için bakınız. Fatma Türkyılmaz, Tasarlama Kiplerinin İşlevi, TDK Yayınları, Ankara, 1999, s. 22-63.

Daha yaşın bədənimdən

Ruhumu soyan vaxtıdı. (37 YAŞ)

Bir dəli var əli daşla,

Gözləri doludu yaşla.

Gəl o dəlini bağışla

Unudub bəndə olduğun (Bəsdi Bu Dində Durduğum)

Emir kipi dilek-istek anlamının dışında ayrıca yalvarma anlamı da bildirir ki bu durum yalvaran kişinin emir edeceği durumda olmamasına rağmen dilbilgisel şekilde emir kipinin görülmesi ile ortaya çıkan bir durumdur (Balcı, 2015: 71). Şiirlerde geçen yalvarma işlevli emir kipine şöyle örnekler verebiliriz:

Bu taxtımda mən sənəm,

qəbul et, etmə məni... !?

Ucalt məni bu taxta,

sonradan istəsən *yıx*.

Mən səni çağırıram,

ey Tanrım, səni, səni...

Mənim tək bəndəni *gör*,

sonsuzluqda tənhalıq. (Tanrım Sənin Qapını Mənə Bir Mələk Açdı)

Tanrım mənə *alib götür*,

Göy üzünə *apar yetir*.

Payız, mənə *ölüm gətir*,

Sən ey mələk, *unut mənə*. (Unut Məni)

Yukarıda ifade edildiği gibi emir kipinin en temel işlevi bir muhataba buyruk vermektir. Rüstəm Behrudi şiirinde emir kipi temel işlevi ile de sıkça kullanılmıştır:

Sən mənə *baxma*, dözməzsən

Mənə *baxma* bəsdə, tamam.

Mən qapısız, pəncərəsiz

Hücrəyə sığan adamam (Yolam Özümə Gedirəm)

Mən sənənin göz yaşının

səsini eşitmişəm.

Görmüşəm, nə cür axır,

ağlayır dərddəli könül.

Gör mən nəyi tapmışam,

gör nəyi itirmişəm?

Mən talesiz bəndəyəm,

halıma *ağla, hönkür...* (Səndə Aç Öz Sırrını)

Rüstəm Behrudi şiirinde sıkça kullanılan zaman ekleri şimdiki zaman ile bilinen geçmiş zamandır. Şimdiki zaman yaşanılmakta olanı, ânı anlatmak için kullanılır.

İncelenen şiirlerde şimdiki zaman için -(y)Ir, -(y)Ur, -mIr, -mAQdA ekleri kullanılmıştır. Ancak bu ekler, ne kadar şimdiki zamanı ifade etseler de , şiirlerde geniş zaman anlamına da sahiptirler.

Şimdiki zaman eki almış aşağıdaki örnekler aslında geniş zamanı göstermektedir:

Savab tək verər sabahı...

Heç mənə *baxmır* Allahı

Bəsdi bu dində durduğum. (Bəsdi Bu Dində Durduğum)

Tanrı işığı üzümdə

Üzüm *bilir*, əlim *bilmir*.

Mən Tanrıya yol *gedirəm*,

Günüm *bilir*, ilim *bilmir*.

Təmənnəsiz dərviş olan

Bilir birdi ölən, qalan

Nə doğru var, nə də yalan

Aləm *bilir*, zalım *bilmir*.

Çiyindəki qoşa mələk

Nə *çəkirəm* bilməyəcək.

Həşəm oldum ləçək-ləçək,

Aləm *bilir*, gülüm *bilmir* (Ölüm *Bilmir*)

Rüstəm Behrudi'nin sık kullandığı bir diğər zaman ekleri ise geçmiş zamanı ifade eden -dI, -mIş, -(I)b ekleridir. Şiirlerde özellikle bilinen geçmiş zaman ekinin sık kullanıldığı görülmüştür.

2.2. Fiilimsiler

2.3.1. Sıfat Fiiller

İncelemeye konu olan şiirlerde 841 adet sıfat fiil eki almış fiilimsi tespit edilmiştir. Bu sayı sıfat fiillerin çekimli fiillerden sonra en çok kullanılan fiil unsuru olduğunun göstergesidir. Sıfat fiil ekleri arasında en çok tercih edilen *-An* eki olup şiirlerde 553 defa kullanılmıştır:

Sıfat fiil ekleri hareketli, alışılmışın dışına çıkan, sıfat tamlamaları kurmaya yarayan eklerdir. Bu ekler şiir dilini statik olmaktan kurtarır. Ayrıca okurun hayal dünyasına anlam derinliği kazandırma konusunda, sıfat türündeki kelimelere göre daha etkili olmaktadır. Rüstəm Behrudi şiirinde bu durumun örneklerini görmekteyiz. Örneğin: *And Olsun* şiirinden aldığımız mısralar art arda bir sıfat tamlaması olma özelliği göstermektedir. Aman adının niteleyicisi olan mısra, şiirin anlam yükünü ve gücünü artırmakla kalmamış, dili statik bir durumdan kurtararak canlı ve hareketli bir söyleyiş oluşturmuştur:

And olsun !

Tanrının İblisə qiyamət gününədək

verdiyi amana. (And Olsun)

Şair *Azadlıq* kelimesini tanımlarken “*Yazıq dibçəklərdə yatıb, külə dönən çiçək azadlığımız.*” ifadesini kullanır. *Azadlıq* adının özellikleri söylenirken sıfat fiil ve zarf fiil eklerinin kullanılması, şairin söyleyiş bakımından canlı ve hareketli bir üslup göstermesini sağlamıştır.

Sevgiyə Büründüyüm Lanət adlı şiirden aldığımız aşağıdaki bölüm Rüstəm Behrudi şiirinde sıfat fiil şekillerinin kullanımına iyi bir örnek teşkil edecektir. Aşağıda görüldüğü gibi art arda mısralarda yer alan sıfat fiil ekleri şiirin akışkan, hareketli bir söyleyişinin olmasını sağlamamıştır:

Ey *olmayan* şeyin kölgəsi,

Get!

Ey görüntü,

Ey kölgə!

Ey *sevgiyə büründüyüm* lənət,

Get!

Yalqızlar yalqızı,

Kimsəsizlər kimsəsizi

Olsun adım.

Sığındığım bir yer var

Get, qoy qapısız, pəncərəsiz

Hücrəmə qayıdım.

Get! Get!

Sürüdən ayrılmış canavar,

Yox ol, ey görüntü,

Çəkil ey kölgə!

Get! Get!

Ey sevgiyə büründüyüm lənət!

Sıfat fiil eki her zaman sıfat tamlaması kuran yapılar değildir. Ayrıca adlaşmış sıfat denilen yapılarda da kullanılmıştır. Bu kullanım kendi içerisinde bir sıfat tamlamasının küçülmüş, sıfat tamlamasındaki isim unsurunun ortadan kalkmış hâlidir. Bu durum

adlaşmış sıfatların anlam derinliğı açısından gelişmiş yapılar olduğunu gösterir. Rüstəm Behrudi şiirinde, sıfat fiillerin adlaşmış sıfat olarak kullanımına şöyle örnekler verebiliriz:

Oğul yolu gözləyən ana...

Tanrım! Ölüm yatağında

Ölüm də çox asan görünür

azadlığı olmayana

(Azadlıq, İsanın Kəfəni və Zəvvalar)

Düşmən qərargahına uzanan

250 km-lik yeraltı tuneldi

Təkbaşına döyüşçü Kuçili qızlar

Gəlin gedən kimi gedər,

gedər düşmən üstünə.

(Azadlıq, İsanın Kəfəni və Zəvvalar)

Allah oğlu İsa kimiyəm.

Sevdiklərim bir gün asacaq məni.

Onda çarmıxdan düşürüb

gözlərimi yum mənim

(Səhoş Gəmi, İsa ve Buludlar)

2.3.2. Zarf Fiiller

İncelemeye konu olan şiirlerde fiilimsi unsurları arasında en çok kullanılan ikinci tür zarf fiillerdir. Zarf fiil unsuru 642 defa kullanılmıştır. Metinlerde en çok geçen zarf fiil eki -İb'dır. Rüstəm Behrudi şiirlerinde bu ek özellikle "Fiil + Ib / Fiil" birleşik yapılarında yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Şair bu kullanımıyla hem ahenk ögesini hem de fiilde geçen iş hareket ya da olayın anlamını kuvvetlendirmiştir. Ayrıca bu ek şiirlerde hem zarf fiil eki hem de geçmiş zaman eki olarak kullanıldığı için kafiye, redif ve aliterasyon gibi ses sanatlarına uygun olarak kullanılmıştır. Bu kullanımlarla ilgili şunları örnekler verebiliriz:

Hər şeyi buraxıb gedəcəm,

Qoşulub ölən çiçəklərə (Hər Şəyi Hüznə Buraxdım)

Bir səs gəlir: buralardan

Baş götürüb gedək – deyir

Dil açıb diyəcək, bilirəm, Allah, -

Heç bir kəs heç kəsin deyil dünyada (Mən Əzab Çəkməyə Doğulan Adamam)

Bu üç şiirde kullanılan -İb zarf fiil eki *Fiil+ Ib / Fiil* kullanımına örnektir. Burada da görüldüğü gibi zarf fiil eki fiillerin canlı ve hareketli birer nitelik almasına yardımcı olmaktadır. Aşağıdaki örneklerde ise -İb zarf fiil eki ahenk unsuru olarak kullanılmıştır.

Ömrü sovurub, sovub,

Baxtı qapıdan qovub,

Çətindir göyü sevib,

Qayıdıb yerin olmaq. (Olmaqdı Bu Olmamaq)

Gördüm, Allah, yolçu durub

Yolu qoyub, gül axtarır.

Gördüm hamı yoldan bezib

Hamı son mənzil axtarır. (Yolam Özümə Gedirəm)

Çok kullanılan zarf fiil eklerinden bir diğeri de +A... +A ekidir. Bu ekle oluşturulan yapılar hem zarf fiil hem de ikileme kategorisine girmektedir. Biz bu eki sadece zarf fiil ekleri arasına aldık. Bu ek genellikle aynı fiilin tekrarı ile oluşturulur. Örneğin: *asa asa, düşə düşə, deyə deyə ...*

2.3.3. İsim Fiiller

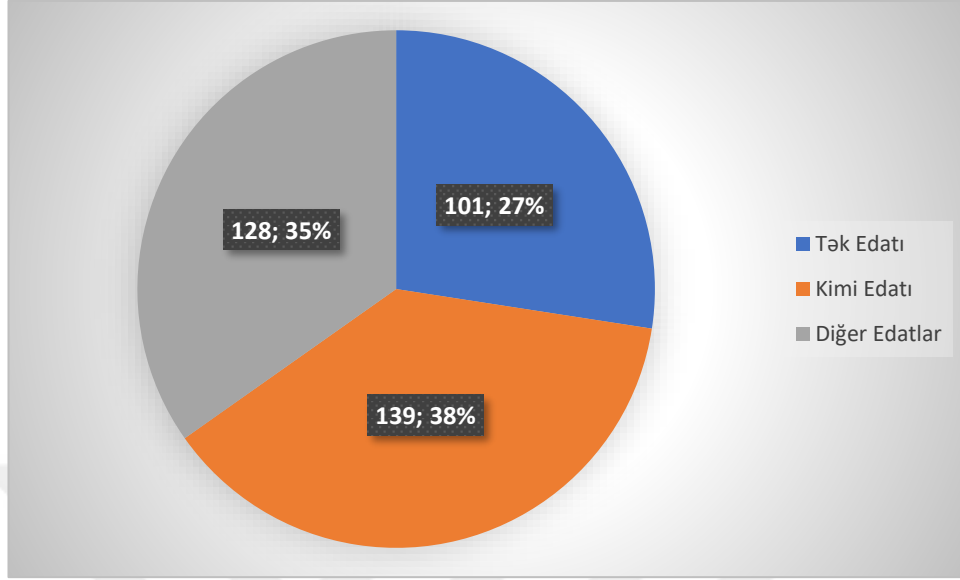
Fiil unsurları arasında en az kullanılmış olanı, isim fiillerdir. İncelemeye konu olan şiirlerde 254 defa kullanılmıştır. İsim fiiller arasında en çok -mAQ eki kullanılmıştır. Öyle ki kullanılan isim fiil eklerinden 196 tanesi -mAQ eki ile oluşturulmuştur. Bu ekin en çok kullanıldığı fiiller şunlardır: *Olmaq (33), Demek (16), Tutmaq (14)*.

3. EDATLAR

3.1. Edatlar

Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir (Korkmaz,2009: 1052). Tanımdan da anlaşılacağı gibi edatlar müstakil bir anlama sahip değildir. Bu noktada onlara yeni anlamlar yüklemek de mümkün olmayacaktır. Edatlar görevleri bakımından önemlidir. Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde edatların sıklık sayısı 368'dir. Şiirlerde 28 farklı edat tespit edilmiştir. Edatlar arasında benzetme yapmak için

kullanılan *Kimi* ve *Tək* ağır basmaktadır. Öyle ki *Kimi* ve *Tək*'in sıklık sayısı tüm edatlar arasında %65 gibi çok büyük bir paya sahiptir:

Grafik 24: Edatlar

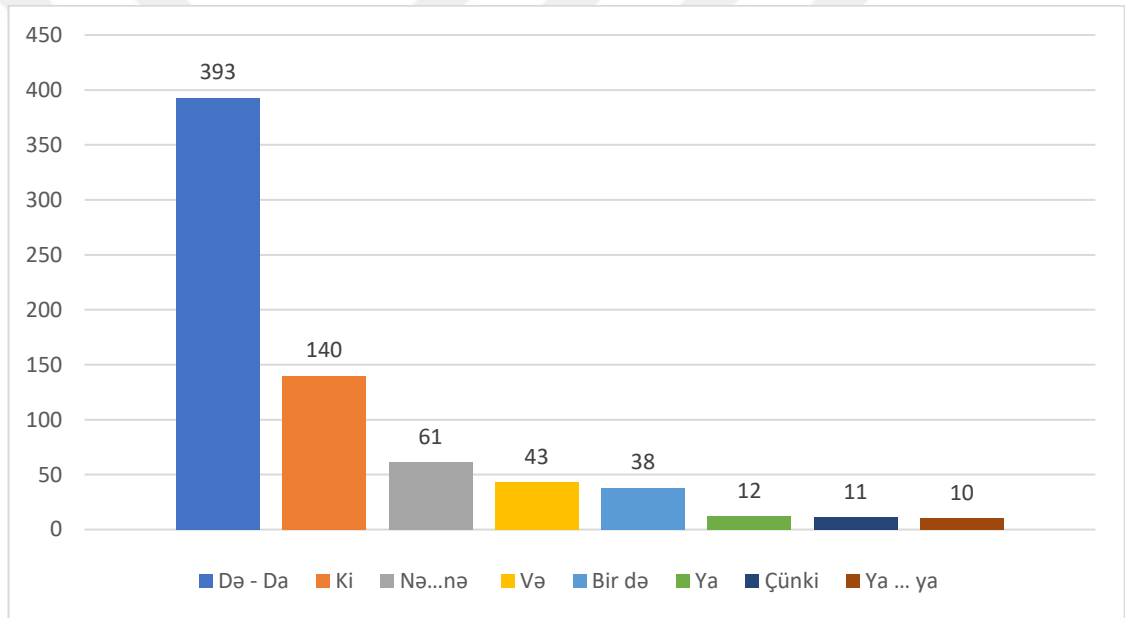
Kimi ve *Tək* edatları benzerlik ilgisi kurmaya yararlar. Bu edatları çok kullanan bir sanatçının benzetme sanatından sıklıkla faydalandığı, söylenebilir. Azerbaycan Türkçesinde *Kimi* olarak görülen edat Türkiye Türkçesinde gibidir. Eski Anadolu Türkçesinde çok yaygın kullanılan teg edatı, metinlerimizde geçen *Tək* edatının eski şeklidir. Bu iki edat da çok eskiden beri kullanıldığı bilinen kelimelerdir²⁷. Bu iki edatın kullanımına şöyle örnekler verebiliriz:

Mən yalqızam bir qurd kimi (*Vida Türküsü*), Mən dəli rüzgâr kimiyəm (*Təslim Olmaq*), Mələk kimi təmizəm (*Bu şəhərdə Kimsə Yox*); Dibçəkdə bir çiçək tək (*Bu şəhərdə Kimsə Yox*), Ağac tək soyur qapımı (*Bu Qapı*), Sap tək iynədən keçər (*İblisə Ağı*)

²⁵ Daha fazla bilgi için bakınız. Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, MEB Yayınları, İstanbul, 1992. (Tek edatı için sayfa 90-93, Kimi edatı için sayfa 57'ye bakınız)

3.2. Bağlaçlar

Bağlaçlar kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile, bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir²⁸. Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde bağlaçların sıklık sayısı 761'dir. Şiirlerde 25 farklı bağlaç tespit edilmiştir. Özellikle *Ki* ve *De-Da*²⁹ bağlaçları şiirlerde sık kullanılır. Bağlaçların kullanımı, bağlı cümlelerin özellikle de ki'li cümlelerin çok olduğunu göstermektedir. Rüstəm Behrudi şiirlerinde *De-Da* bağlacı 393, - bu sayıya tek başına kullanılan *De-Da* bağlacı alınmıştır- *Ki* bağlacı 140 defa kullanılmıştır. Rüstəm Behrudi şiirinde sık kullanılan bağlaçları gösteren grafik şöyledir:

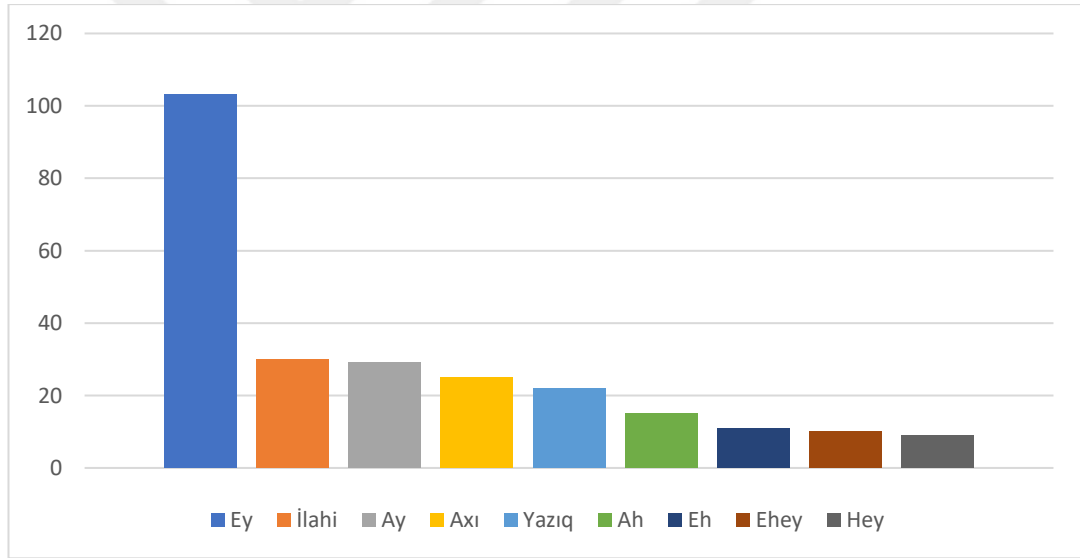
Grafik 25: Bağlaçlar

²⁸ Daha fazla bilgi için bakınız. Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, MEB Yayınları, İstanbul, 1992.

²⁹ De-Da bağlacı bağlama, sıralama, belirtme ve pekiştirme gibi görevlere sahiptir. Bu bağlacın kullanımındaki önemli bir durum ise tıpkı ekler gibi kalınlık-incelik uyumuna uymasıdır. Bu durum onu diğer bağlaçlardan ayırmakta ve kendisine fonetik bir işlev yüklemektedir. Daha fazla bilgi için bakınız. Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, MEB Yayınları, İstanbul, 1992, s. 220-238.

3.3. Ünlemler

Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde ünlemlerin sıklık sayısı 311'dir. Şiirlerde 34 farklı ünlem tespit edilmiştir. Ünlemler, söz içerisinde konuşanın duygularını ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde veya tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan bir söz türüdür (Korkmaz,2009: 1140). Rüstəm Behrudi şiirinde, ünlemlere sık sık yer verilmiştir. Şiirlerde *Ey*, *Ay*, *Hey*, *Ehey* gibi tek ya da iki heceden oluşan ve "y" ünsüzünün baskın olduğu ünlemler sıklık açısından fazladır. Bu ünlemler seslenme amacıyla kullanılan yapılarıdır. Bu durum Rüstəm Behrudi şiirinde seslenme amacıyla kullanılan cümlelerin de çok olduğunu gösterir. İncelenen şiirlerde sık kullanılan ünlemler şöyledir:

Grafik 26: Ünlemler

4. İKİLEMELER

İkileme (tekrar) aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır (Ergin,2009:377). Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde 243 tane ikilemeyi tespit ettik. Bu sayıya bazı zarf fiil yapıları da dahil edilebilir. -A... -A, -Ib...-Ib yapılarıyla da ikileme kurulmuştur. Bu tip yapılar da 61 defa metinlerde geçmektedir. Toplamda 302 adet ikileme örneğine rastlanmıştır. İkilemeler metinlerde özellikle sıfat ve zarf olarak kullanılmıştır.

4.1. Aynen İkilemeler

Bunlar bir kelimenin arka arkaya iki defa tekrarlanması ile yapılan tekrarlardır. (Ergin,2009: 377) Bu çeşit ikilemeler, Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde en çok ve en farklı şekillerde kullanılan ikileme türüdür. İncelediğimiz metinlerde aynen tekrar eden birbirinden farklı 79 adet ikileme vardır.

Aynen tekrar eden ikilemeler şiirin bir ahenk unsuru olduğu gibi, şiiri anlam bakımından kuvvetlendirme işlevine sahiptir. Bu çeşit ikilemelerin en çok kullanılanları şunlardır: *Üzbəüz (11)*, *Yavaş yavaş (4)*, *Yarpaq yarpaq (4)*, *Qərib qərib (4)*, *Ləçək ləçək (4)*, *Köz Köz (4)*, *Bir bir (3)*.

4.2. Eş İkilemeler

Bunlar aynı mânâya gelen veya çok yakın mânâlı iki ayrı kelimenin meydana getirdiği tekrarlardır (Ergin,2009: 378). Bu tip ikilemeler, şiirlerde sıklıkla rastlanmıştır. Eş ikilemeler birbirinden farklı olarak 51 defa metinlerde geçmiştir. Eş ikilemelerin en çok kullanılan şekilleri şunlardır: *Təzə təzə (11)*, *Dərd qəm (5)*, *Dünya aləm (4)*, *Kağız qələm (4)*, *Üst baş (4)*, *Tək tənha (3)*.

4.3. Zıt İkilemeler

Bunlar birbirinin zıddı olan iki kelimenin meydana getirdiği tekrarlardır (Ergin,2009: 378). Bu tip, çeşit bakımından diğer ikilemelere göre şiirlerde daha az rastlanmaktadır. Metinlerde 11 farklı zıt ikileme şekli görülmüştür. En çok kullanılanlar şunlardır: *Sağ sol (4)*, *Seher axşam (4)*.

5. DEYİMLER

Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde toplamda 352 deyim rastlamış bulunuyoruz. Birbirinden farklı deyimlerin sayısı ise 148'dir. Deyimler halk söyleyişleridir ve şairin deyimleri kullanması şiir dili ile halk dili arasında bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Rüstəm Behrudi şiirlerinde en çok "Xoş gəldin, and olsun, can ver-, can at-, sirr aç-, üz tut-." deyimleri geçer. Şair genellikle deyimleri çekimli fiil olarak kullanmıştır. Bunun dışında fiilimsi ekleri ile kullanımları vardır. Rüstəm Behrudi'nin kullandığı deyimlerin tam listesi tablolar bölümünde vardır. Biz burada şiirlerinde en çok geçen deyimlere örnek vereceğiz:

Bu şəhər niyə bom - boşdu? / Elə bil *can verir*, bəxti yox.

Çox *sirr açdın* mənə "məndən" / Yol var, gəlir keçim səndən.

And olsun / Masmavi göy üzü altında / Qıpqırmızı qanımla suvardığım / Yamyaşıl məmləkətin adına.

Burda *günaha batmışam*, Apar məni buralardan

İstədim Tanrıya gedim *üz tutum*

Kim ki, *and pozar*, qayıtmaz, «Gələcəm» yazar, qayıtmaz

Yenilib "Zəfər tağı", *Baxır başı aşağı*

Öz kiçik ömründə Kəpənəklər çiçəklərə *can atdı*, mən sənə.

6. CÜMLE

Cümle, bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime gruplarıdır (Ergin,2009: 398). Cümlelerin sınıflandırılması farklı ulamlar içermektedir³⁰. Bu ulamlar, anlam bakımında cümleler, yapı bakımdan cümleler, yüklem türü bakımından cümleler gibi adlar almaktadır. Biz burada cümleleri incelerken tüm kategorileri ele almak yerine, Rüstəm Behrudi şiirinde önemli yeri olan cümle şekillerini almayı tercih ettik. Bu tercih bize onun şiirlerindeki cümleler hakkında daha doğru bilgiler verecektir:

6.1.İsim Cümleleri

Cümle, bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisidir. İsim cümleleri ise yüklemi bir isim veya isim grubu olan cümlelerdir (Karahan,2010: 96). Bu noktada gerek fiil gerekse isim cümleleri bir yargıya sahip olması bakımından kelime topluluklarından ayrılacaktır. Bir şair her iki cümle türünü de şiirlerine yansıtabilir. Çünkü iki cümle türünün de dil kullanımında önemli bir yeri vardır. Bir şairin isim cümlesi hiç kullanmayayım ya da fiil cümlelerini çok kurdu demesi mümkün değildir. Biz burada Rüstəm Behrudi şiirinde önemli bir üslup özelliği olarak tespit ettiğimiz *Var* ve *Yox* isimlerinin yüklem olduğu cümleleri inceleyeceğiz.

İncelenen şiirlerde *Var* ismi 204, *Yox* ismi ise 168 defa kullanılmıştır. Bu sayı, kelimelerin yüklem görevinde olduğu cümle sayısını da gösterecektir. *Var* ve *Yox* birbirinin zıddı isimlerdir. Bu iki ismin yüklem olduğu cümleleri özellikle incelememizin sebebi sıklık sayılarının çok olmasıdır.

Rüstəm Behrudi şiirinde *Var* yüklemli isim cümlelerinin özneleri dikkat çekmektedir. Bu özneler genellikle somut gerçeklikten uzak, şairin ruh dünyasını yansıtan imgesel kelime ve kavramlardır. Bunun yanı sıra yine *Var* yüklemli cümlelere ait olan

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.

öznelerin çoğunlukla belirsiz bir nitelikte olduğu, hatta öznenen önce belirsizlik anlamı katan bir sıfatının kullanıldığı görülmektedir. Bu tespiti örneklerle açıklayalım:

Bir keçilməz hədd var, hədd, (Mən Əzab Çəkməyə Doğulan Adamım)

Yol var, gəlim keçim səndən (37 Yaş)

Bir mənzil var – yolu uzun (37 Yaş)

Bu örneklərdekı *yol*, *mənzil* ve *hədd* somut nitelikleri olamayan kelimelerdir. Aşağıdakı örneklərdekı qəbir, don, dərd kelimeleri isə tamamilən şairin imge dünyası ilə çeşitli niteliklər almış, gerçəklikdən uzak kelimelerdir:

Göylərdə görünməz qəbrim var mənim (Mən Əzab Çəkməyə Doğulan Adamım)

Axirət donun var tövbədən (Məzarım Üşüdü)

Dərdim var – yer almaz, bu dağ-daş almaz (Mən Dərdə Hücrəyəm)

Yukarıdakı örneklərdən fərqli olaraq *Var* yükləmlı cümlələrin öznələrini arasında duygu ve his bildiren kelimələrin sıklıca kullanıldığını söylemek mümkündür:

Nə yaxşı hələ ümid var (Ağlayan Tək Ağlayar)

Əbədiyyət qorxusu var (Əbədiyyət Qorxusu)

Əzabım var, çəkdiyın o əzaba bərabər. (Sən Də Aç Öz Sırrını)

Bir sevdə var – ləçək-ləçək (Vida Türküsi)

Var yükləmlı cümlələrdəki öznələrə ait bir digər özelliik isə bu öznələrin belirsiz bir nitelikte olmasıdır. Bu cümlələrin pek çoğunda belgisizlik anlamı olan bir sıfatının kullanıldığı da görülür:

Bir mənzil var – yolu uzun, (37 Yaş)

Bir dəli var əli daşla (Bəsdi Bu Dində Durduğum)

Bir söz var dilimdə, bir söz var ondan (Bu Ömür Həç Nədir Təkrardan Özgə)

Var isminin yüklem olduğu cümleler de bu yüklem yanında *Nə* zamiri getirilerek, ayrıca soru anlamı da sağlanmıştır. Rüstəm Behrudi şiirinde bu biçimler de sıklıkla kullanılmıştır:

Ruhunda *nə var* bilirəm

(*Mən Dəli, Havalar Dəli*)

Odda *nə var* küllü deyir

(*Mən Payızdan Gelmişdim*)

Həm köhnə, həm təzə *nə var* dünyada

(*Bu Ömür Həç Nədir Təkrardan Özgə*)

Yukarıdaki örneklerin dışında *Yox* yüklü isim cümleleri de Rüstəm Behrudi şiirinde sıkça kullanılmaktadır. *Yox* kelimesinin çok yaygın geçtiği *Boşunadı Can Atmalar* ve *Bu Şəhər Niyə Bom-boşdu* adlı iki şiir dikkatimizi çekmektedir. Bu iki şiirde de kelime aynı zamanda redif olarak kullanılmıştır. *Bu Şəhər Niyə Bom-boşdu* adlı şiirde *Yox* kelimesi *Yoxdu*, *Yox* şeklinde kullanılmış ve şiirin gerek ahengini gerek anlam yükünü üzerinde toplamıştır:

Bu şəhər niyə bom - boşdu?

Elə bil can verir, bəxti *yox*.

Allahdan başqa gözümdə

Heç nəyin əksi *yoxdu*, *yox*.

Payız... Yağış... Axşam-səhər,

Hıçqırığ, göz yaşı, qəhər...

Mənə çatacaq bir xəbər,

Bir zəng, bir məktub *yoxdu*, *yox*.

Bir gecətək sökülür dan,

Gün ölür sabah olmadan

Göydən düşən almalardan

Nağıl deyənə *yoxdu, yox.*

Hər şeydə kölgə var, kölgə,

Ölür bir şair - ölür bir ölkə.

Qiyamət gününü bəlkə,

Mənim xəbərim *yoxdu, yox.*

Tanrı sirr açan şairin,

Ayırıb cəhənnəmdə yerin.

Siz günahkar bəndələrin

Orda küllü də *yoxdu, yox.*

Mən göz yaşlarının səsin

Sözə çevirdim, ölməsin.

Günahı sonda heç kəsin,

Allah deyəcək: - *Yoxdu yox...*

Bu şəhər niyə bom - boşdu?

Elə bil can verir, bəxti *yox.*

Allahdan başqa gözümdə

Heç nəyin əksi *yoxdu, yox.*

6.2.Ki'li Cümlələr

Ki bağlama edatı, cümlələr arasında bağlantıyı sağlayan edatların en işlek olanlarından biridir (Karahan,2010:85). Rüstəm Behrudi Ki'li cümlələrə sıklıkla başvurmuşdur.

Şiirlerde Ki bağlacı; cümlələri birləşdirmək dışında kelimələri aıklama in, şiire fonetik bir tat katmaq in de kullanılmıştır. Ki bağlacı, *Yetişib Qıyamət Vaxtı* adlı şiirinde bağlama görevi dışında, fonetik bir işlevde kullanılmıştır:

Bilsin *ki*, duysun *ki*, nədən

Vaxtında getmir *ki*, gedən?

Bu ruhu qoymaz *ki*, bədən

Yır-yığışa vaxt eləsin. (*Yetişib Qıyamət Vaxtı*)

Ki bağlacı kendinden önce gelen kelimələri tanımlama in kullanılan bir bağlacıdır. Bu tip rnekler Rüstəm Behrudi'nin şiirlerinde kullanılmıştır.

Kim *ki* bədıyyət nağılı bildi,

Özünü tanıdı divanələr tək (37 yaş)

Söz də *ki* bir ah evidi (*Bu Könlüm Allah Evidi*)

Ki bağlacı ile kurulmuş cümlələr Rüstəm Behrudi şiirinde sıklıkla kullanılmıştır. Bu bağlacı sebep sonuç ilişkisi kurma, aıklama, ama bildirme gibi anlam ilişkileri de kurar. Rüstəm Behrudi şiirinde kullanılan *Ki*'li cümlələrə şunları örnekler verebiliriz:

Bitməz sevənin günahı,

Sevdim *ki*, duyam Allahı (*Apar Məni Buralardan*)

Nə yaxşı hələ ümid var,

Ölməz *ki*, qara sevdalar. (*Ağlayan Tək Ağlayar*)

Tanrı ayılıb baxdı ki,

Yetişib qiyamət vaxtı ki?

Tanrının vaxtı yoxdu ki,

Bəndəsin xoşbəxt eləsin. (Yetişib Qiyamət Vaxtı)

6.3.Hitap-Seslenme Cümlələri

Hitap-seslenme cümlələri ilk yazılı belgelerimizden beri metinlerimizde geçmekte olan dilbilgisel yapılardır³¹. Orhun Yazıtlarında Bilge Kağan kendisine bağlı olan beylere, “Bu sabımın edgüti eşid, katıgdı tingla” (Tekin, 2010: 20) söyleyişi, hitap ifadelerinin Türk yazı kültüründe çok eskiye dayandığını gösterir. Hitap ifadeleri karşıdaki kişi veya toplulukları harekete geçirmek, onları uyarmak ve muhatapta istenilen davranışı ortaya çıkartmak için kullanılır. Hitap-seslenme cümlelerinde çoğunlukla ünlem türünde bir sözcük vardır. Bu ünlemlerin cümlede asıl görevi alıcıyı uyarmak, onu iletişim ortamına çekmektir. Rüstəm Behrudi şiirinde hitap-seslenme cümlələri yer yer coşkunluğu, yer yer kendine seslenişi yer yer ise dilek anlamlarını taşır. Rüstəm Behrudi'nin, çok kullandığı cümle tiplerinden olan hitap-nida cümlələrinde, ekseriyetle *ruh, sen, Tanrı, Allah*'a seslenilmiştir.

6.3.1. Sen Kelimesine Seslenme:

Sən ey dənizdən əsən rüzgar,

Sən ey rüzgara yenilən dəniz,

Bir də sən - gəmisiz, qayıqsız

³¹ Bu dilbilgisel yapıların cümle ile olan ilişkileri tartışmalı bir konudur. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Semra Alyılmaz, Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 2015, S. 31-50

boş və sərxoş liman ! *(Payız, Lal Kədər Bir Də Sən)*

Lənət olsun sənə, lənət!

Sən ey ruhumdakı əzab,

Sən ey içimdəki inilti.

Sən ey kölgələrin kölgəsi,

Sən ey olmayan şey, -

Sən ey görüntü. *(Sevgiyə Büründüyüm Lənət)*

6.3.2. Ruh Kelimesinə Seslenme:

Ruhum, ruhum mənim, ey tənhalığım

Can verdin, borcluyam sənə can, Allah *(Məni Tanımadı Bu Ölüm Mələk)*

Sən, ey ruhum, sən bircə yol

Mənim kədər qardaşım ol. *(Unut Məni)*

6.3.3. Tanrı Kelimesinə Seslenme:

Ey Tanrım, poz yazdığın

yazını bircə kərə *(Tanrım Sənin Qapını Mənə Bir Mələk Açdı)*

Ey Tanrım, qəlblərə gəl dol,

Qəlblərə dol, and yeri ol. *(Son Yolun Məndən Keçəcək)*

Rüstəm Behrudi şiirlerinde nida ve soru cümlelerini birlikte kullanarak anlatımını güçlendirmiştir.

Kimsə yoxmu?

Ey sevdiyim adamlar,

Siz ey adsız bəndələr! (*Qiyatmət*)

Ruhum mənim! Məni haqq bildinsə,

Sənə özgə haqq nə gərək (*Mələkdən Gözəldi İblis*)

Zalım dost!

Bu gecə könlümdən nə keçir?!

Yenilmək qorxusu... (*And Olsun*)

6.4. Soru Cümlələri

Rüstəm Behrudi şiirindəki önəmli bir cümle türü de soru cümlələridir. Bu tür cümlələr Rüstəm Behrudi tərəfindən sıklıqla istifadə edilmişdir. Soru cümlələri şairin sorgulayan, qarşı çıxan, cavaplar arayan, kendisine sunulan hazır kalıpları qəbul etməyən bir kişiliyə sahib olduğunu göstərir. Amma Rüstəm Behrudi şiirində yer alan hər soru biçimi soru cümləsi değıldir. Yapıca soru soruyor kimi görülen bazı cümlələrdə şair aslında soru sormayı amaçlamamışdır. Bu tür yapılarla sözdə soru cümləsi denir. Rüstəm Behrudi şiirində çox sayıda sözdə soru cümləsi bulunur. Şairin burada amacı soru sormak değıl, bir durumu, olayı, düşüncəyi vurğulamaktır.

Zalım dost!

Bu gecə könlümdən nə keçir?!

Yenilmək qorxusu...

Kül olmaq, qarışmaq

Tanrının atəşgahda oduna (*And Olsun*)

Şair, *And Olsun* şiirindən aldığımız bu dördlükdeki ikinci mısırada soru sormaktadır. Ancak daha sonra bu soruya digər mısralarda cevap vermişdir. Yukarıdaki bu örnek bir sözde soru cümlesidir. Buna benzer örnekleri artırabiliriz. Örneğin, *Mən Əzab Çəkməyə Doğulan Adamım* adlı şiirdən alınan aşağıdaki parçada şair muhatabına seni neden çağırdım diye sorduktan sonra digər mısralarda bu sorunun cevabını vermektedir:

Mən əzab çəkməyə doğulan adam,

Səni də arxamca çağırdım nədən?!

Çıxar könlündəki o ilk sevdanı,

Mənə baş daşı qoy, ölsəm, ölmədən. (*Mən Əzab Çəkməyə Doğulan Adamım*)

Rüstəm Behrudi şiirindəki soru cümlələrindən biri de “*Mən Kiməm ?*” ’dir ki biz bu tip cümlələrə verilen cevapları zamirler bölümündə incelemiştik. Rüstəm Behrudi hitap-seslenme cümlələrində yaygın olaraq kullandığı, *Tanrı, Ruh, Sən, Könlü ...* gibi kelimelere soru da sormaktadır:

Sən kimsən? – Nə vaxtsa yad baxışlarla

Əyilib titrəyən, çırpınan *könlü*.

(*Mən Əzab Çəkməyə Doğulan Adamım*)

Ey Tanrım, nədən, de, nədən

Axirət donun var tövbədən?!

Nə cür eyləyim tövbə mən?!

Tövbə şəriət işidi.

(*Məzarım Üşüdü*)

Doyub daha bezmişəm mən,

Tövbə eylə deyən dindən.

Ruhum çıx get bədənimdən,

Ölüm, görüm səndə nə var?!

(*Ölüm Ruhun Üsyanıydı*)

7. TEKRARLAR

7.1. Ek Tekrarları

Rüstəm Behrudi şiirlerinde benzer sestən oluşan ekleri ya da aynı ekleri art arda aynı mısra veya dördlüklerde kullanmıştır. Böylelikle şiirde ahenk unsuru ortaya çıkmıştır. Şair iyelik ekleri, şahıs ekleri, kip ve kişi ekleri ve fiilimsi eklerini kullanılırken ahenkli bir biçim ortaya koymaya çalışmıştır.

Aşağıdaki dördlükte şair I. Tekil şahıs iyelik eki ve kelime tekrarı ile ahengi sağlamıştır:

Canım işıq, gözüm işıq

Gözüm işıq, üzüm işıq

Neçə vaxtdır nur içində

Sözüm

(Canım İşıq, Gözüm İşıq)

Aynı şiirin devamında şair bu sefer III. Tekil iyelik eki ile ahenkli bir söyleyiş oluşturacaktır:

Ürəyimin yağı

Gözlərimin qarası işıq !

Anamın üzünün nuru,

Bacılarımın sevgilisi,

Qardaşlarımın yarası,

Yurdumun birər-birər

Parası işıq!

(Canım İşıq, Gözüm İşıq)

Aşağıdaki örnek ise *Şaman Nəyəsiyəm Mən Yurd Yərində* şiirindən alınmıştır ve burada da fiilimsi ekleri tekrar etdilmektedir:

Mənim bu qurbanlıq canımdan keçən,

Şaman duasıtək titrədib məni

Ruhumda dolaşib qanımdan keçən

Titrəyən əlimdə, əsən dizimdə...

Gözümdə oynayan, dilimdən qopan,

İçimdə gömülən qeyrətsən, nəsən? (*Şaman Nəyəsiyəm Mən Yurd Yərində*)

7.2. Kelime Tekrarı

Rüstəm Behrudi şiirinde sıklıkla başvurduğu tekrarlardan biri kelime tekrarlarıdır. Bu tekrarları yaparken şair vermek istediği mesajı güçlendirmek ve ahengi sağlamak gibi amaçlara sahiptir. Tekrar konusunda en önemli bölüm kelime tekrarıdır. Tekrarın, asıl maksadı tekit, pekiştirmedir (Saraç,2007: 196). Tekrar (Təkrîr) ile ifadeye açıklık kazandırmanın yanı sıra tekrar edilen kelimeye muhatabın dikkatini çekme ve bu yolla sözün tesirini artırma sağlanır. (Saraç,2007: 196) Tekrar edilen kelimeler şairin, ruh ve fikir dünyasının açık iletileri olmaktadır. Aşağıdaki mısra ve dördlüklerde kelime tekrarları örneklenmiştir:

Yol gedirəm mən dəli,

Bu *yol* dəli, mən dəli.

Bu nə *yoldu* əvvəli,

Və sonrası içində (*Mən yolam - özümü gedirəm*)

Olanlar olacaq, olacaq olub

İlahi, təkrardı, təkrardı hər şey. (*Bu Ömür Həç Nədir Təkrardan Özgə*)

Ey qəmi tükənməz adam,

Qəmin dərmanı qəmdi, qəm. *(Qul Oldum Şaha Gedirəm)*

Gəlsin, divanələr gəlsin.

Daha kimlər, nələr gəlsin...

Ölməz olan ölər, gəlsin,

Ölümü öyən vaxtıdı. *(37 YAŞ)*

Ruhtək gəzirdim göydə mən,

Deyin, nə tapdım yerdə mən?

Öldürdüm dərdi dərdə mən,

Öldürün məni, öldürün! *(Öldürün məni, öldürün!)*

Köhnədən köhnədir, təzədən təzə

“Sevirəm” sözüdür yaşar dünyada *(Bu Ömür Həç Nədir Təkrardan Özgə)*

7.3. Mısra Təkrarı

Rüstəm Behrudi mısra təkrarlarını en fazla son dizədə yapmaktadır. Şair pek çok şiirinde mısra təkrarını kavuştak-nakarat biçimiyle kullanmaktadır. *Öldürün məni, öldürün!* adlı şiirinde her dördlüğün sonunda “*Öldürün məni, öldürün!*” mısraı təkrar edilmektedir.

Əldə yüz bəhanə var,

Öldürün məni, öldürün!

Məni öldürməyə nə var?

Öldürün məni, öldürün!

Çərxi-fələk, tərsinə dön,

Sirli Tanrı dərsinə dön.

Mən çıxmışam bəndəlikdən,

Öldürün məni, öldürün!

Tanrıya qul bir şamanam,

Sizə verilmiş amanam.

Yalnızlığım... atam, anam...

Öldürün məni, öldürün!

Məhəmmədəm, gör hökmümü,

Daş altdayam Musa kimi,

Çarmıxdayam İsa kimi...

Öldürün məni, öldürün!

Mısra təkrarları pek çox yerdə şiir içində bir vurguyu, düşüncəyi güçləndirməyi amaçlayan birer ifadə olaraq yer almışdır:

... Kül olmaq, qarışmaq

Tanrının atəşgahda oduna.

And olsun!

And olsun!

Masmavi göy üzü altında

Qıpqırmızı qanımla suvardığım

Yamyaşıl məmləkətin adına

Zalım dost! Qoy deyim... (And Olsun)

7.4. İfade Təkrarı

Rüstəm Behrudi, şiirlerinde birbirine benzeyen ifadelerin təkrarına başvurmuşdur. Bu ifadələr yapı bakımından neredeyse birbirinin aynıdır. Şair təkrar sanatına çoxça başvurduğu *Bu Ömür Həç Nədir Təkrardan Özgə* adlı şiirində adətə, bize təkrar sanatının nasıl kullanılması gerektiğini anlatan bir mətin sunmuşdur. Bu şiirdə təkrarın hemen her çeşidinə başvurulmuşdur. Bu noktada şiirin adı manidardır. *Bu Ömür Həç Nədir Təkrardan Özgə* adlı şiirindən aldığımız şu mısralar ifadə təkrarına iyi bir örnək olmuşdur:

Bəlkə min il əvvəl yaşamışam mən,

Bəlkə min il sonra yaşayacağam.

...

Ey məni sükuta qərq edən heyrət,

Məni öldürməyə bu sükut yetər.

Gözlərim kor oldu bu yeddi rəngdən,

Qulağım kar oldu sus, ey səs, yetər.

...

Gözlərim kor oldu bu yeddi rəngdən,

Qulağım kar oldu sus, ey səs, yetər.

Şair, Vida Türküsü adlı şiirinde her dördlüğün sonunda “-an gəlsin” yapısını şu biçimlerde tekrar etmiştir:

Mən yalqızam bir qurd kimi,

Mənnən birgə *qalan gəlsin*.

Talanmışam bir yurd kimi,

Qisasımı *alan gəlsin*.

Bir sevda var – ləçək-ləçək,

Sən bilməsən, kim biləcək?!

Cəhənnəmdə bir kafir tək

Nə çəkirəm: *bilən gəlsin*.

Qeyrətdirsə qanıdakı,

Nə öndəki, nə sondakı?!

Mənim Tanrı dağındakı

Qismətimi *bölən gəlsin*.

Bu gün Şaman imanını,

Öz içində Turanını,

“Damarında Türk qanını

Zərrə-zərrə *bulan gəlsin*”.

Uymayıb düşmən sözünə,

Güzgülər geyib dizinə,

Namazını qurd üzünə

Yarpaq üstə *qılan gəlsin.*

Gedin Çinə vara-vara.

Xəbər verin uyğurlara.

Tikə-tikə, para-para

Olunmuşam *talan, gəlsin.*

Nə veribdi tövbə mənə?!

Tövbə etmək tövbə mənə.

Gəlib çatıb növbə mənə

Mənnən birgə *ölən gəlsin.*

7.5. Dörtlük Tekrarı

Rüstəm Behrudi'nin çok sayıda başvurduğu bir diğer tekrar biçimi de şairin temel nazım birimi olan dörtlük tekrarıdır. Rüstəm Behrudi pek çok şiirini başladığı dörtlükle bitirmeyi bir ahenk unsuru olarak kullanmıştır. İncelenen şiirlerin 51 tanesi şairin şiire başladığı dörtlük ile son bulmaktadır. Bu duruma *Sərxoş və Boş Qədəh* adlı şiiri örnek gösterebiliriz:

Ah, uzaqlar, bir də biz,

Niyə girdik günaha?!

Ömrüm bitir deyəsen,

Uzaqlar görsənmir daha.

Qan içində; geydiyim,

Köynəyə bax, köynəyə.

Sən varsan bir də kölgəm

Ümid yoxdu heç nəyə.

Sən ölən bir mələksən

Mən tabutun üstə çiçək.

Nə bu çiçək solacaq,

Nə o matəm bitəcək.

Bilirəm, anlamazsan,

Sən nə anddan, nə əhdən.

Səni içdim; bir sərxoş,

Nə anlar boş qədəhdən.

Sənin Allahın yoxdu,

Mənim Allaha yolum.

Belə Allahsız olma,

Olma, qurbanın olum.

Ah, uzaqlar, bir də biz,

Niyə girdik günaha.

Ömrüm bitir deyəsan,

Uzaqlar görsənmir daha.

(Sərxoş və Boş Qədəh)

II. BÖLÜM

3. TÜRLERİNE GÖRE KELİME SIKLIĞI TABLOLARI

Önsözde de söylediğimiz gibi çalışmanın temel verilerini elde etmek için, ilk yaptığımız iş tablolar oluşturmak olmuştur. Tablolardaki bu veriler sayesinde çalışma şekillenmiştir. Bu bölümde kelime türleri ve sıklıklarını gösteren tablolara yer verdik.

3.1. ADLAR

İSİMLER	SIKLIK
Abrəşon	1
Ac	11
Acı	6
Açar	3
Açıq	4
Ad	63
Ada	3
Adalət	1
Adam	110
Adamlıq	2
Adəm	12
Adilik	2
Agı	1
Ağaç	113
Ağı	8
Ağıl	5
Ağıllı	1
Ağır	2

Ağız	11
Ağrı	8
Ağrı Dağı	2
Ah	40
Ahmaq	1
Akvarium	1
Alçaq	2
Aldanış	1
Aləm	3
Algış	1
Alın	4
Allah	148
Allahlıq	1
Allahsız	1
Alma	2
Alov	7
Alt	9
Altay	7
Alver	2

Aman	5
Amerika	1
Amin	3
Amsterdam	1
An	42
Ana	35
And	33
Andsız	2
Ara	9
Arab	1
Araba	1
Aral	1
Aralıq	1
Aram	1
Arabça	1
Araq	1
Araz (çayı)	20
Ard	1
Arı	3
Arılıq	1
Arxadaş	1
Arsız	2
Arxa	2
Arxasız	1
Arxideya	1
Arzu	17
Asan	2
Aslı	2
Astar	1
Aşiq	2
Aşkabad	1
At	10
Ata	10

Atəş	24
Atəşbəcək	4
Atəşgah	2
Atilla	1
Atlı	1
Avqust	3
Axı	4
Axır	10
Axirət	1
Axşam	5
Ay	31
Ayaq	20
Ayaq Daşı	1
Ayə	1
Ayıq	2
Ayna	19
Ayrı	2
Ayrılıq	119
Az	4
Azad	1
Azadlıq 40	40
Azadlıq (Meydanı)	9
Azan	2
Azərbaycan	15
Azrayıl	3
Baba	15
Babək	2
Bacı	14
Baggal Qarapət	1
Bağ	6
Bağır	5
Bağlama	1

Bağlı	2
Bağlılıq	1
Baha	3
Bahar	10
Bakı	18
Bal	1
Bala	10
Balaca	1
Balınc	1
Balıq	13
Balta	1
Bar	2
Barmaq	4
Baş	44
Başdaşı	21
Başqa	2
Başqırd	1
Baxış	2
Bay (Gölü)	2
Bayatı	3
Bayır	2
Baykal	1
Bayram	1
Bayraq	6
Bazar	9
Bəbək	2
Bədava 6	6
Bədən	53
Bədöy	1
Bəhanə	7
Bəhrudi (Özel)	1
Bəla	6
Bəli	1

Bəlli	6
Bənd	2
Bəndə	35
Bəndəlik	6
Bəniz	2
Bənövşə	2
Bərabər	1
Bəs (Kafi)	2
Bəs	5
Bəsi	2
Beş	5
Bəşər	2
Bəşik	4
Bəşiy	1
Bətər	1
Bətin	2
Bəxanə	1
Bəxt	31
Bəxtəvər	1
Bəy	4
Bəyrək	3
Bıçaq	1
Biçim	1
Biganə	1
Bilək	1
Bilim	1
Bir	19
Bivec	1
Boğaz	2
Boğaziçi	1
Bomba	5
Bomboş	12
Boran 1	1

Borçlu 1	1
Boş	2
Boşluq	12
Boşuna	8
Boy	25
Boyun	2
Bozat	2
Bozqurd	8
Böyük	7
Böyüklük	2
Budaq	14
Budaqsız	1
Budda	1
Bugün	18
Buğda	1
Bukün	1
Bulaq	4
Bulud	24
Bun-Türk	1
Burç	1
Butam	1
Buxara	1
Buz	1
Büt	1
Bütöv	1
Bütövlük	10
Bütpərəst	1
Cafər Ağa	1
Cahan	1
Cam	1
Can	79
Canatma	1
Canavar	2

Cansız	1
Cavab	2
Cavan	2
Caynaq	1
Cəhənnəm	39
Cəlil	1
Cəllad	2
Cəngi	2
Cənkəllik	1
Cənnət	18
Cənub	1
Cərrah	1
Cəsarət	3
Cəza	4
Cığır	1
Cır Armud	1
Cırtan	1
Cib	3
Cür	1
Cürə	2
Çadır	2
Çağ	8
Çağrış	2
Çamlıca	1
Çanı	1
Çarə	5
Çarmıx	10
Çarx	2
Çay (Nehir)	18
Çe Qevara	2
Çən	4
Çəşmə	1
Çətin	7

Çılğın	5
Çiçək	65
Çilik	1
Çin	2
Çin Səddi	1
Çinar	2
Çinə	1
Çiyin	5
Çoban	1
Çox	6
Çöl	7
Çörək	5
Dad	1
Dağ (yara)	9
Dağ	50
Dahi	2
Dahilik	2
Dal	6
Dalga	1
Dam	1
Damar	3
Dan	12
Dar	5
Dar Ağacı	25
Daş	50
Daşkənd	1
Dava	3
Daxma	1
Dayaq	1
Dədə	15
Dədə Gorqud	4
Dədəlik	1
Dekabr	4

Dəli	37
Dəlilik	4
Dəlixan	1
Dəm	3
Demir	2
Dəniz	52
Dərbənd	3
Dərd	195
Dərd-i Sər	2
Dərdli	1
Dərə	5
Dərgah	5
Dərin	1
Dərman	4
Dərs	6
Dərviş	28
Dərviş Yunus	1
Dərvişlik	5
Dəstə	2
Dəvət	1
Dəyanət	1
Deyil	90
Dəyirmançı	1
Dib 1	1
Dibçək	6
Didar	1
Didərgin	1
Dil	61
Dilək	1
Dilənçi	1
Din	43
Dinçlik	1
Dinçlik	2

Dinsiz	1
Dirək	1
Diri	4
Div	23
Divanə	16
Divanəlik	1
Divar	3
Diyar	1
Diz	3
Doğma	1
Doğmalıq	2
Doğru	2
Doğum	3
Dolu	2
Don	11
Doqquz	1
Dost	16
Dönük	1
Dönüm	1
Dörd	3
Döş	2
Dövlət	4
Döyüş	9
Döyüşçü	1
Dözüm	10
Dua	45
Duman	21
Durna	2
Dustağ	1
Duyğu	2
Dükən	1
Dünən	7
Dünya	73

Düşmən 23	23
Düz	7
Düzen	3
Düzlük	1
Əba	1
Əbədi	1
Əbədiyyət	14
Əcəl	4
Əcəm	1
Əcnəbi	1
Ədalət	1
Ədam	3
Ədəbiyyət	2
Əfəndi	4
Əfsanə	1
Əfsun	1
Əqidə	1
Əhd	3
Əhtiyac	3
Əjdaha	2
Əkis	7
Əkran	1
El	8
Əl	85
Əlac	8
Əlçatmazlıq	1
Elçi	2
Ələk	2
Ələm	1
Ələyküm-salam	11
Əlvida	5
Əmanət	1
Əməl	2

Əmir	1
Əmir Təymur	1
Əngəl	1
Əppək	1
Ər	10
Ərhun	1
Ərz	1
Ərzə	1
Ərzurum	2
Əsa	3
Əsabə	1
Əsəb	3
Əsər	1
Əsil	5
Əsir	13
Əsirlik	1
Əsli (özel)	2
Əsrdaş	2
Əşk	1
Eşq	32
Ət	1
Ətək	1
Ətibarsız	1
Ətir	3
Ev	37
Əvəz	4
Əvlad	9
Əvvəl	19
Əyan	1
Eyfel	1
Əyin	3
Əyyaş	1
Əzab	24

Əzəl	4
Əziyətsiz	1
Əziz	1
Faciə	3
Fağır	2
Fahişə	10
Fanilik	1
Fələk	4
Fələstin	3
Fəndgir	1
Fərman	4
Fərq	11
Fəryad 1	1
Fəsil	3
Fevral	1
Fikir	3
Fosfor	1
Fövq	1
Füsunkar	1
Füzuli	5
Gazi	1
Gecə	63
Gediş	3
Gələcək	14
Gəlin	3
Gəlincik	1
Gəliş	1
Gəlişim	1
Gəmi	15
Gənim	2
Gəniş	2
Genişlik	1
Gərək	32

Geri	2
Gərib	5
Gəriblik	2
geyrət	1
Gəzəb	2
Gəzet	1
Qıraq	3
Gilənar	2
Giləy	2
Giyam	1
Giz	1
Gizl	1
Goca	1
Gol	2
Gor	7
gödək	3
Göl	2
Görk	2
Görkəm	1
Görüntü	4
Görüş	3
Göstəriş	1
Gövdə	2
Göy	109
Göy Tanrı	1
Göyçə	1
Göynək	3
Göytürk	1
Göyüzü	40
Göz	108
Gözəl	33
Gözyaşı	28
Gurur	2

Güc	10
Gücsüz	1
Gül	16
Güllə	2
Güman	4
Gümüş	1
Gün	77
Günah	73
Günahkar	3
Günahlı	1
Günahsız	2
Günbatan	4
Gündoğan	4
Gündüz	3
Günəş	20
Güntəkin	2
Gürbət	1
Gürşad	2
Gürub	1
Güzəran	1
Güzgü	1
habərsiz	2
Hacı	1
Haça	1
Hakim	1
Hal	27
Halal	1
Halı	1
Haqq	91
Haqq-hesab	1
Haray	15
Hava	13
Havayı	1

Hay	4
Hazır	1
Heçlik	3
Hədd 4	4
Hədə 1	1
Hədən 4	4
Hədiyyə 1	1
Həlvət 1	1
Həmədan 1	1
Həmən	1
Həqiqət	11
Hesab	4
Həsət	30
Həvəs	2
Həvva	5
Həya	1
Həyat	7
Heybə	1
Həyət	1
Həykəl	8
Heyrət	4
Həzər	1
Həzin	1
Hıçqırır	1
Hicran	2
Hiss	5
Holavar	2
Hökm-i qati	1
Höküm	5
Hörümçək	1
Hudabay	1
Hudayar Bəy	3
Hun	2

Huzur	2
Hücrə	5
Hünər	1
Hüzün	7
Hüzur	5
İblis	35
İç	115
İdil	1
İgid	10
İhtiyər	1
İki	2
İl	94
İlah	1
İlahi	1
İlan	7
İldırım	1
İlham	3
İlim	3
İlk	2
İlkbahar	11
İmam	1
İman	20
İmanlı	1
İmansız	1
İmtihan	1
İnad	1
İnam	3
İnan	1
İncil	9
İnfarkt	1
İnilti	3
İnsan	6
İntiqam	1

İran	1
İsa	24
İsmarış	1
İsmayıl Ağa	1
İstanbul	1
İstək	16
İş	30
İşıq	40
İtim	1
İyirmi	1
İynə	1
İz	2
İztirab	1
Janna Dark	1
Kadıköy	1
Kafir	5
Kağız	14
Karvan	4
Kəb	1
Kəbə	3
Kəçid	1
Kəder	40
Kəfən	3
Kəfli İskəndər	1
Kələkbaz	1
Kəlmə	4
Kəlməbaşı	1
Kəm	3
Kənar	1
Kəncən	1
Kənd	20
Kendir	1
Kəpənək	4

Kərəm	2
Kərkük	3
Kes	12
Kəşif	1
Keşiş	1
Kəşkül	3
Kəşməkəş	1
Keyif	1
Keyxosrov	1
Kiçik	3
Kilsə	1
Kimsəsiz	7
Kin	3
Kirpik	2
Kişi	11
Kişnerti	1
Kitab	13
Köç	3
Köhnə	5
Kök	8
Köküs	1
Kölə	1
kölgə	24
Kömək	1
Könül	55
Könülsüz	1
Köpək 1	1
Körpə	5
Körpü	6
Kötük	1
Köy	1
Köyğü	1
Köynək	10

Köz	9
Kuba	3
Küçə	7
Küfr	1
Kül	20
Külək	40
Kür (nehir adı)	2
Kürə	3
Kürk	1
Kürsü	3
Küy	1
La ilahə illallah	1
Lal	1
Layla	1
Lazım	2
Ləçə	1
Ləçər	6
lənət	4
Leonardo Da Vinçi	1
Lərzə	1
Ləysan	1
Libas	4
Lil	2
Liman	6
London	1
Luvr	1
Lüksemburq	1
Macal	1
Mağar	2
Mağara	1
Mahmud Dərviş	1

Mahnı	3
Mahsul	1
Mal	2
Malumat	1
Maral	1
Maraqlı	1
Maş	1
Matəm	2
Matəmgah	1
Mavi	6
Məbəd	5
Məbədğah	1
Məcra	1
Məddah	1
Məddahlıq	1
Məğlubiyət	2
Məhəbbət	4
Məhəbət	1
məhək	1
Məhəmməd	19
Məhkəmə	1
Məhkum	1
Məhrəc	1
Məkan	1
Məkansız	1
Məkkə	2
Məktub	9
Mələk	85
Məmləkət	19
Mən	1
Mənəmlik	2
Mənzil	14
Mərd	3

Mərhəmət	1
Mərmər	1
Məscid	2
Məskən	1
Məşə	4
Meydan	6
Meyxana	3
Məzar	33
Məzarçı	1
Məzarlıq	11
Millət	10
Min	4
Minarə	4
Minilki	1
Minnət	1
Mirzə	1
Misal	2
Misra	6
Molla	1
Möcüzə	3
Möhtac	2
Möhür	2
Mövsüm	5
Muallim	1
Muamma	1
Musa	18
Muştuluq	1
Müfəttiş	1
Müntəzir	1
Müqəddəs	2
Müsəfırxana	2
Müsəlman	1
Müsibət	1

Müşkül	2
Müştəri	1
Nadan	1
Nağıl	23
Nağıldeyən	1
Nahaqq	7
Nalə	2
Namaz	4
Namərd	7
Namus	1
Narahat	2
Naşı	4
Naşılıq	1
Naxçıvan	1
Naxır	1
Nazim	1
Nazlı	1
Nazsız	1
Nəfəs	7
Nəfis	5
Nəğmə	10
Nəğməsiz	1
Nəhayətsiz	1
Nəhayətsizlik	1
Nənə	1
Nərə	1
Nəsimi	1
Nəşə	6
Nəvə	12
Nida	1
Nifrət	5
Nisgil	5
Nisyə	1

Nişan	1
Niyyət	4
Nizə	1
Notrdam	2
Novruzəli	1
Nöqtə	2
Növbət	5
Növbət-i külə	1
Nuh	4
Nur (Özel)	1
Nur	14
Ob	1
Oba	1
Ocaq	35
Ocaq Taşı	1
Od	64
Odpərəst	1
Oğlan	3
Oğul	27
Oğulluq	1
Oğuz	10
Olum	3
Onsuz	1
Ordu	1
Orman	1
Orta	3
Orxan	5
Ot	12
Otaq	7
Otuz Dörd	2
Ov	3
Ovçu	1
Ovsun	3

Ovsunlu	1
Ox	4
Oxuyucu	1
Oyaq	1
Oylaq	1
Oynaş	1
Oyun	8
Oyuncaq	3
Oyuq	1
Öc	1
Ölçü	3
Ölkə	4
Ölməzlik	2
Ölü	12
Ölüm	111
Ölüm Mələk	1
Ölümsüz	1
Ömür	56
Ön	20
Örtü	1
Ötükən	1
Övlad	2
Öyüd	1
Öz	1
Özbək	2
Özgə	7
Özül	1
Pambıq	2
Para	1
Parça	2
Parıltı	4
Paris	10
Passaj	1

Pay	6
Payız	86
Paytaxt	1
Pədən	1
Pələnək	2
Pənah	1
Pəncərə	20
Pənçə	1
Pərdə	7
Pərən	1
Pərsənək	2
Pərvanə	3
Pətək	3
Pıçılı	12
Pis	1
Piyada	1
Plan	1
Polad 1	1
Poz	1
Prometey	2
Puç	1
Pul	6
Pusgusuz	1
Qabaq	1
Qabilə	1
Qada	1
Qadın	13
Qadınlıq	1
Qağayı	1
Qala	3
Qalacaq	2
Qalım	1
Qalib	1

Qalxan	2
Qam	1
Qamera	1
Qamət	1
Qan	56
Qanad	7
Qansız	1
Qanun	6
Qapı	53
Qapıçı	1
Qar	19
Qara	6
Qara Xan	1
Qaraçı	1
Qaranlıq	4
Qaranquş	2
Qarayazı	1
Qardaş	31
Qarğa	4
Qarğı	1
Qarğış	6
Qarış	1
Qarışğa	1
Qarışlıq	3
Qarlı	2
Qarşı	2
Qartal	1
Qaşgar	1
Qat	2
Qatil	2
Qaya	4
Qayğı	1
Qayıq	1

Qayrət	1
Qaysaq	1
Qazanc	1
Qazax	1
Qazı	2
Qazi	1
Qəbir	21
Qədəh	1
Qədər	8
Qədim	1
Qəfəs	10
Qəhər	2
Qəhqəhə	2
Qəhraman	1
Qəlb	6
Qələbə	2
Qələm	19
Qələmli	1
Qəlib	2
Qəm	100
Qənim	2
Qərargah	1
Qərb	1
Qərib	13
Qəriblik	3
Qeyb	3
Qeyrət	5
Qəzəb	2
Qılinc	16
Qılıq	2
Qın	6
Qıpcaq	2
Qırğız	2

Qırhaltı	1
Musibəti	
Qış	11
Qıyluqal	1
Qız	36
Qızcığaz	2
Qızıl	1
Qibla	1
Qiblə	1
Qisas	3
Qismət	4
Qiyam	7
Qiyamət	19
Qlava	1
Qoca	2
Qohum	1
Qol	11
Qol (bitki)	2
Qolsuz	1
Qonaq	8
Qonçə	1
Qopuz	4
Qor	6
Qorqut Dədə	1
Qoruqçu 1	1
Qorxu	17
Qosqoca	1
Qoxu	3
Qoyun	2
Qödəkayaq	1
Qucaq	2
Qudret	1
Qul	20

Qulaq	4
Qulluq	1
Qum	2
Quran	14
Qurban	4
Qurbanlıq	1
Qurd	33
Qurum	1
Qurur	1
Quş	18
Quşluq	1
Qüds	1
Qürbət	5
Qürub	2
Qüvvət	1
Rahatlıq	2
Razı	2
Rəhbər	2
Reklam	2
Rembo	1
Rəng	25
Rəsım	2
Rö'ya	2
Ruh	281
Rüzgar	27
Saat	3
Saat Meydanı	1
Sabah	38
Saç	21
Saçlı	1
Sadələvh	1
Sağ	4
Sahib	8

Sahil	12
Salam	24
Sap	3
Sapand	3
Saray	1
Sarban	1
Sarğı	1
Sarı	2
Sarmaşiq	1
Savab	6
Savalan	1
Savaş	6
Sayı	1
Sayqon	1
Saz	4
Səadət	3
Səbəb	3
Səbir	14
Səbra	1
Səccadə	1
Səda	1
Sədd	2
Səhər	5
Səhid	1
Səhv	1
Səksəkə	1
Səma	1
Sena	1
Sənəm	1
Sənsiz	1
Sənsizlik	1
Sər	1
Sərhəd	3

Sərsəm	6
Sərsəri	1
Sərxoş	10
Səs	60
Sətdarhan	1
Sevda	62
Sevgi	47
Sevgili	8
Səvinc 25	25
Sıra	1
Sırlı	1
Sifət	1
Silah	2
Sin	1
Sinə	7
Sinqapur 1	1
Sirr	43
Sol	2
Son	69
Sonbahar	23
Sonra	5
Sonrasızlıq	1
Sonsuz	1
Sonsuz	1
Sonsuzluq	13
Sonuncu	1
Sorğu	1
Soy	3
Soyad	2
Soyuq	2
Soyuqluq	2
Söhbət	1
Söz	198

Su	31
Sual	3
Sufi	1
Sur	1
Surət	1
Susuz	2
Sübh	1
Süd	3
Süfrə	1
Sühtə	1
Sükut	7
Sülh	1
Sünbül	2
Süngü	2
Sürgün	1
Sürü	4
Şad	1
Şah	9
Şahid	1
Şahin	6
Şair	37
Şam	12
Şaman	16
Şam-pərvanə	1
Şarap	1
Şaxta	1
Şe'r	1
Şəb	1
Şeh	1
Şəhər	25
Şehərbaşı	2
Şəhid	3
Şer	4

Şərab	3
Şəriət	3
Şərik	1
şərin	1
Şərq	3
Şərür Düzü	1
Şətil	1
Şəyh Ahməd	1
Şəyh Nəsrullah	3
Şeytan	18
Şıggıltı	1
Şöhrət	2
Şuşa	4
Şüar	1
Şübhə	1
Şükür	5
Şüşə	4
Tab	3
Tabut	29
Tac	2
Tale	41
Tam	1
Tamah	2
Tamam	1
Tamarzı	1
Tamaşa	1
Tanış	3
Tanrı	257
Tanrı Dağ (1)	7
Tanrı Qarahan	1
Tanrılıq	2
Tanrıqut Mete	1
Tanrısız	2

Tarix	6
Tarla	1
Taxt	31
Tay 1	1
Təbriz	8
Təbrizsiz	1
Təhər	3
Tək	19
Təklik	20
Təkrar	4
Tələvizor	1
Tələy	1
Təmiz	3
Təmizlik	6
Tən	1
Təndir	2
Tənha	14
Tənhalıq	60
Təqət	1
Ter	3
Tərə	1
Tərəf	2
Tərəzi	1
Tərif	1
Təriqət	2
Tərs	6
Təsəlli	2
Təyyarə	2
Təzə	10
Tezlik	2
Tilitqan	1
Tilsim	10
Titrəyiş	1

Torino	1
Torpaq	71
Torqovı	1
Torun	1
Toxum	1
Toy	6
Toz	5
Tövbə	54
Tövrət	1
Tufan	3
Tula	1
Tunel	1
Tur	1
Turan	17
Tuş	1
Türk	8
Türkmən	2
Türkü	1
Tüstü	7
Uc	11
Uca	7
Ucalıq	11
Ucuz	1
Uçurum	9
Udan	1
Udum	1
Uğur	4
Ulaq	1
Ulduz	27
Ulu	1
Uluğ Bey	1
Ulus	1
Umud	4

Umudsuz	2
Urmiya	2
Usta	1
Ustad	11
Uşaq	7
Uyğur	1
Uzaq	28
Uzun	2
Üç	1
Üfük	2
Ümid	15
Ümidsizlik	1
Ün	2
Unvan	1
Ünvansız	1
Ürək	48
Üst	91
Üsyan	4
Üz	40
Üzlü	12
Üzüm	1
Üzüntü	2
Var	204
Varedora 1	1
Varlıq	3
Vatikan	1
Vaxt	95
Və'də	7
Vəc 1	1
Vəd 1	1
Vəli	1
Vəsiyyət	1
Vətən	41

Vətəndaş	9
Vətənsiz	1
Vəzifə	2
Viranə	1
Volga	1
Vuruş	1
Vüsal	7
Xahiş	1
Xaliq	3
Xalq	13
Xan Araz	1
Xanədan	1
Xanım	1
Xatai	1
Xatirə	5
Xəbər	24
Xəbərsiz	2
Xəlbir	1
Xəncər	1
Xərçənk	1
Xəritə	1
Xəstə	1
Xəstəxana	2
Xətir	3
Xəyal	1
Xəyanət	1
Xeyir	1
Xəzan	2
Xəzəl	3
Xəzər	4
Xirqə	5
Xor	3
Xoş	1

Xoşbəxt	5
Xoşbəxtli	1
Yad	20
Yaddaş	5
Yadigar	1
Yadlıq	1
Yağ	4
Yağı	2
Yağış	48
Yalan	17
Yalın	3
Yalnızlıq	26
Yalqız	21
Yalquzaq	11
Yaltaq	1
Yalvarış	1
Yaman	1
Yamyaşıl	1
Yan	18
Yanaq	2
Yanıqlı	1
Yanlış	1
Yanvar	2
Yapı	1
Yar	9
Yara	22
Yaradan	1
Yaraşiq	1
Yarı	7
Yarım	1
Yarın	1
Yarpaq	65
Yas	20

Yasin	1
Yaş	38
Yaşıl	2
Yaşın	1
Yaşlı	1
Yataq	1
Yaxın	8
Yaxşı	2
Yay	8
Yaylaq	1
Yaz	16
Yazı	32
Yazıq	7
Yeddi	1
Yək	5
Yel	5
Yelkən	2
Yelkənsiz	1
Yemək	1
Yen	1
Yenilməzlik	1
Yenisey	2
Yer	125
Yeraltı	1
Yerkürə	3
Yerli	1
Yerüzü	19
Yıl	1
Yiyə	1
Yol	155
Yolçu	12
Yolçuluq	3
Yoldaş	5

Yorğun	2
Yosun	5
Yovşan	17
Yox	168
Yoxluq	2
Yönsüz	1
Yumaq	1
Yurd	52
Yurddaş	2
Yurdsuz	1
Yuva	12
Yuxa	1
Yuxu	28
Yük	5
Yürek	1
Yüz	3
Zalım	10
Zaman	57
Zat	1
Zəbur	3
Zəfər Tağı	1
Zəhər	2
Zəlzələ	1
Zəmi	2
Zəncan	1
Zəncansız	1
Zəng	2
Zərdüş	1
Zərrə	1
Zəvvar	2
Zəynəb	2
Zindan	2
Zirvə	1

Ziyafət	1
Zoğal	2
Zor	3

Zülmət	5
Zülüm	1

3.2.SIFATLAR

SIFATLAR	SIKLIK
250 km-lik	1
Adlı	17
Adsız	6
Ağ	4
Ağıllı	1
Ağır	4
Ağızlı	1
Al	2
Alabəzək	1
Alovdan	1
Alovlı	1
Altun	1
Arısız	1
Asılı	1
Atəşdən	1
Axar	1
Axır	5
Ayrılıqsız	1
Azad	1
Bakirə	3
Bal	1
Başlı	1
Başsız	1

Bayraqlıq	2
Bəd	1
Bədbəht	1
Bədöy	1
Bəlli	1
Bənövşə	1
Beş	1
Beşləçək	1
Bəxtiyar	1
Bəxtsiz	1
Bəyaz	1
Bəzək	1
Bir	427
Biraz	4
Birazca	1
Bircə	14
Bircür	3
Birtikə	1
Boş	15
Boyat	1
Boz	2
Böylə	1
Böyük	14
Bu	514

Bucür	5
Bulanıq	2
Bütün	4
Canlı	1
Cavan	3
Cəzasız	1
Cılız	2
Cür	1
Cüre	1
Cüt	1
Çətin	1
Çılpaq	21
Çox	9
Dadlı	2
Dahi	1
Dar	4
Darıxan	2
Dəli	19
Dəlisov	2
Dərdli	1
Dərin	1
Dərmansız	1
Dibli	1
Didərgin	2
Dilli	1
Div	1
Divanə	2
Doğma	4
Doğru	2
Dolama	2
Donlu	1
Dost	1
Dönük	2

Dörd	5
Döyüşçü	1
Dualı	1
Düz	1
Əbasız	2
Əbədi	8
Əksi	1
Əlcə	1
Ələ	4
Elli	1
əlli	1
Ər	2
Əsən	1
Əski	1
Əvvəl	1
Əvvəlki	3
Əyni	1
Fağır	2
Fahişə	1
Gedir	1
Gəmisiz	1
Geniş	1
Gidi	1
Gizli	2
Görklü	3
Gözəl	14
Gücsüz	2
Günahdan	1
Günahkar	11
Günahlı	1
Günahsız	5
Gür	1
Hamı	1

Hansı	18
Haqq	5
Haraydan	1
Harın	1
Həç	13
Həçbir	5
Həmənki	1
hər	70
Hərbir	2
hərcür	2
Həsətli	2
Həyir	1
Həykəl	1
Hüznlü	1
İçimdəki	10
İgid	2
İki	4
İlahi	8
İlk	13
İllik	2
İllik	4
İpək	1
İsti 1	1
İşıqlı	1
Kapitansız	1
Kəderli	9
Kəfənsiz	1
Kəhər	1
Kiçik	8
Kimsəsiz	4
Kirayə	3
Kəhraba	1
Köçəri	5

Köhlən	1
Köhnə	5
Köklü	2
Köməksiz	1
Körklü	1
Köynəklik	1
Kuçili	1
Lal	1
Lap	1
Layiq	2
Manatlıq	1
Masmavi	1
Mavi	3
Məddah	1
Məkansız	1
Mil	1
Milyon	8
Min	60
Min üç yüz	4
Minarəli	1
Müqəddəs	13
Nadan	1
Nallı	1
Nome'lum	1
Namərd	1
Naxaləf	1
Nə	77
Nə qədər	3
Necə	17
Nəcür	7
Nəğməkar	1
Nəğməli	1
Nisgilli	1

O	90
On üç	1
Onsuz	1
Ortaq	1
Otuz	1
Otuz beş	1
Otuz dörd	1
Otuz üç	1
Otuz yeddi	4
Ovsunlu	2
Ovuç	1
Oyunlu	1
Ögey	1
Ölü	1
Ölümsüz	1
Ötəri	2
Özgə	19
Pak	2
Para	1
Pəncərəsiz	1
Pərdəsiz	3
Pıçılıtlı	1
Piyada	1
Qaba	4
Qabarlı	2
Qanadsız	1
Qanlı	1
Qanuni	1
Qapısız	1
Qara	28
Qardaşsız	2
Qarşı	4
Qayğısız	2

Qayıqsız	1
Qazılıq	2
Qədim	1
Qəfil	2
Qem	1
Qəmli	1
Qərib	18
Qəribə	1
Qıpqırmızı	1
Qırmızı	1
Qırx	1
Qırx beş	3
Qırxıncı	1
Qız	1
Qızıl	5
Qoca	2
Qolça	2
Qorxulu	1
Qosqoca	4
Qoşa	1
Qoxulu	2
Qul	1
Qurbanlıq	1
Qurnaz	1
Quru	1
Sadiq	1
Sahibsiz	3
Sapsarı	9
Sarı	3
Sədalı	1
Sərgərdan	8
Sərsəri	1
Sərxoş	9

Səttarxansız	1
Sevdalı	2
Səvgili	5
Sirli	4
Son	31
Sonraki	1
Sonsuz	7
Sonuncu	15
Sopsoyug	1
Soyuq	6
Sübut	1
Şah	1
Şaman	2
Şamanlı	1
Şəkər	1
Şəvə	1
Şirin	4
Şiş	1
Talesiz	1
Tamam	1
Tək	9
Təkcə	1
Təkin	1
Təlli	1
Təmənnsız	1
Təmiz	1
Tənha	15
Tər	2
Tərtəmiz	2
Təzə	10
Tıfil	1
Tılsımlı	1
Tifil	1

Tövbəli	2
Uca	5
Ucuz	1
Ulduzlu	1
Ulu	11
Uzaq	1
Uzun	1
Üç	1
Üç yüz	2
Üçkünc	1
Ümidsiz	1
Ütülü	1
Vahiməli	3
Xirqəsiz	2
Xiyabansız	1
Xoş	2
Yad	6
Yalan	2
Yalancı	2
Yalın	1
Yalqız	8
Yaman	1
Yamyaşıl	1
Yaralı	1
Yarı	4
Yarımçiq	1
Yaşıl	8
Yaxın	2
Yaxşı	1
Yazıq	10
Yeddi	1
Yəddi	7
Yelkənli	1

Yelkənsiz	1
Yelli	1
Yorğun	1
Yüklü	1
Yüz	24
Yüz əlli	1

Yüz min	1
Yüz min	2
Yüzcürə	1
Zalım	13
Zor	2

3.3.ZAMİRLER

ZAMİRLER	SIKLIK
Başqası	1
Belə	2
Bir kəs	1
Bir kimsə	4
Bir şey	2
Biri	10
Biz	71
Bu	116
Bura	26
Burda	23
Çox şey	2
Hamı	32
Hanı	3
Hara	10
Harda	34
Hardan	17
Heç bir kəs	3
Heç bir şey	1
Heç kim	11
Heç nə	12

Heç kəs	12
Hər bir şey	5
Hər şey	53
Kəndi	2
Kəs	4
Kim	136
Kimsə	20
Mən	891
Nakam	1
Nə	229
Necə	14
Nəçi	1
Nədən	1
Niyə	1
O	70
Ona Buna	1
Onlar	5
Ora	6
Orda	10
Ordan	6
Öndəki	1

Öz	151
Özgə	12
Savayı	2
Sən	460

Siz	20
Sondakı	1
Şey	25

3.4.ZARFLAR

Acqarına	1
Açıq	3
Açıqca	1
Amansız	1
Ancaq	27
Anlıq	1
Aralı	1
Ardınca	3
Artıq	2
Arxamca	2
Asan	1
Avara	1
Axır	3
Az	7
Bac	1
Barı	6
Başı aşağı	1
Başına	1
Bə'zən	2
Belə	40
Bələcə	18
Bəlkə	48
Bəs	14

Beşölli	1
Bilə	1
Bir	13
Bir daha	1
Bir də	3
Bir dəfə	1
Bir kərə	1
Bir sabah	1
Bir vaxt	2
Biran	1
Biraz	7
Birazdan	10
Bircə	1
Bircə dəfə	2
Birdəfəlik	1
Birgə	1
Bir gün	19
Bir təhər	2
Bir vaxt	6
Bizsiz	3
Boş	1
Boşuna	2
Boyunca	6

Böylə	1
Bu axşam	1
Bu cür	3
Bu cürə	3
Bu gecə	5
Bu gündən	6
Bu yaz	1
Bugün	30
Bütöv	1
Cilovsuz	1
Cür	1
Çətin	2
Çox	20
Çoxaz	1
Çoxdan	11
Daha	121
Dalımca	4
Dar	2
Dəli	1
Dəlicəsinə	1
Dənizsiz	2
Dərin	2
Dərindən	1
Dışarı	1
Didərgin	3
Dinsiz	1
Dumansız	1
Dur	1
Dünən	2
Dünəndən	1
Düşmənsiz	1
Düz	1
Elə	56

Ən	25
Ən azı	2
Əvvəl	13
Əvvəldən	3
Gecə	5
Geri	2
Gizli	1
Gizlincə	1
Gizləndə	1
Gören	1
Gözəl	3
Günahsız	1
Gündüz	1
Gün-sabah	1
Haçan	1
Hanı	2
Haqq	1
Heç	35
Heç vaxt	3
Həç cürə	1
Heç vaxt	2
Hələ	19
Həmən	3
Həmişə	10
Hər gün	3
Hər tərəf	1
Hər yan	1
Hər cür	1
Hərdən	4
hərə	5
Hər gecə	3
Hər gün	4
Hökmən	1

İçəri	1
İkinci dəfa	1
İləri	1
İlk	2
İlkin	1
İndi	29
İndidən	2
İndiyəcən	1
İrəli	1
Kaş	1
Kəfənsiz	1
Küləksiz	2
Kümansız	1
Kür	1
Lap	8
Laylasız	1
Mənsiz	2
Min	1
Min dəfə	2
Min kərə	1
Nağılsız	1
Nahaq	2
Nahaqddan	1
Nə	1
Nə çür	10
Nə qədər	2
Nə sayaq	2
Nə tez	2
Nə üçün	2
Necə	9
Nə cür	2
Neçə	29
Nədən	18

Nə vaxt	1
Nəyə	3
Niyə	52
Onsuz	3
Ömürlük	2
Öncə	1
Pəncərəsiz	1
Qabaq	1
Qanadsız	1
Qapısız	1
Qarşı	3
Qərib	2
Rahat	1
Ruhsuz	1
Sabah	6
sadəcə	1
Sakitcə	1
Sənsiz	1
Sergərdan	1
Son	5
Sonacan	2
Sonbahar	1
Son dəfə	1
Sonra	20
Sonradan	8
Sözsüz	1
Talesiz	1
Taxtsiz	1
Tək	17
Təkcə	5
Təki	1
Təkrardan	1
Təmənnəsiz	1

Tərs	2
Tez	4
Təzdən	6
Təzə	2
Təzədən	3
Tövbəsiz	1
Uzaq	2
Uzaqdan	2
Vaxtsız	3
Vətənsiz	2
Xəbərsiz	4
Xəzəl	1
Yalan	4
Yalandan	2

Yalnız	2
Yaman	3
Yaralı	1
Yaxşı	1
Yazıq	1
Yəgin	1
Yenə	71
Yenidən	1
Yosunsuz	1
Yoxdan	1
Yuxarı	1
Yüz dəfə	7
yüz	2
yüz yol	2

3.5.FİİLLER

FİİLLER	SIKLIK
Aç-	68
Açıl-	24
Açıq ol-	1
Açıqla-	1
Adiləş-	1
Adla-	6
Ağar-	8
Ağla-	21
Ağlat-	1
Ağrı-	1
Al-	28

Alçalt-	2
Aldan-	2
Aldat-	6
Alın-	2
Alış-	4
Allan-	1
An-	1
Anla-	12
Anlat-	3
Apar-	28
Ara-	4
Araçı qıl-	1

Arın-	3
Arxalaşın-	1
Arzula-	1
As-	8
Asıl-	2
Aş-	4
Aşın-	1
At-	13
Ax-	16
Axtar-	3
Ayaq bas-	2
Ayaq dur-	1
Ayaqla-	1
Aydınlat-	4
Ayıl-	1
Ayır-	8
Ayrıl-	4
Az-	2
Azad eylə-	5
Azad ol-	2
Bacar-	2
Bağır-	1
Bağışla-	15
Bağla-	13
Balaca ol-	1
Ballan-	1
Barın-	2
Barış-	12
Barışdır-	5
Bas-	6
Basdır-	1
Başla-	13
Başlan-	2

Bat-	4
Bax-	131
Baxt elə-	1
Bayram ol-	1
Bələn-	2
Bəndə ol-	1
Benzə-	13
Bənzət-	1
Bəslə-	1
Bəslən-	1
Bez-	21
Bezdir-	2
Bəzə-	2
Bezik-	3
Biç-	4
Biçil-	1
Bil-	237
Bilin-	14
Biş-	1
Bit-	52
Bitir-	2
Biz eylə-	2
Boğ-	1
Bombalan-	1
Boş qal-	1
Boşal-	4
Boy ver-	2
Boya-	1
Boyan-	1
Boylan-	8
Böl-	8
Böldür-	1
Bölün-	13

Böyüt-	2
Bul-	5
Burax-	15
Buyur-	1
Büdrə-	1
Bük-	4
Bürü-	1
Bürün-	5
Bütöv ol-	1
Canatma	1
Coş-	2
Çağır-	14
Çağla-	1
Çalın-	1
Çat-	29
Çatla-	2
Çayır-	1
Çək-	80
Çəkil-	14
Çəkin-	1
Çəkiş-	1
Çevir-	9
Çevril-	13
Çırp-	3
Çırpın-	5
Çıx-	71
Çıxar-	12
Çiçəklə-	7
Çilən-	1
Çiləklən-	1
Çök-	5
Çön-	5
Çözələn-	1

Dağ elə-	1
Dağıl-	8
Dağıt-	1
Dağla-	3
Dal-	1
Damla-	2
Dan-	3
Danış-	61
Daral-	2
Darix-	8
Dartıl-	1
Daş-	4
Daşımaz ol-	1
Daşın-	2
Daşıt-	1
Dat-	7
Dayan-	8
Dayandır-	7
De-	246
Dəfn elə-	8
Dəl-	2
Dəli eylə-	1
Dəli ol-	3
Den-	3
Dən dən eyle-	1
Dər-	7
Dərd elə-	3
Dəril-	1
Dərman ol-	1
Dəy-	2
Deyil-	7
Dəyiş-	6
Dəyişdir-	1

Didil-	1
Didiş-	1
Dikəl-	2
Dikil-	1
Dil-	1
Dillən-	1
Dilləş-	3
Din-	4
Dincəl-	2
Dirən-	2
Diril-	2
Doğ-	35
Dol-	15
Dolan-	5
Dolaş-	8
Doldur-	1
Don-	1
Doy-	9
Dök-	2
Dökül-	1
Dön-	83
Dövr eylə-	1
Döy-	18
Döyüş-	1
Döz-	10
Dua elə-	5
Dua elə-	1
Dua oxu-	2
Dua qıl-	7
Dur-	52
Duy-	24
Duzlan-	2
Düş-	37

Düşün-	5
Düşür-	3
Düz-	2
Düzül-	1
Əfsunla-	1
Əfv elə-	7
Ek-	10
Elə-	7
Ələn-	2
Əm-	2
En-	16
Əri-	2
Ərit-	1
Əs-	23
Əsirgə-	1
Eşit-	23
Et-	6
Əv elə-	1
Əy-	3
Əyan ol-	1
Əyil-	6
Eylə-	14
Əyləş-	10
Faş ol-	1
Fərq et-	3
Fırlan-	18
Fikir elə-	1
Gecik-	7
Geç-	4
Geç ol-	1
Gəl-	342
Gəliş-	1
Gərək-	1

Get-	211
Getir-	10
Gey-	14
Gəz-	29
Gəzdir-	2
Gileylən-	1
Gir-	33
Gizlən-	8
Gizlət-	5
Göç-	2
Göm-	1
Gömül-	1
Göndər-	5
Gör-	170
Görün-	37
Görüş-	7
Göstər-	4
Göt-	1
Götür-	6
Göyər-	9
Göynə-	10
Gözlə-	32
Gül-	16
Güldür-	1
Günah et-	1
Gürlən-	1
Güt-	2
Güvən-	1
Haqla-	1
Harayla-	1
Hay sal-	1
Hayqır-	1
Hazır dur-	1

Hazırlan-	1
Həşəm ol-	3
Hıçqır-	2
Hıfz elə-	1
Hifz et-	1
Hönkür-	14
İç-	14
İltir-	2
İman gətir-	1
İmkansız ol-	1
İnan-	16
İncəl-	1
İncin-	1
İncit-	1
İstə-	64
İşlə-	1
İt-	15
İtir-	4
İtkin düş-	1
Kar ol-	1
Keç-	60
Kəçil-	1
Keçir-	5
Kəs-	7
Kəsil-	1
Kəyf elə-	1
Kiri-	2
Kişnə-	2
Kor ol-	2
Korşal-	2
Köç-	14
Köklən-	2
Kömək ol-	1

Közlə-	3
Kükrə-	2
Kül ol-	4
Küldür-	1
Lənət ol-	4
Mən elə-	1
Mən eylə-	1
Məst ol-	1
Min-	1
Mindir-	1
Nağıl qoş-	1
Nazlan-	2
Neylə-	46
Nifrət elə-	1
Odlə-	1
Ol-	224
Olun-	1
Ortaq elə-	1
Otur-	15
Ovun-	3
Ovut-	13
Oxşa-	47
Oxu-	25
Oy-	5
Oyan-	8
Oyandur-	1
Oyat-	5
Oyna-	11
Oynat-	1
Oyul-	1
Ödən-	1
Öl-	108
Öldür-	71

Öldürt-	3
Öpüş-	1
Öt-	10
Ötüş-	8
Öy-	21
Öyrəş-	5
Öyrət-	2
Öyün-	2
Paralan-	2
Parçala-	1
Patla-	1
Paylaş-	1
Pıçıl-da-	5
Poz-	8
Pozul-	2
Qaç-	52
Qal-	75
Qalx-	7
Qam qamla-	1
Qamla-	1
Qan-	1
Qandallaş-	1
Qarğa-	4
Qarı-	5
Qarış-	7
Qartı-	1
Qat-	2
Qavrul-	1
Qayıt-	51
Qayna-	1
Qaytar-	1
Qaz-	7
Qazamıl-	1

Qazıl-	3
Qəbul et-	3
Qəhərlən-	1
Qıl-	2
Qılın-	1
Qına-	4
Qır-	1
Qırıl-	1
Qısal-	1
Qısıl-	1
Qışqır-	1
Qızıla çal-	1
Qon-	4
Qop-	5
Qopar-	4
Qor ol-	1
Qoru-	9
Qorx-	21
Qoşul-	13
Qov-	6
Qovrul-	2
Qovul-	3
Qovuş-	3
Qoxu-	7
Qoy-	110
Qoyul-	5
Qucaqla-	1
Qul eylə-	2
Qul ol-	4
Qur-	9
Qurşan-	3
Qurtar-	14
Quru-	2

Qurul-	2
Rəddol-	1
Sabir ol-	1
Saçıl-	1
Sal-	11
San-	2
Saplan-	1
Sar-	2
Saral-	2
Sat-	3
Saxla-	5
Say-	6
Səbr et-	1
Səbr eylə-	1
Səç-	4
Seçil-	1
Səhv elə-	1
Sellən-	3
Sərxoş ol-	7
Sev-	48
Sevin-	12
Sığ-	18
Sığallan-	1
Sığın-	19
Sığış-	4
Sın-	2
Sınan-	1
Sıx-	1
Sıyrıl-	2
Sız-	3
Sızlat-	2
Sil-	2
Silin-	1

Sindir-	1
Sipər et-	1
Sol-	7
Sor-	4
Sorul-	1
Soruş-	9
Sovu-	1
Sovur-	8
Soy-	11
Soyul-	5
Sozal-	1
Sökül-	7
Sön-	15
Söndür-	5
Söy-	2
Söykə-	3
Söylə-	18
Söz eylə-	1
Sözlən-	2
Sus-	8
Suvar-	3
Sür-	1
Sürü-	2
Sürün-	1
Süzül-	8
Şumlan-	1
Tablaş-	2
Talan-	1
Tamam ol-	1
Tanı-	24
Tanış-	2
Tanıt-	2
Tap-	11

Tapıl-	7
Tapın-	4
Tapşır-	7
Tarımlan-	1
Tax-	3
Taxt elə-	1
Taxt qur-	1
Təhqir olun-	1
Təklən-	1
Tələs-	3
Tələt-	1
Təmizlən-	4
Tərk edil-	1
Tərk eylə-	1
Təselli ol-	4
Təzələn-	3
Tik-	1
Titrə-	5
Titrət-	1
Toxu-	6
Toxun-	2
Tök-	3
Tökül-	5
Tövbə et-	1
Tövbə eylə-	3
Tövbə qıl-	2
Tulla-	1
Tuş ol-	2
Tuşlan-	1
Tut-	37
Tutul-	1
Tükən-	11
Ucal-	5

Ucalt-	8
Uç-	14
Uçul-	1
Uçur-	2
Ud-	6
Uduz-	3
Uğun-	2
Ula-	7
Ulaş-	5
Ulu-	2
Um-	7
Umul-	1
Unudul-	9
Unut-	51
Usan-	2
Utan-	2
Uy-	2
Uyu-	6
Uyut-	1
Uzan-	7
Uzat-	1
Üstələ-	1
Üşü-	6
Üşüt-	2
Üz-	3
Üzr dilə-	1
Üzül-	7
Var-	25
Var ol-	3
Varagla-	1
Vaxt elə-	1
Vədə ver-	1
Ver-	37

Veril-	2
Viran ol-	2
Vur-	8
Vuruş-	2
Xatırla-	3
Xatırlan-	1
Xəbər ver-	1
Xitam veril-	1
Xoşbəxt elə-	2
Xoşbəxt eylə-	2
Yağ-	46
Yağdır-	1
Yağmalan-	1
Yalqız ol-	1
Yalqız qal-	1
Yaman ol-	1
Yan-	36
Yandır-	9
Yap-	8
Yar-	2
Yaraş-	2
Yarat-	8
Yarı-	8
Yarı ol-	2
Yas tut-	1
Yaslan-	1
Yaşa-	27
Yaşan-	2
Yaşat-	20
Yat-	24
Yax-	2
Yaz-	64
Yazıl-	2

Ye-	5
Yedir-	1
Yellən-	1
Yen-	28
Yendir-	5
Yenil-	10
Yer axtarma-	1
Yeri-	1
Yet-	15
Yetir-	2
Yetiş-	4
Yığ-	5
Yığış-	3
Yıx-	26
Yıxıl-	4
Yit-	3

Yoğrul-	1
Yoğur-	2
Yol-	1
Yol get-	1
Yolla-	5
Yon-	4
Yorul-	9
Yox ol-	10
Yoz-	1
Yu-	4
Yum-	10
Yüür-	1
Yüklə-	1
Yürü-	17
Zəncirlən-	2
Zorlan-	2

3.6.SIFAT FİLLER

FİLLER	EKLER	SIKLIK
Aç-	-An 9 -dIQ 3	12
Açıl-	-An 5 -mAz -mIş	7
Ağar-	-An 8	8

Al-	-An -dIQ 2	3
Aldan-	-dIQ	1
Aldat-	-dIQ	1
Alın-	-mİş	1
Anla-	-An	2
Apar-	-An	3
Ara-	-An	1
Arın-	- DIK	1
As-	-An	1
Aş-	-An	1
At-	-dIQ	1
Ax-	-An	2
Ayaq bas-	-An	1
Ayrıl-	-An 4 -mİş 1	5
Bacar-	-An	1
Bağla-	-An	1
Barın-	-dIQ	2
Bas-	-An -dIQ -mİş 3	5
Basıl-	-An	1
Bat-	-An -mİş	2
Bax-	-An 5 -dIQ 2	7
Bələn-	-mİş	1
Bəndə ol-	-dIQ	1

Bənzə-	-r -An	2
Bəslən-	-An	1
Biç-	-An 2	2
Biçil-	-An	1
Bil-	-dIQ 2 -An 8 -mAz	11
Bilin-	-An 2 -mAz	3
Bit-	-An 14 -dIQ 3 -mİş 4 -mAz	22
Boş qal-	-An	1
Boşal-	-An	1
Boylan-	-An -dIQ	2
Böl-	-An	3
Bölün-	-An 3 -mİş	4
Bul-	-An	1
Bürün-	-dIQ 2 -An	3
Çalın-	-An	1

Çat-	-AcAQ 3 -AsI	3
Çək-	-dIQ 5 -An 6 -Ası	12
Çəkiş-	-An	1
Çırpın-	-An	2
Çıx-	-An 3 -dIQ -mİş 2	6
Çiçəklə-	-An	1
Çilən-	-mİş	1
Çiləklən-	-mİş	1
Çök-	-An	3
Çön-	-An	1
Dağıl-	-mİş 4	4
Danış-	-An 2	2
Daş-	-An	1
De-	-dIQ 2 -An 9	11
Dən dən eyleyən	-An	1
Den-	-An 3	3
Dərilmə-miş	-mİş	1
Deyil-	-An 6 -mİş 1	7
Dəyiş-	-An	1
Dikil-	-An	1
Dilləş-	-An	1

Din-	-An	1
Dirən-	-An	1
Doğ-	-AcAQ -An 6	7
Doğul-	-An	6
Dolaş-	-An	2
Dol-	-U	5
Doy-	-An	1
Dökül-	-An	1
Dön-	-An 9 -mİş	10
Dövr eylə-	-An	1
Döy-	-An 5 -dIQ 2	7
Döyüş-	-An	1
Dua qıl-	-dIQ	1
Dur-	-AcAQ 1 -An 6 -dIQ 2	9
Duy-	-An 6	6
Düş-	-dIQ 2 -An 4	6
Düşün-	-dIQ	1
Düşür-	-dIQ	1
Et-	-An	1
əm-	-An	1
En-	-dIQ 2 -AcAQ	3

Es-	-An	3
əy-	-An	1
əyil-	-An	1
əyləşən	-An	1
eylə-	-An	4
Geç-	-An	1
Get-	-An 17 -dIQ 2	19
Gəl-	-dIQ 5 -AcAQ 3 -An 28	36
Getir-	-An	4
Gey-	-dIQ	2
Gəzdir-	-An	1
Gəz-	-An	8
Gir-	-An 2 --dIQ	3
Gizlət-	-An	1
Gizlən-	-An	3
Göç-	-An	1
Göt-	-An	1
Gömül-	-An	1
Göndər-	-dIQ	3
Gör-	-dIQ 2 -An 3	5
Görün-	-An 2 -mAz 3	5
Görüş-	-dIQ	1
Göynət-	-An	2

Gözlə-	-dIQ 6 -An 18	24
Güt-	-An	2
Gül-	-An	2
Harayla-	-An	1
Hıçqır-	-An	1
Hönkür-	-An	4
İç-	-dIQ	2
İmkansız ol-	-dIQ	1
İnan-	-An	2
İstə-	-An	5
İşlə-	-An	1
İt-	-An	4
İtir-	-An -mİş	2
İtkin düş-	-mİş	1
Keç-	-dIQ 1 -An 5	6
Kəçil-	-An 1 -mAz 3	4
Kəsil-	-An	1
Kiri-	-mAz	1
Kişnə-	-An	1
Köç-	-An	3
Mən elə-	-An	1
Min-	-An	1
Nağıl qoş-	-An	1
Neylə-	-dIQ	1
Ol-	-AcAQ 4	51

	-An 35 -dIQ 5 -mİş 3 -mAz 4	
Ovun-	-mAz	1
Oxşa-	-An	8
Oxu-	-An -mAz -dIQ	3
Oy-	-An	1
Oynat-	-An	1
Oyna-	-dIQ 2 -An	3
Öldür-	-An	3
Öl-	-An 39 -dIQ 1 -mAz 7 -mİş 1	48
Öpüş-	-An	1
Öy-	-An	2
Öyrət-	-An	1
Paralan-	-mİş	2
Parçala-	-An	1
Poz-	-dIQ	2
Qaç-	-An	1
Qal-	-An	11
Qalx-	-An	2

Qam qamla-	-An	1
Qamla-	-An	1
Qan-	-An	1
Qandallaş-	-mİş	1
Qarğa-	-An	1
Qarı-	-mİş	4
Qartı-	-mİş	1
Qayna-	-An	1
Qaytar-	-An	1
Qazanıl-	-An	1
Qıl-	-An 2 -dIQ	3
Qılın-	-An	1
Qırıl-	-mİş	1
Qon-	-An	1
Qop-	-AcAQ -An 3	4
Qorx-	-dIQ	1
Qoşul-	-An	1
Qov-	-An	1
Qovrul-	-An	2
Qovul-	-mİş	1
Qoxu-	-An	1
Qoy-	-An	4
Qoyul-	-An	2
Qur-	-An 3 -dIQ	4
Qurşan-	-An	1
Qurul-	-An	1

Quru-	-An	1
Saplan-	-AcAQ	1
Saxla-	-An	1
Sev-	-dIQ 5 -An 7	12
Sevin-	-An	1
Sığ-	-An 4 -dIQ 3	7
Sığın-	-An -mİş	2
Sığış-	-An	2
Sıyrıl-	-AcAQ	1
Sızlat-	-An	2
Silin-	-An	1
Sol-	-An	1
Sor-	-An	1
Soruş-	-An	1
Sovur-	-An	1
Sovur-	-dIQ	1
Soy-	-An	2
Soyun-	-An	2
Sökül-	-An	3
Sön-	-An 5 -mİş	6
Söylə-	-An	3
Sözlən-	-An	2
Sus-	-An	2
Suvar-	-dIQ	2
Süzül-	-An	5
Tanı-	-An	1

Tapın-	-dİQ	1
Tarımlan-	-mİş	1
Təhqir olun-	-mİş	1
Tərk edil-	-An	1
Təslim ol-	-mİş	1
Təzələn-	-An	1
Tik-	-An	1
titrət-	-An	1
Titrə-	-mAz -An 3	4
Tuş ol-	-mİş	1
Tut-	-An	3
Tükən-	-dİQ 1 -An 3 -mAz 2	6
Ucal-	-An	1
Uç-	-mİş	2
Uçul-	-mİş	1
Uçur-	-dİQ	2
Ulu-	-An	1
Um-	-AcAQ 1 -An 2 -dİQ 1	4
Unudul-	-mİş 1 -dİQ 2 -An 1	4
Unut-	-dİQ	2
Uy-	-An	1

Uzat-	-An	1
Uzan-	-An -mAz	2
Üstələ-	-An	1
Üşü-	-An	1
Üzül-	-An	2
Var ol-	-An	1
Var-	-dIQ	2
Ver-	-dIQ 9 -mİş -An 4	14
Veril-	-mİş	1
Viran ol-	-An	1
Vur-	-dIQ	1
Xatırlan-	-An	1
Yağ-	-An	12
Yağmalan-	-An	2
Yan-	-An 3 -dIQ 2	5
Yandır-	-An	1
Yap-	-dIQ	1
Yarat-	-dIQ	2
Yarı-	-An	1
Yaşat-	-An	1
Yaşan-	-An	2
Yat-	-An	10
Yaz-	-An 3 -dIQ 12 -mAz	16

Yazıl-	-An 2 -mİş	3
Yellən-	-An	1
Yen-	-dİQ 2 -An	3
Yenil-	-mAz -An -mİş	4
Yeri-	-An	1
Yet-	-An	2
Yığ-	-An	1
Yığış-	-An	1
Yıx-	-An -dİQ	2
Yıxıl-	-mAz -mİş	2
Yi-	-An	1
Yol get-	-An	1
Yox ol-	-An	3
Yürü-	-An	1
Zorlan-	-mİş	1

3.7.ZARF FİLLER

Açıb	8
Açılıb	2
Açıqlasa	1
Açmadan	1
Adlayıb	3
Alçaldıb	1
Aldadıb	1
Alıb	7
Alınıb	1
Alışıb	1
Allanmayıb	1
Anmadan	1
Aparsa	1
Arını	1
Asa asa*	1
Axıb	3
Ayaqlayaraq	1
Ayılıb	1
Ayırıb	1
Bağlayıb	1
Barışıb	1
Basıb 1	1
Baxa baxa*	4
Baxıb	11
Bələnib	1
Bezib	7
Bildinsə	1
Bilə bilə*	7
Bilib	2
Bilinməyib	1
Bilməsə	1

Bitə	1
Bitib	6
Bitib-tükənib*	2
Boşalıb	2
Boy verib	1
Boyanmadan	1
Boylanıb	2
Bölünə bölünə*	1
Böyüdüb	1
Buraxıb	4
Büküb	3
Bürünsə	2
Çatıb	1
Çatsa	1
Çəkib	4
Çəkiləndə	1
Çəkilib	1
Çevirib	2
Çevrilib	3
Çevrilmesən	1
Çıxarıb	4
Çıxıb	22
Çöküb	1
Çönüb	2
Dagılıb	1
Danışanda	1
Danışıb	1
Danışsa	1
Daralıb	1
Dayanıb	2
Dərə dərə*	2

Desə	2
Deyə	5
Deyə deyə*	1
Deyəndə	3
Deyib	13
Deyirsə	1
Dikəlib	2
Doğanda	1
Doğulub	3
Dolaşib	4
Dolub	1
Doyub	1
Döküb	1
Dönə dönə*	1
Dönüb	18
Döysə	1
Dözə	1
Dua qılıb	1
Durmadan	1
Durub	13
Duzlana duzlana*	1
Düşəndə	1
Düşüb	4
Düşünə düşünə*	1
Düşünüb danışib*	1
Düşürüb	2
Əv eləyib	1
Elədisə	1
Ələlib	1
Enə enə*	1
Enib	3

Əsib	6
Əyilib	1
Əyləşib	1
Əyləyib	4
Fırlana fırlana*	4
Gecikib	2
Gedib	8
Gələndə	1
Gəlib	39
Gələnə kimi	1
Gəlsə	2
Get gedə*	1
Getsə	1
Geydirib	1
Geyib	4
Gəzsə	1
Girib	5
Göre göre*	2
Görməyəli	4
Görsə	1
Göstərib	2
Götürəndə	1
Göyərdip	1
Göynədən	1
Gözlənən	1
Gözləyə gözləyə*	1
Gözləyib	2
Gülə gülə	1
Günah edib	1
Hay salıb	1
Hönkürüb	2
İçib	9

İstəyənə kimi	1
İtə itə*	1
İtib	1
Keçib	10
Keçikib	1
Kəsib	1
Kişnəyib	1
Köçüb	1
Közlənə közlənə*	1
Kükürəyib	1
Nazlana nazlana*	1
Neyləsə	1
Olmadan	1
Olmasa	2
Olmayıb	3
Olsa	13
Olub	10
Oturub	3
Ovudub	1
Oxşayıb	3
Oyanmadan	1
Oyub	2
Öldürüb	4
Öləndə	2
Ölmədən	3
Ölməyib	1
Ölüb	4
Öluncə	2
Ötən	1
Ötə ötə*	1
Ötüb	1

Ötüşüb	3
Öyə öyə*	1
Öysə	1
Öyüb	1
Qaçıb	12
Qalıb	6
Qalxıb	1
Qarğıyıb	1
Qarışıb	1
Qavrulub	1
Qayıdıb	11
Qazıb	1
Qəhərlənib	1
Qısalıb	1
Qısılib	1
Qopsa	1
Qopub	1
Qorumasa	1
Qorxa qorxa*	1
Qorxub	1
Qoşulub	10
Qovub	1
Qovulub	2
Qoyub	5
Qurtarıb	2
Qurub	3
Qurusa	1
Salıb	2
Sarala sarala*	1
Sarıb	1
Səçib	2
Sevə sevə*	1
Sevib	2

Sevinə sevinə*	3
Sevsə	2
Sığıb	2
Sığınıb	5
Sıyrılıb	1
Sıza sıza*	1
Silə silə*	1
Soruşa 1	1
Sovub 1	1
Sovurub	1
Sovurub sovub*	2
Soyup	1
Sozalıb	1
Sökülüb	1
Söykənib	1
Susub	1
Sürüb	1
Süzülüb	1
Tapmayıb	1
Tapşırıb	1
Taxt qurub	1
Tələsib	1
Titrədib	1
Uyub	1
Tutsa	1
Tutub	5
Tükənib	2
Ucaltıb	1
Uçub	2
Uduza uduza*	1
Uğuna uğuna*	1
Ulaşa ulaş*	1
Ulaşıb	1

Ulaya ulaya*	2
Uma uma*	1
Ummadan	1
Umub	1
Unuda unuda*	7
Unudub	3
Usanıb	1
Uymayıb	1
Üzülüb	2
Varaglayaraq	1
Vara vara*	1
Varıb	7
Varkən	1
Varsa	1
Verib	5
Verilib	1
Yana yana*	1
Yanıb	2
Yaradıb	1
Yaranda	1
Yaslanıb	1
Yaşaya yaşaya*	1
Yaşayıb	4
Yatıb	2
Yazanda	2
Yazıb	2
Yendirib	1
Yenib	5
Yenilib	1
Yensə	1
Yetişib	1
Yetsə	1
Yığışıb	2

Yıxdısa	1
Yıxıb	2
yitə yitə*	1
Yoğrulub	1
Yonub	1

Yorulub	1
Yox olub	2
Yumub	1
Yüyürüb	2
Zorlanıb	1

3.8.İSİM FİLLER

Açmaq	6
Ağlamaq	3
Almaq	1
Anlamaq	1
Anlatmaq	1
Aparmaq	3
Atmaq	1
Ayaq basmaq	1
Ayıрмаq	1
Bağlamaq	2
Barışmaq	1
Basmaq	1
Baxmaq	3
Canatma	1
Coşmaq	1
Çatmaq	1
Çəkmək	2
Dalmaq	1
Danışmaq	2
Dəfn eləmək	1
Demək	16

Didişmək	1
Doğulmaq	2
Dolandırmaq	1
Dolmaq	5
Dönme	4
Dua eləmək	1
Dua qılmaq	1
Duq oxumaq	1
Durmaq	2
Düşünmə	1
Əl açmaq	1
Əsmək	1
Eşidmə	1
Etmə	2
Gecikmə	1
Gediş	1
Gəlişmə	1
Gəlmə	1
Getmə	15
Getmək	2
Gizlətmək	1

Görmə	3
Görüşmək	1
Gülmə	1
İçmə	1
Kül olmaq	1
Olmaq	33
Ovutmaq	2
Oxşamaq	1
Oxşayış	2
Oxumaq	1
Öldürmək	3
Öldürmə	2
Ölmək	6
Ölmə	11
Ötmə	2
Qaçmaq	1
Qalmaq	3
Qarışmaq	1
Qaymaq	2
Qoparmaq	2
Qorumaq	2
Qorxmaq	1
Qoşulmaq	1
Qul olmaq	1
Sərxoş olmaq	7
Sevmək	2
Sevmə	2
Sığınmaq	2
Sindirmək	1

Solmaq	1
Söyləmək	1
Suvarmaq	1
Tanıtmaq	1
Təmizlənmə	1
Toxumaq	1
Tövbə etmək	1
Tullamaq	1
Tutmaq	14
Uçmaq	2
Ulumaq	1
Unudulmaq	3
Unutmaq	2
Var olmaq	1
Vuruşmaq	2
Xatırlamaq	1
Yalqız olmaq	1
Yaman olmaq	1
Yanmaq	1
Yaratmaq	2
Yaşamaq	9
Yatmaq	2
Yaxmaq	1
Yenilmək	1
Yetmə	2
Yıxmaq	1
Yollamaq	3
Yox olmaq	1
Yürümək	1

3.9.İKİLEMELER

İKİLEMELER	SIKLIK
Acı acı	1
Ad san	1
Ağız ağıza	1
Ağrın ağrın	1
Al yaşıl	1
Ana bacı	1
Anbəan	2
Aram aram	1
Asta asta	1
Axşam səhər	1
Bağı ağı	1
Baş başa	3
Başga-başga 1	1
Baxt tale 1	1
Beş üç 1	1
Bir bir 3	3
Birəm birəm	1
Birər birər	1
Boş boşuna	1
Budaq budaq	2
Canında canında	1
Çalın çarpaz	1
Çərxi fələk	1
Çəşid çəşid	2
Çiçək çiçək	1
Çilik çilik	1
Çölüm içim	1
Dağ daş	1
Damar damar	1
Damla damla	1

Dəli dolu	1
Dəmbədəm	2
Dən dən	3
Dərd kədər	1
Dərd qəm	5
Dərd sər	1
Dərdi nahın	1
Dərdli dərdli	1
Dərin dərin	2
Deyişdi deyişdi	1
Dil dil	1
Dizi dizi	1
Donunda	1
donunda	
Duman çən	1
Dünya aləm	4
Əsir yesir	1
Əvvəl axır	1
Geci tezi	1
Gel gel	1
Gilə gilə	1
Giley güzar	1
Gül çiçək	1
Gülə gülə	2
Günbəgün	1
Haqq nahaqq	4
Haray haray	1
Havar havar	1
Hay küy	1
Haysız haraysız	1
Həsrət həsrət	2

İblis mələk	1
İlbəil	4
İlmə ilmə	1
İş peş	2
İşiq nur	1
Kağız qələm	3
Kəndbəkənd	1
Köz köz	4
Lal kar	1
Ləçək ləçək	4
Lüt üryan	1
Matım qutum	1
Min min	1
Nam nişanı	1
Oğrun oğrun	1
Olar olmaz	1
Ona buna	1
Ot çayır	1
Oxşayır oxşayır	1
Oymaq oymaq	1
Ömür gün	2
Önündə önündə	1
Ötür-keçir	1
Para para	1
Puçur puçur	3
Qabar qabar	1
Qanında qanında	1
Qələm kağız	1
Qəm kədər	1
qəm kədər	1
Qəm sevinci	1
Qəm yas	1
Qəm yas	1

Qəmli gəmli	3
Qərib qərib	4
Qəvazüqədər	1
Qəza qədər	1
qəzavüqədər	1
Qorun qorun	2
Quçaq quçaq	1
Saf çürük	1
Sağ sol	4
Sakit sakit	1
Sakitçə sakitçə	1
Səf səf	1
Seher axşam	3
Səhər səhər	2
Sonunda sonunda	2
Söz söz	2
Sözbəsöz	4
Sübh səhər	1
Şan şan	2
Tale qədər	2
Taybatay	1
Tayfa-tayfa	1
Tək tək	1
Tək tənha	3
Təkbətək	1
Təpədən dırnağa	1
Tez tez	1
Təzətər	11
Təzə təzə	1
Tikə tikə	1
Tir-tir	1
Uçsuz bucaqsız	1

Ulduz ulduz	1
Üst baş	4
Üzbəüz	8
Varaq varaq	2
Vaxt zaman	1
Vaxt vədə	2
Vaxt maqam	1
Xəbərsiz xəbərsiz	1
Yana yana	5
Yandım yandım	1
Yanında yanında	1

Yarpaq yarpaq	4
Yaşıl yaşıl	1
Yavaş yavaş	4
Yazıq yazıq	1
Yer göy	1
Yığın yığın	2
Yır yığış	1
Yol iz	1
Yox yox	1
Zaman zaman	3
Zərrə zərrə	1

2.10. BAĞLAÇLAR

BAĞLAÇLAR	SIKLIK
Amma	2
Ancaq	6
Bəlkə də	2
Bəs	2
Bilə	1
Bir ... bir ... bir də	1
Bir də	38
Bir.. bir	1
Çünki	11
Də - Da	393
Əgər	5
Gah... gah	3

Hələki	2
Həm ... həm	9
Hətta	1
ki	140
Nə.. nə... Nə də	8
Nə...nə	53
Ta	2
Və	43
Ya ... ya	10
Ya	12
ya da	4
Yə'ni	2
Yoxsa	10

3.10. EDATLAR

EDATLAR	SIKLIK
Başqa	2
Belə	2
Bərabər	1
Bəri	4
Birgə	3
Cür	1
Çox	5
Da'ir	1
Dək	2
Doğru	1
əvvəl	12
Görə	3
İçəri	1
ilə	27

Kimi	139
Misalı	1
Öncə	1
Özgə	9
Qədər	18
Sarı	1
Sarıdan	1
Savayı	3
Sonra	8
Tək	101
Təkin	2
Üçün	9
Üste	9
Yanaşı	1

3.11. ÜNLEMLER

ÜNLEMLER	SIKLIK
A	5
Ah	15
Aman	3
Axı	25
Ay	29
Barı	2
Bə	1
Bəs	7

Di	3
Eh	11
Ehey	10
Ey	103
Gidi	2
Görən	8
Ha	5
Hələ	1
Hey	9

İlahi	30
Lənət	1
Nə yaxşı	9
Ox	1
Tamam	1
Vallah	2

Yahu	1
Yazıq	22
Yeter	3
Yox	1
Yox yox	1

3.12. DEYİMLER

Ağlına gəl-	1
Ah çək-	1
ah çək-	1
Alışıb yan-	1
Aman istəməyə-	1
Aman ver-	1
Anan öl-	1
And olsun	14
And iç-	4
And poz-	2
And ver-	3
arxa durun-	1
Ayağa dur-	2
Ayaq bas-	3
Bağra bas-	1
Bar tutmaz	1
Baş alıb get-	4
Baş çək-	1
Baş ey-	2
Baş eyle-	1
Baş götürüb get-	5
Baş qoy-	1

Baş üstə	1
Baş vur-	1
Başa düş-	1
Başdan ayağa	1
Başı ayağa düş-	1
Başım yerə düş-	2
Başına külək	1
Bərk ayaq	1
Boşuna	1
Boy ver-	1
Boynu bükük	1
Can at-	9
Can qoy-	1
Can üstündədir	1
Can ver-	10
Candan keç-	2
Dalında dur-	1
Dil aç-	7
Dil de-	1
Dilə gəl-	1
Dilə düş-	1
Dilə gətir-	1

Dilə saldır-	1
Dindən çıx-	1
Dinə gəl-	1
Dodaqlarda dolansın	1
Don biç-	1
Duz bas-	1
Düşmən bas-	1
Əl aç-	1
Əl çal-	1
Əl çatmaz	2
Əl çək-	5
Əl uzat-	1
Əldə yaxa	1
Ərşə dayan-	1
Əzab çək-	5
Əziyyət çək-	2
Gəhgəh çək-	1
Görən	1
Göz dağı	1
Göz dik-	1
Gözü oy-	1
Gözü yox	1
Gücü bit-	1
Gücü çat-	2
Gün uzununu	1
Günaha bat-	5
Günahı yu-	1
Haqq həساب çəkməyə gel-	1
Haqq-hesab çək-	2
haqqımı ver-	2
Haray sal-	6

Hay sal-	1
Hay ver-	1
Hay vur-	3
Həsət çəkil-	2
İlham ver-	1
Lənət ol-	1
Məni məndən al-	1
Nəğmə oxu-	1
Ocaq çat-	9
Od qal-	2
Od vur-	1
Özün aç-	1
Qabaq qabağa dur-	1
Qam qamla-	1
Qan ağla-	1
Qan içinde üz-	2
Qan tök-	1
Qan yerdə qal-	1
Qana bat-	1
Qana gir-	1
Qəbrinə sığma-	1
Qədəm qoy-	1
Qədrini bil-	1
Qələm çək-	1
Qələm götür-	1
Qəm ye-	1
Qisas al-	3
Qol boyun	2
Qol gəz-	1
Qol geyün	1
Qolça qopuz	1
Qulağı deş-	1

Qulaq as-	9
Qulaqların çınla-	1
Qurban ol-	2
Rahat burax-	1
Sağ ol-	2
Səbr ver-	2
Sirr aç-	19
Söz aç-	1
Söz ver-	1
Taleyi dön-	1
Tarım çəkil-	1
Təpədən dırnağa	2
tilsim et-	1
Tuş gəl-	1
Uğrunda can goy-	1
Uzag düş-	2
Ürək parçala-	1
Üz tut-	1
Üz çevir-	2
Üz qarası	1
Üz tut-	28

Üz üze dur-	1
Üzbəüz qal-	1
Üzü dön-	2
Üzünü ağart-	1
Xəbər tut-	1
Xoş gəldin	36
Yada düş-	2
Yaddan çıx-	3
Yarasına duz bas-	3
Yas tut-	5
Yer almaz Göy almaz	1
Yer tut-	1
Yol bil-	1
Yol get-	6
Yol gəz-	1
Yol qoy-	1
Yol ver-	3
Yolumdan elə-	2
Yoluna düş-	1

SONUÇ

Rüstem Behrudi, Azerbaycan edebiyatının en önemli şairlerinden biridir. Sanatçı şair serüvenine 1980'li yıllarda başlamıştır. Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesi gösterdiği, Sovyet Birliği'nden kopmaya çalıştığı bir de üstüne Ermenistan'ın saldırıları ile uğraştığı bu karmaşık dönemde Rüstem Behrudi şiiriyle Türk kültür ve annelerine bağlanmayı tercih etmiş bir şairdir. Bu yöneliş kısa bir sürede meyvelerini vermiştir. Rüstem Behrudi, Ebulfeyz Elçibey'in önderliğinde başlatılan bağımsızlık hareketleri sırasında yazdığı şiirlerle halkın düşüncelerine, isteklerine tercüman olmuştur. Bu ün yalnız Azerbaycan'da değil, tüm Türk toplumları arasında yayılmıştır. Rüstem Behrudi'nin Bozkurt, Selam Darağacı, Vatan, Şaman Duası gibi şiirleri Türk toplulukları arasında sevilerek okunan eserler olmuştur.

Rüstem Behrudi şiiri bir bilgi ve birikim şiirdir. Rüstem Behrudi, Türk tarihini ve kültürünü şiirlerinin merkezine koymuştur. Söz gelimi Altaylarda anlatılan Yaradılış destanı bilmeyen bir okur, Rüstem Behrudi şiirini anlayamayacaktır. Rüstem Behrudi'nin bu alandaki birikimi onu diğer şairlerden ayıran en önemli özelliği olmuştur.

Rüstem Behrudi'nin çok kullandığı adlar arasında Ruh, Allah, Tanrı gibi mistik yönleri bulunan kelimeler vardır. Bu adlardan ruh şairin özde olanla ilişkisi anlatmak için yer ettiği önemli bir kelimedir. Rüstem Behrudi dışı değil içi görmeyi amaçlayan bir şairdir, bu yüzden de onu beden değil bedeninin içindeki öz olan ruh ilgilendirmektedir.

Rüstem Behrudi'nin işlediği başlıca temalardan biri bağımsızlıktır. Bağımsızlık için yapılması gerekenleri çağrıştıran ölüm, vatan, can, yol, kan, azatlık gibi kelimeler çalışmada sık geçen bir diğer önemli adlardır. Bu adlara bağımsız olmanın karşısında duran, ayrılık, dert, tenhalık, kul, bende gibi kelimeleri de ekleyebiliriz. Turan, Rüstem Behrudi'nin ideal dünyasıdır. Bu idealin karşısındaki en büyük engel ise Türklerin arasındaki ayrılıklardır. Bu ayrılıkları sonlandırmak ve birlik bütünlük sağlamak şiirinin başlıca meselesi olmuştur. Bu durum kelime sıklığına da doğrudan yansımıştır.

Rüstem Behrudi şiiri sıfatlar bakımından zengin değildir. O sıfat türündeki kelimeleri az kullanmıştır. Sıfatların sayısal azlığını ise daha hareketli, canlı nitelik bildiren kelime grupları olan sıfat fiil grupları ile sağlamıştır. Rüstem Behrudi şiiri durağan bir

hâlde değildir. Bu nedenden dolayı onun sıfat fiillerle sıfat tamlaması kurduğunu söylemek mümkündür. Şairin kullandığı sıfatlar arasında çıplak ve kara sıfatları dikkati çekmiştir. Özellikle çıplak sıfatının ağaç ismi ile kullanışı mitolojik bir değere haizdir.

“Men” zamiri şairin en sık kullandığı kelimedir. Ben zamirinin kullanılışı enaniyet duygusunu göstermektedir. Rüstəm Behrudi enaniyet duygusu güçlü bir şairdir. Ancak bu enaniyetin şiirlerindeki yansıması bencillik değildir. Rüstəm Behrudi ideallerine ulaşmak için benliğin bir kenara atılması gerektiğini vurgular. O Turan’ın içinde bulunduğu en büyük sorunun ben-sen ayrılığından geldiğinin farkındadır. Rüstəm Behrudi şiirlerinde ben kelimesini derviş, yalnız, sonbaharda esen rüzgâr, bozkurt, şaman torunu gibi kelime ve kelime grupları ile birlikte kullanmıştır. Bu durum şairin benlik algısını göstermektedir. Rüstəm Behrudi özünde kimsesiz kalmış bir bozkurt, elinde asası üstünde hırkası olmayan bir derviş, bir sonbahar rüzgârı önünde ilerleyen yapraktır desek onun şiirindeki benlik anlayışını göstermiş oluruz.

Rüstəm Behrudi şiirinde kullanılan fiiller arasında ayak, dil, göz vasıtası ile gerçekleştirilen fiillerin sık kullanıldığını görmekteyiz. Şairin en sık kullandığı fiil gelmektir. Bu fiili bilmek, demek, gitmek, olmak ve görmek fiilleri takip eder. Rüstəm Behrudi’nin sık kullandığı gelmek ve gitmek fiilleri şairin statik bir durumda olmadığını gösterir. Bu fiiller Rüstəm Behrudi için hareketi tetikleyen fiillerdir. Bu nedenle en çok emir kipi ile çekimlenmişlerdir.

Bilmek, demek ve görmek fiilleri Rüstəm Behrudi’nin düşünsel dünyasını açıklayan kelimelerdir. Rüstəm Behrudi bu fiilleri genellikle hem şimdiki zaman hem de emir kipi ile çekimlemiştir. Şimdiki zaman çekimleri, şairin içinde bulunduğu durumun farkında olduğunu gösterirken; emir kipli çekimler muhatapı uyarmaya, muhatapta farkındalık yaratmaya çalışır. Rüstəm Behrudi bildiğini, gördüğünü söyleyen bir sanatçıdır. Bu durum bu üç eylem arasında yoğun bir anlam ilişkisi ortaya çıkartır.

Edatlar arasında benzerlik ilgisi kurmaya yarayan Tek ve Kimi kelimelerinin sıklık bakımından önemli bir sayıda olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, Rüstəm Behrudi’nin teşbih sanatını sıkça kullandığının kanıtıdır.

Bağlaçlar baktığımızda, “de-da” ile “ki” bağlaçlarının sık kullanılan kelimeler olduğunu görürüz. Bu bağlaçların pek çok işlevi vardır. Ancak şiirlere bakıldığında “de-da” ile “ki” bağlacının tercih edilmesinde fonetik bir etkinin olduğu dikkati çekmektedir.

Rüstəm Behrudi şiirinin bir diğer önemli özelliği ise ünlemlerdir. Şair sıkça ünlem türündeki kelimelere başvurmuştur. Bu tür kelimeler muhatabını ayağa kaldırmaya, onu eyleme hazır bir hale getirmeye çalıştığı gibi şairin kendi kendine yakınmalarını, konuşmalarını da içermektedir. Özellikle y sesinin hâkim olduğu hay, ey, ay gibi ünlemler şiirlerde sıkça kullanılmıştır.

Rüstəm Behrudi şiiri, halk diline mâl edilebilecek olan deyim ve ikilemelerle bezenmiştir. Şiirlerde çok sayıda deyim ve ikileme yer verilmesi, şairin halktan kopuk olmayan, günlük konuşma diline yakın bir dil kullandığını gösterir.

Soru ve nida-seslenme bildiren cümleler, Rüstəm Behrudi'nin cümle şekilleri arasında dikkati çekmektedir. Bu tür cümleleri şair hem birleşik hem de ayrı ayrı kullanmıştır. Rüstəm Behrudi'nin soru cümlelerine bu kadar rağbet etmesi onun sorgulayan bir birey olduğunu gösterir. Ancak şairin her soru biçiminde yazdığı cümlenin amacı soru sormak değildir. Şair, pek çok defa sözde soru cümleleri kullanarak, okuyucuya farkında olmadığı bir durumu işaret etmeye çalışır. Bu durum nida-seslenme cümleleri için de geçerlidir. Rüstəm Behrudi nida-seslenme cümleleri vasıtasıyla kendi kendisi ile yüzleşir, okuyucuda farkındalık uyandırır ve toplumda değişmesi gereken durumlara işaret eder.

Rüstəm Behrudi'nin güçlü olduğu bir başka durum da şiirlerindeki fonetik kurgudur. Rüstəm Behrudi, bu işitsel estetiği sağlamak için tekrarlardan yararlanmıştır. Ses, kelime, mısra, ifade ve dörlük tekrarları şairin başlıca fonetik araçları olmuştur.

Şiirleriyle modern bir Dede Korkut havası içerisinde olan Rüstəm Behrudi halen şiirler üretmektedir. Bizim düşüncemize göre zaman ilerledikçe bu çalışmanın dışında da Rüstəm Behrudi üzerine gerek bilimsel gerek estetik bakımında yeni incelemeler yapılacaktır.

KAYNAKÇA

Ahmet Haşim, Ahmet Haşim Şiirleri, Haz. Akyüz Kenan, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul, 1973.

Akdoğan, Yaşar, Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük I-II., Beşir Yayınevi, İstanbul, 1999.

Akpınar, Yavuz, Azerî Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994.

Aksan, Doğan, Türkçenin Söz Varlığı, Bilgi Yayınları, Ankara, 2015.

-----, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Bilgi Yayınları, Ankara, 2016.

Aktaş, Şerif, Edebiyatta Üslûp ve Problemleri, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

-----, Edebiyatta Üslûp ve Problemleri, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2014.

Altaylı, Seyfettin, Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü I. -II., Prestij Matbası, Ankara, 2005.

-----, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I.-II. Cilt, TDK Yayınları, Ankara, 2018.

Alyılmaz, Semra, Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 2015, s. 31-50.

Anar, İhsan Oktay, Puslu Kıtalar Atlası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Balcı, Mustafa, Osman Türkay'ın Kelime Dünyası, TDK Yayınları, Ankara, 2015.

Behrudi, Rüstem, Şaman Duası, Yazıçı Neşriyatı, Bakı, 1989.

-----, Turan "Ruhu Sözlerimde Çırpınan Ölke", Azərənəşr, Bakı, 2010.

-----, Yeddi Rəng Bir Rəngdi Daha, Araz Nəşriyyatı, Bakı, 2012.

Behrudi Rüstəm (Bozkurt), Şaman Duâsı, yay. haz. Enver Aras, Çağlar Basım-Yayım, İzmir, 1992.

Buluç, Saadeddin, Şamanizm Menşei ve İnkişafı Hakkında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 2012, s. 277-288

Coşkun, Menderes, Üslûp Çalışmaları Üzerine, Nesrin İnşası: Düzyazıda Dil, Üslûp ve Türler (Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V), İstanbul Turkuaz, 2010, s. 72-83

Çağbayır, Yaşar, Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkçenin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük, Cilt 2-4., İstanbul, 2007.

Çalışkan, Adem, Üslûpbilim ve Üslûp üzerine-1” İlk Belirlemeler”, Uluslararası Sosyal Aratırmalar Dergisi, Sayı 34, Cilt 7., Ekim 2014, s. 29-52.

Deniz, Sunay, Cemal Süreya'nın Şiirlerinde Kelime Dünyası, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 2014.

Ercilasun, Ahmet Bican, Akkoyunlu, Ziyat, Divanu Lügati't-Türk, TDK Yayınları, Ankara, 2014

-----, Kutadgu Bilig Grameri (Fiil), Akçağ Yayınları, Ankara, 2014.

Ergin, Muharrem, Dede Korkut Kitabı 1, TDK Yayınları, Ankara, 2011.

-----, Türk Dilbilgisi, Bayrak Yayım, İstanbul, 2009.

Gencan, Tahir Nejat, Dilbilgisi, TDK Yayınları, Ankara, 1979.

Gökdağ, Bigehan Atsız, “Rüstəm Behrudi: Dede Korkut'un İzinden Giden Şair”, Prof. Dr. Tofiq Hacıyev Kitabı, Ankara, 2016, S. 277-296.

Gömeç, Saadettin, Şamanizm ve Eski Türk Dini, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1998, Sayı 4, s. 38-50.

Görmüş, Yudum, Yunus Emre Divanı'nın Kelime Dünyası, Dan. "Hüseyin ÖZBAY", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

Gülensoy, Tuncer, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Kökenli Kelimelerin Söz Varlığı, I-II. Cilt, Ankara, 2007.

Hacıeminoğlu, Necmettin, Türk Dilinde Edatlar, MEB Yayınları, İstanbul, 1992.

-----, Türkçenin Karanlık Günleri, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul, 2008.

Hıra, Özden Gül, Bahtiyar Vahabzade'nin "Sandıktan Sesler" İsimli Şiir Kitabının, Dil ve Üslûp Bakımından İncelemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.

İnan, Abdülkadir, Eski Türk Dini Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976.

-----, Türk Rivayetlerinde "Bozkurt", Çev. Muhammet Kemaloğlu, Karabük Üniversitesi Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 2014, s 103-110.

Karabulut, Mustafa, Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerindeki Söz Varlığının Üslûpbilim Açısından İncelenmesi, I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Kitabı, Elâzığ, 2016, s. 1693-1711.

Karahan, Leyla, Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.

Kartallıoğlu, Yavuz, Yıldırım, Hüseyin, Türk Lehçeleri Grameri "Azerbaycan Türkçesi", Editör Ahmet Bican Ercilasun, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, s. 171-230.

Kayalık, Derya, "Şaman" Terimi Üzerine Bir İnceleme, Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Cilt 1., Sayı 2, 2014, s. 45-64.

Korkmaz, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara, 2009.

Makas, Zeynelabidin, Çağdaş Azerbaycan Şiiri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

Namık Kemal, Namık Kemal'in Şiirleri, Haz. Vasfi Mahir Kocatürk, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1966.

Ögel, Bahattin, Türk Mitolojisi (I. Cilt), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971.

-----, Türk Mitolojisi (II. Cilt), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.

Özbay, Hüseyin, Çolpan'ın Şiirleri, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993.

Rene Wellek, Austin Warren, Edebiyat Biliminin Temelleri, Çev. Ahmet Edip Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983

Sakaoğlu, Saim, Duymaz, Ali, İslamiyet Öncesi Türk Destanları, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2011

Saraç, Yekta, Klasik Edebiyat Bilgisi-Belagat, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.

TDK Büyük Türkçe Sözlük, Haz. Şükrü Haluk Akalın, TDK Yayınları, Ankara, 2011.

Türkyılmaz, Fatma, Tasarlama Kiplerinin İşlevi, TDK Yayınları, Ankara, 1999.

User, Hatice Şirin, Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006

-----, Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi, TDK Yayınları, Ankara, 2016.

Yelok, Veli Savaş, Erkin Vahidov'un Şiirleri Üzerine Dil ve Üslûp Çalışması, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

-----, "Erkin Vahidov'un Kelime Dünyası", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2008, S. 442-470.

Wilhelm Radloff, Sibirya'dan Seçmeler, Çev. Ahmet Temir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1975.

YURDFİLM. (2012). Uzaqların Adamı. <https://www.youtube.com/watch?v=6kYWzZNhH2M&t=550s>

